

ΕΝΔΟΧΩΡΑ

ΔΙΜΗΝΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

★ ΠΟΙΗΣΗ:

ΑΡΑΓΗΣ Γιώργος: "Αν πέρασαν.
ΤΖΟΥΛΗΣ Θανάσης: Σώμα και ψυχή, με τὰ μηλάνθια.
ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ Κώστας: Τ' άντρειωμένα παλληκάρια.
ΧΟΥΔΙΑΡΑΣ Νίκος: Τὰ σαντάλια τῆς φυγῆς.
ΣΟΥΛΗ "Αρτεμη: Πόλεμος, 'Η επίσκεψη, Μισόστρατα,
Τὸ παραμῦθι.
ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ Γιάννης: 'Ο ψεύτικος θάνατος, Καταπον-
τισμός.
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Πύρρος: Πάρτυ, Εἰκόνα, Κάτοπτρα.
ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ Κυριάκος: Καλοκαιρινή ἐνόραση, 'Ικεσία.

★ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ:

ΤΖΑΛΛΑΣ Κίμων: 'Ο καταδότης.
ΛΩΛΗΣ Νίκος: Μηχανοδηγὸς στὰ φορτηγὰ τραίνα.
ΜΗΛΙΩΝΗΣ Χριστόφορος: Σὲ μιὰ ἄκρη τῆς λίμνης ἢ ὅ-
ταν βουλιάζει τὸ πλοῖο (μονόπρακτο).

★ ΚΡΙΤΙΚΗ

ΣΤΑΜΑΤΗΣ Στέφανος: Στοχασμὸς καὶ δράση.
ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ 'Αχιλλέας: ΦΡΑΝΖ ΚΑΦΚΑ ὁ συνθέτης
τοῦ ἀδιεξόδου.
ΛΕΙΑ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ—ΚΑΡΑΒΙΑ: 'Η μεταπολεμικὴ
γενιά στὴ Γερμανικὴ λογοτεχνία.

★ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:

ΦΡΑΝΖ ΚΑΦΚΑ: 'Ο μαέστρος τῆς πείνας (μετάφραση:
Φάνη Τουλούπη).

★ ΑΡΘΡΟ: Τὰ νέα μέτρα ★ ΧΡΟΝΙΚΑ 'Η εκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση—'Υ-
πάρχουμε κοὶ θὰ ὑπάρχουμε—'Ο "Ἡλιος τῆς Δωδώνης—Περὶ λεβεντιάς—Σκουφᾶς
καὶ «Σκουφᾶς»—'Αθλιότητες ★ Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ "Αλντους Χάξλεν.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΥΣΑ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

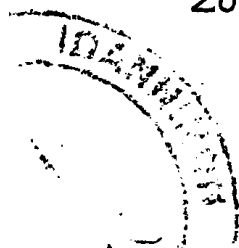
ΑΡΑΓΗΣ Γεώργιος
ΔΑΛΛΑΣ Γιάννης
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Πύρρος
ΚΑΡΒΕΛΗΣ Τάκης
ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ Ἀχιλλέας
ΛΩΛΗΣ Νίκος
ΜΗΛΙΩΝΗΣ Χριστόφορος
ΣΟΥΛΗ Ἀρτεμη
ΣΤΑΜΑΤΗΣ Στέφανος
ΤΖΑΛΛΑΣ Κίμων
ΤΖΑΛΛΑΣ Λευτέρης
ΤΖΙΟΒΑΣ Φρίξος
ΤΖΟΥΛΗΣ Θανάσης
ΤΟΥΛΟΥΠΗΣ Φάνης

Ὑπεύθυνοι Περιοδικοῦ: Θανάσης Τζούλης, Σούτσου 3
ἀπέναντι τοῦ Νόμου: Τυπογραφείου: Ἐλ. Τζάλλας, Δαγκλῆ 10

Ὑλὴ συνεργασίας—Ἐντυπα: Γιάννη Δάλλα (Δαγκλῆ 10)

Συνδρομές: Φρίξο Τζιόβα (Ἀσπράγγελοι Ζαγορίου)

Συνδρομὴ Ἐτησίᾳ Δραχ. 60—Τιμὴ Τεύχους Δραχ. 10

ΕΝΔΟΧΩΡΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' - ΧΡΟΝΙΑ 5Η - ΤΕΥΧΟΣ 27-28

ΑΝ ΠΕΡΑΣΑΝ

"Αν οἱ μέρες πέρασαν τὴν κρίση
οἱ δρόμοι ἂν ἄλλαξαν στὰ κάδρα
ἢ βήματα ἂν μακραίνουν στὴ φωνή
ἄς πειστοῦμε ἄλλιῶς—
ἀόριστα ἂν διπλώνει ἓνα χαρτί
τὸ πρόσωπο γνωστῶν
ἂν συνεχίζεται τσιγάρο ἢ καπνὸς
ἢ κίνηση
ἀδιάφορη στὴ μνήμη τῶν σιωπῶν...

Γ. ΑΡΑΓΗΣ

ΤΑ ΝΕΑ ΜΕΤΡΑ

Τὰ μέτρα, ποὺ ἀνακοινώθηκαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση, γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῶν λογοτεχνῶν, μὲ τὴν ἀπονομὴ τῶν ἀριστείων στὰ καλλίτερα βιβλία τῆς χρονιάς, σημαδεύουν τὴν ἀπόφαση τοῦ Κράτους νὰ ἀποχτήσῃ ποιότητα ἢ πνευματικὴ μας ζωὴ καὶ νὰ βοηθηθοῦν οἱ λογοτέχνες μέσα στὴν ἴδια τους δουλειά —τὴ λογοτεχνικὴ τους παραγωγή. Βέβαια τὰ μέτρα αὐτὰ ἀργοπόρησαν καὶ, ἀπὸ μιαν ἄποψη, ἡ πνοὴ αὐτὴ εὕρισκε ἀρρωστους πνεύμονες. "Γίνεται

συμβαίνει τὰ καινούρια μέτρα νὰ ἀπειλοῦνται θανάσιμα ἀπὸ τὰ πρόσωπα, ποὺ θὰ τὰ ἐκφράσουν, ποὺ θὰ τὰ δικαιώσουν ἢ θὰ τὰ καταστήσουν αἰτίες, ποὺ θὰ ὀδηγήσουν σὲ κυριαρχία τῶν διαφορῶν ὁμάδων πάνω στὴ λογοτεχνία μας. Μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀκόμα, ὅτι θὰ ἐπιβιώσουν τὰ καινούρια μέτρα, ὅχι ἀπὸ τὴν ἀσφάλεια, ποὺ θὰ τοὺς παρέχει ὁ κρατικὸς προϋπολογισμὸς —γιατὶ δύσκολα διαγράφονται τόσο ἀπαραίτητα κονδύλια καὶ ἀπὸ τὴν πιὸ στεγνὴ Κυβέρνησις— ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ, ποὺ θὰ βροῦν καὶ ἡ ἐφαρμογὴ πρέπει νὰ διαλεχτεῖ ἀπὸ τὸ Κράτος. Ὅλοι μας διδάχτηκαμε, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ τοὺς δρουκολώπτες καὶ τοὺς ἀετονίχιδες τοῦ λογοτεχνικοῦ μας πληθυσμοῦ, ὅτι τὰ σημερινὰ βραβεῖα, μὲ τὸν τρόπο ποὺ ἀπονέμονται, σπάνια ἐκφράζουν τὴ λογοτεχνικὴ πρόοδο τοῦ τόπου μας. Οἱ ἐπιτροπὲς βραβείων συμβαίνει νὰ μεταμορφώνονται σὲ ὁμάδες, ποὺ δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένες ἀπὸ ἐσωτερικὲς ἀδυναμίες καὶ προσωπικὰ συμφέροντα καὶ ὁρισμένα ἀπὸ τὰ μέλη τους παραμένουν «νεαντερτάλιοι» γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς μεταπολεμικῆς λογοτεχνίας τοῦ τόπου μας. Ἡ ἀξιολόγησις, ἔπειτα, τῶν βιβλίων ἔχει ἐκβιομηχανοποιηθεῖ, γιατί τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ μέλη τῶν ἐπιτροπῶν καὶ τῶν ὁμάδων κατέχουν τίς κρατικὰς στήλες στὰ ἔντυπα μὲ τὴν μεγαλύτερη κυκλοφορία καὶ ἐπηρεάζουν τὸν ποιοτικὸ προσδιορισμὸ τῆς λογοτεχνίας μας μὲ τρόπο τεχνητό. Γενικὰ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἀπονέμονται, σήμερον, τὰ βραβεῖα εἶναι ἢ διαβλητὸς ἢ συνήθως χωρὶς ἀντίκρουσμα ποιότητος ἀπὸ τὰ βιβλία ποὺ βραβεύονται καὶ πρέπει νὰ ἀποκλειστεῖ ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν καινούριων μέτρων, ποὺ ἀνακοινώθηκαν. Οἱ νέοι λογοτέχνες ἔπειτα, εἶναι ἀδύνατο νὰ προσεχτοῦν ἀπὸ τὰ περισσότερα μέλη τῶν γνωστῶν ὁμάδων καὶ τῶν ἐπιτροπῶν, ποὺ ἐνδέχεται οἱ ἴδιες νὰ ἀποβοῦν ἢ... ἐκτελεστικὴ ἐξουσία τῶν ἀριστείων, ποὺ ἀνακοινώθηκαν.

Ἄν δὲ βρεθεῖ τρόπος νὰ διασφαλιστεῖ ἡ ἐξ ἀντικειμένου ἀξιολόγησις τῶν λογοτεχνικῶν βιβλίων —ἐξ ἀντικειμένου ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς οὐσίας τῶν βιβλίων καὶ τοῦ μηνύματος ποὺ τελειώνει μετὰ σ' αὐτά— ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἰδιοτέλειες τῶν ἐπιτροπῶν, ὑπάρχει ὁ φόβος νὰ δοῦμε τὰ καινούρια μέτρα νὰ πνίγονται στὸ βάλτο τῶν βατράχων.

Ποιήματα

● ΘΑΝΑΣΗ ΤΖΟΥΛΗ

Σῶμα καὶ ψυχὴ

Μόνο με ὕλη ὑπάρχεις στὸ μυαλό μου
στὸ κορμί μου δὲν εἶσαι· νᾶναι αὐτὸ
τὸ ἀραιωμένο σῶμα τὸ μυαλό μας ποὺ
γεννᾷ τὸ μῦθο τῶν ψυχῶν ὅταν τὸ νεκρὸ
κορμί φεύγει ἀπὸ τὸ κορμί μας βγαίνει
στὴν ἐπιφάνεια τοῦ μυαλοῦ;
Στὸ κορμί σου μαύρισε ὁ φόβος—
ὅταν τελειώνει τὸ αἷμα τελειώνει
ὁ φόβος μὲς στὸ νεκρὸ κορμί.
Νᾶσουν γὰτι ζεστὸ ὅπως πρώτη ὕλη
ὅπως μαῦρο στρώμα ἀγροῦ ποὺ
χώνεψε τόσα ἔμβρυα...
Ἔδγαινες ἀπ' τὰ πλευρά σου
δὲ χωροῦσε τὸ κορμί σου στὸ ἀνεξάντλητο
αἷμα σου ἀπὸ τὰ μέλη σου ἔπεφτε
ὁ ἀκάθαρτος χιμὸς ὅλη τὴ νύχτα
καὶ τὸ πρωὶ ὁ πόθος ἔπλεε
καθαρὸς πάνω στὸ σῶμα σου
ὅπως τὸ λάδι.

Ἐβγαίνες γεμάτη φλύκταινες ἀπὸ
αἷμα σ' ὅλο τὸ κορμί σου
πίνωνε τὸ αἷμα σου ὅπως τὸ χέρι
ποὺ τὸ περιτέμνει ὁ φόβος μαζεύεται
ὥς τὸ κῆκκαλο τοῦ πόθου του
καὶ μᾶς κάνει ἄντρες πρώτη φορά
καθὼς μὲ τυφλὴ αἰσθησι γεμάτη
αἷμα κραυγὴ κι ἀλάτι χωρίζει
τὴν πυκνὴ σάρκα σου ὅσο νὰ βρεῖ
τὴ νατισμένη ρίζα του νὰ γίνεῖ
χλωρὸς βλαστὸς μέσα στὴ φλούδα
σου νὰ μαζευτεῖ τὸ αἷμα
νὰ ρουφηχτεῖ ἀπὸ τὶς ἄκρες του
νὰ γίνεῖ νύχτα καὶ πληγὴ ὅλο τὸ κορμί.
Νάσουν κάτι ζεστὸ ὅπως πυκνὸ
ὑγρὸ μετὰ ἀπὸ τὴ σπορὰ ποὺ χόρταινε
τὴ μήτρα σου φύτρωνε μολόχες σ' ὅλο
τὸ κορμί σου. Τὴ νύχτα τῆς σπορᾶς
εἶχα μονάχα μέλη ποὺ μάκραινεν βοῦλιαζαν
στὸ κορμί σου ὥς τοὺς γλουτοὺς
πὶο πάνω χωρίζαν ὅπως δέντρα
τὰ σῶματα ἔβγαζαν καινούργια φλούδα
νὰ μὴ φύγει τὸ αἷμα νὰ μὴ στεγνώσουν
καὶ τριφτοῦν.

Πρὶν ἀπὸ τὸ φόβο ἦταν τὸ σῶμα σου
χλωρὸ οἱ ἄκρες του μεγάλωναν χωρὶς
νὰ τρίζουν· ὅταν μαύρισε ὁ φόβος
μέσ' στὸ νεκρὸ κορμί γεννήθηκε
ἡ ψυχὴ σου ὅπως ἦχος νεκρὸς
σὲ πεταμένο κάλυκα στὸν τροχὸ
τοῦ κορμιοῦ.

Ἐπρεπε νὰ σὲ σῶσω ἀπ' τὴν ψυχὴ
σου ἔσριξα χλωροὺς βλαστοὺς
ἥσχιους καὶ ρίζες πάνω ἀπὸ τὸ νεκρὸ
κορμί σου μαύρισα ποικιλὰ φίδια
ποὺ ξενυχτοῦν στὰ ρημαγμένα
κεφάλια τῶν νεκρῶν τρῶνε
τὸ μυαλὸ τὰ νεῦρα τους καὶ μ' ἀπόφευγαν
εἶχαν τὸ φόβο στὰ πέσματά τους.
Πάνω ἀπὸ τὸ νεκρὸ
κορμί σου ἐπιδίμησα νήστεψα

ἀρρώστησα φοβόμουν τοὺς τυφλοὺς
ἤχους τῶν σκουληκιῶν μὲς στὸ κορμί
σου φοβερόν τι
καὶ εἰδεχθῆς ἐν διακένοις
δεδορκότα τοῖς ὄμμασιν
σὰν νὰ πνίγονταν στὸ δικό μου κορμί
νᾶβηχαν στίς δικές μου σάρκες τότε
κατάλαβα ὅτι ὑπάρχω ὅτι δὲν
ὑπάρχεις ἔφευγες ἀπὸ τὸ ζωντανό
κορμί μου ἀνοίγοντας τριύπτες
ἔβγαινες στήν ἐπιφάνεια τοῦ
μυαλοῦ μου ὅπως νεκρὸ ψάρι.
Μόνο μέ ὕλη σέ ὀνομάζω
πρὶν πέσουν τὰ χέρια σου ἔγδυσα
τὸ κορμί σου ἀπὸ τοὺς ἡσκιους τὸ ἴδιο
καὶ γιὰ τὰ πόδια σου ποὺ τᾶτριβε
ὁ ὕπνος τᾶκανε κουπιὰ τὸ σῶμα
μου γεμάτα ἀλάτι κι ἀγριόψαρα
μέσα στὸ ἀπληστο αἷμα σου.
Ἔμασα ὅλες τίς κραυγές ὅλο τὸ ἀλάτι
τους τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴ μήτρα σου —
Ἔμαι ἓνας παραλογισμένος εἶπαν
μὰ ὅταν ἔγινες ψυχὴ ἐπιθήμῃσα
νὰ γεμίσω μέ χῶμα τὴ μήτρα σου
νὰ ἀσθεσιώσω τὰ μάτια σου...
Προτοῦ γεμίσεις
ἀέρα καὶ νερὸ ὅπως τὸ ψάρι,
σπάραζες στὸ μυαλό μου ἔπεφταν
οἱ σάρκες σου ἔτριζαν ὅπως μᾶς βρίσκει
ὁ ἦχος ἀπὸ γάτι ποὺ στὸ μυαλό μας
εἶναι ἀκόμα ζωντανὸ τὸ ρυμουλχοῦν
σκιὰν τὴν νύχτα ὅξω ἀπὸ τὸ σπίτι
μας κοντὰ στὸ ζωντανὸ ἦχο τοῦ κορμιοῦ
μας καὶ τὸ προῖ φοβοῦνται ὅλοι καὶ πρῶτα
ὁ ἀέρας νὰ δοῦν τὸ πέλμα του στὸ χῶμα —
Τὸ νεκρὸ κορμί μεταμορφώνεται σ' ἓνα
μεγάλον μαῦρον πέλμα—
Τώρα ἔλεγα κᾶθονται οἱ μαστοὶ σου
μένει ἓνα στρώμα ἀγροῦ γεμάτο
πέτρες ἀπὸ τὸ βυθὸ τρέχει τὸ μουσκεμένο
θειάφι κάτω ἀπὸ τὴν ἀραιωμένη

σάρκα μένει ένα τέρας από κόκκαλα
ἔφτανα στή μήτρα σου
ἔφτανα στό στόμα σου
κι ἔτρεχαν ἀπ' ὅλο τὸ κορμί μου
σκουλήκια καὶ
κραυγές...

Μὲ ὕλη ὑπάρχεις στό μυαλό μου
στό κορμί μου δὲν εἶσαι νᾶναι αὐτὸ
τὸ ἀραιωμένο σῶμα τὸ μυαλό μας
ποὺ γεννᾷ τὸ μῦθο τῶν ψυχῶν
ὅταν τὸ νεκρὸ κορμί φεύγει
ἀπὸ τὸ κορμί μας βγαίνει
στήν ἐπιφάνεια τοῦ μυαλοῦ;

Μέ τὰ μηλάνθια

Ἵγρη ἀπὸ σπέρμα κι ὄνειρα ὀλοφώτεινη —
τὰ σώματα ἄφηναν τ' αὐγά τους μέσ στα πόδια σου
οἱ μαστοί σου ἔβγαιναν ὄξω ἀπὸ τὸν ἥσκιο τους
νὰ κελαηδήσουν κι ἔπεφταν πάντα στό νερὸ
τὰ πόδια σου ἄνοιγαν φωλιές μέσα στό χῶμα
σὰν ἡ γόνιμη πέσδικο
ὕγρη ἀπὸ ὄνειρα μέ τὰ μηλάνθια στοὺς μηρούς.

ΔΙΗΓΗΜΑ

● ΚΙΜΩΝΑ ΤΖΑΛΛΑ

Ο ΚΑΤΑΔΟΤΗΣ

Οἱ δύο ἄνθρωποι κύτταξαν τὰ λείψανα τῆς φωτιάς: Γκρίζα στάχτη καὶ μαύρα ἀποκαΐδια στὴν ξερή γῆ τοῦ κάμπου.

Ὁ ἓνας εἶπε.

— Κοιμήθηκε ἐδῶ τὴ νύχτα.

Ἦταν ψηλός, γεμάτος, μὲ πελώριους ὤμους. Κάπου τριάντα χρονῶν. Φοροῦσε ἓνα γερμανικὸ χιτῶνιο ποὺ ἀνοιχτό, ἄφηνε νὰ φαίνεται τὸ φαρδύ, τριχωτό, ἡλιοκαμμένο στέρνο του. Τὸ παντελόνι του ἦταν χακί. Στὸν δεξί του ὤμο κρεμόταν τὸ σμάϊζερ καὶ στὸ ἀριστερὸ κρατοῦσε μιὰ ταινία αὐτόματου. Στὸ φῶς τῆς αὐγῆς οἱ ἀνάγλυφες γραμμὲς τοῦ προσώπου του χαραζόνταν ἀδρὲς, ἀποφασιστικές. Ἦταν ὁμορφος. Μὰ τὰ σκούρα κρέατα τοῦ προσώπου του ἀνάδιναν μιὰ παράξενη σκληρὴ ἀντανάκλαση ὠμότητος. Στὴ θέση τῶν ματιῶν τὸ λειψὸ φῶς κι ἡ κόπωση εἶχαν σχηματίσει μιὰ βαθειὰ σκιερὴ γραμμὴ ποὺ ἀπορροφούσε τὴ λάμψη τους, τὴν ἔκφρασή τους.

Γύρισε στὸ σύντροφό του.

Ἡ κούραση τὸν εἶχε ἐξουθενώσει. Ἔδινε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀγωνιζόταν νὰ κρατηθεῖ ὀρθιος. Ὅτι ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ θὰ κατέρρεε. Ἦταν νέος, οὔτε εἴκοσι χρονῶν, λεπτός, ντυμένος χακί. Στὸ δεξί του ὤμο κρεμότανε τὸ στέν. Κρεμόταν καὶ φαινόταν ξένο, τυχαῖο στὸν ἄνθρωπο αὐτό. Ἦταν ξεσκούφωτος καὶ διαγραφόταν — στὸ θαμπὸ φῶς — ἡ ἀπαλὴ, κυματιστὴ γραμμὴ τῶν ἀκούρευτων μαλλιῶν του. Τὸ πρόσωπό του ἦταν ἓνα ἐφηβικὸ ἐκμαγεῖο φωτισμένο, ἀπὸ ἓνα ἐσωτερικὸ — τρυφερὰ πονεμένο φῶς.

«Κουράστηκες» τοῦ εἶπε σαρκαστικά.

«Περπατήσαμε συνέχεια, κάπου δέκα ὥρες».

Ἡ φωνή του πῆρε μιὰ ὑπόκωφη λύσσα.

«Θὰ περπατήσουμε εἴκοσι, τριάντα, ἑκατὸ ὥρες. Θὰ περπατήσουμε ἕως τῇ συντέλειᾳ τοῦ κόσμου. Ὡσπου νὰ τὸν βροῦμε. Ὡσπου νὰ τὸν ἰσκολώσουμε. Ὅποιος κοιμηθεῖ λιγώτερο, ὅποιος περπατήσει περισσότερο θὰ νικήσει. Κάτσε. Θὰ κάνουμε στάση δέκα λεπτῶν, πρὶν μποῦμε στὸ δάσος».

Ὁ νέος σωριάστηκε ἀνάσκελα στῇ γῇ. Ὁ ἄλλος ξεκρέμασε προσεχτικὰ τὸ αὐτόματο κι ὕστερα κάθησε.

Φῶτιζε σιγὰ—σιγὰ. Ἡ Πίνδος ἀναδυόταν στὸ χλωμὸ φῶς, τέρας-τάσια, γυμνή, ἀττάλινη. Προϊστορική. Ὁ σκοτεινὸς κάμπος χαμογέλασε προετοιμάζοντας μιὰν ὑποδοχή...

Κυττοῦσε βωθὸς τὸν οὐρανὸ ποὺ φωτιζόταν βαθμιαία. Θάθελε νά-τανε γυμνός, νὰ αἰσθανθεῖ βαθειά, ἀπόλυτα, λυτρωτικά, μὲ ὅλο του τὸ εἶναι τῇ θερμότητᾳ ποὺ κοιμόταν στῇ γῇ, ἀπαλή, γαλήνια —σὰ μουσικὴ καὶ ποὺ θὰτ ἦν ἀναζωπύρωνε ἡ πυρρὴ μέρα τοῦ Ἰουλίου. Ἀγκαθολούλουδα μὲ ἐξάισια χρώματα, μύριζαν ἀλλοτινά.

Ἀπτόμα ἡ κίτρινη θερισμένη κοιλάδα φωτίστηκε. Ἀπέραντη, ἐγκαταλειμμένη μὲ τὴν συγκινητικὴ πληρότητα μιᾶς μητρότητος μετὰ τὸν τοκετό. Ἡ ἀπάνθρωπη κούραση τοῦ ἔφερνε μιὰ ἀόριστη τρυφερὴ ἔκλυση, ἕναν γλυκὸ σπασμὸ ὀνειρικῆς ἐκσπερμάτωσης. Ἀποκοιμήθηκε...

Τὸν ξύπνησε ἡ ἀμείλιχτη φωνή. Βίαια —σπάζοντάς του τὴν σπονδυλικὴ στήλη.

«Σήκω. Στὸ δάσος θὰ εἶναι τὸ τέλος».

Τὸν ἐνοιῶσε ποὺ ὀρθώθηκε πίσω του, οἱ λοξὲς ἀχτίνες τοῦ ἡλιοῦ μάκραιναν ὑπερφυσικὰ τῇ σκιά του στὸ ξερὸ θερισμένο χορτάρι. Ὁ οὐρανὸς εἶχε γίνει ἀνοιχτογάλανος. Κάποια φωνὴ ἀκούστηκε ποὺ καλοῦσε, ἕνα κάρρο ἔτριξε στὸ δρόμο, οἱ πετεινοὶ χαιρετοῦσαν τὸν ἥλιο, σκυλιὰ γαύγισαν.

«Ἐχασες τὴ μαχητικότητά του. Σήκω».

Ἡ σκιά πλησίασε. Αἰωρήθηκε στὸ κεφάλι του, φίμωσε τὸν ἥλιο. Ἀνατρίχιασε.

Μ' ἀργὲς κουρασμένες κινήσεις σηκώθηκε.

Ὁ ἄλλος συνέχισε ἀδυσῶπητα.

«Τὶ σοῦ συμβαίνει; Ἐχασες τὸ καθῆκον σου; Πρέπει νὰ πεθάνει. Ὅπωςδῆποτε. Στὸ δάσος, πρὶν περάσει στοὺς ἄλλους. Γράψτο μέσα σου μὲ πύρινα γράμματα. Ἦταν καταδότης. Πουλημένος στοὺς Γερμανούς. Τοῦ φοροῦσαν μιὰ μάσκα, τὸν ἔφερναν ἔτσι, ἀπαίσιο, μασκαρεμένο, μεσαιωνικὸ στοὺς μελλοθάνατους. Σήκωνε τὸ χέρι του κι ἔδειχνε. Ὅποιον ἔδειχνε, ἦταν ξεγραμμένος. Ἦταν μιὰ ρουλέττα θανά-

του. 'Ο δείκτης του χεριού του, σήμαινε κρεμάλα... Νὰ χαίρεται σήμερα. Θ' αποδώσουμε δικαιοσύνη σήμερα. Στὸ δάσος, θὰ τελειώσει ἡ ἀποστολή μας...».

Τὸν ἤξερε καλά. Τὸν ἤξερε ἀπὸ πρῶτα. Ἀπὸ τότε ποὺ ξεκίνησαν μαζί καὶ στὰ μαλλιά τους ἀνέμιζε μιὰ αὖρα λύτρωσης, τὰ μάτια τους ἦταν αἰχμαλωτισμένα στὴν ἄφατα γλυκεῖα ἔκσταση ἑνὸς τίμιου ὄνειρου, στὴν ψυχὴ τους παιάνιζε μιὰ ἀλησμόνητη φιλαρμονική, ἐφηβικῶν σκηνῶν. Ποιοὶ νόμοι ἀδυσώπητοι τὸν ἄλλαξαν; Τώρα στὴν ψυχὴ του φώλιασε μόνο μῖσος κι ἐκδίκηση. Καθῆκον, ἀπαστολή, λεφτεριά, ἐκδίκηση, θάνατος ἦταν οἱ μόνες λέξεις ποὺ εἶχαν σημασία γι' αὐτόν. Σ' αὐτὲς εἶχε συμπυκνωθεῖ ὁλος τοῦ ὁ αὐτός. Μ' αὐτὲς μόνο μιλοῦσε. Καὶ μιλοῦσε ὁλο καὶ λιγώτερο. Κι αὐτὴ τοῦ ἡ σκυθρωπὴ, ἐπίμονη σιωπὴ τὸν τρώμαζε, τὸν παρέλυε περισσότερο.

Προχώρησαν στὸν ἔρημο κάμπο.

** ** *

Ὅταν μπήκαν στὸ δάσος, φάνηκαν ἀπότομα, παράξενα ἀσήμαντοι σχεδὸν ἀνύπαρκτοι μπρὸς στοὺς τεράστιους κορμούς ποὺ ὑψονόταν —τιτάνιο, γκρίζο τεῖχος ὄνειρου— στὸν γαλανὸ οὐρανό. Τὸ ἱερό, ἀνεξεχίαστο δέος τοῦ δάσους τοὺς ἔκανε ν' ἀνατριχιάσουν. Αἰσθάνθηκαν παραμορφωμένοι, σχεδὸν γελοῖοι. Τὸν εἶδε νὰ σφίγγει τὸ σιαγόνι του. Συμπυκνώνονταν στὴν ὕπαρξή του. Περισιφγγόταν στὸν πυρήνα του. Ν' ἀντιδράσει στὸ βίαιο αἶσθημα ἐκτόπισης, τοῦ δάσους.

Ἀπότομα ὁ ἥλιος φῶτισε. Τὰ γκρίζα, μουντὰ φυλλῶματα ἔγιναν ἀμέσως τὰ ἀπαλά, ρευστά, ὁλοπράσινα φυλλῶματα τοῦ καλοκαιριοῦ. Μὰ στὸν πιθμένα —ἐκεῖ ποὺ περπατοῦσαν ἀμίλητοι— τὸ φῶς κατέληγε ἔμμεσα, θαμπό, χλωμό, σκαλίζοντας ἀνάγλυφες τὶς κουρασμένες μορφές.

Ἦταν ὁμορφα —ὅταν μιὰ δέσμη ἀχτίδων διαπερνοῦσε τὰ φυλλῶματα καὶ στροβίλιζε τὸ μαγικό, ἀστραφτερό, ἱλαρό, ἐξαγνιστικό της ριπίδι στὸ ἀχνὸ μισόφωτο...

«Σὰν ἓνας ναός» σκέφτηκε. «Σὰν ἓνας ναός. Σὰν ἓνα θυσιαστήριο...».

Τὰ χεῖλη τοῦ ψιθύρισαν:

«Σὰν ἓνα θυσιαστήριο».

Ἡ φράση ξαναῆλθε μέσα του, ξαναῆχσε μὲ παράδοση εὐκρίνεια κι ἔσβυσε ἄλλεπάλληλη, ὅπως ἡ ἡχώ:

«Σὰν ἓνα θυσιαστήριο

Σὰν ἓνα θυσιαστήριο

Σὰν ἓνα θυσιαστήριο».

Ὁ ἄλλος βάδιζε μπροστά του, κρατοῦσε στὸ χέρι τὸ αὐτόματο. Μ' ὅλη τὴ φοβερὴ κούραση βάδιζε σίγουρα, σταθερὰ ἀνιχνεύοντας μὲ τὰ

ἀμείλιχτα μάτια του—Όλη του ή ύπαρξη ανάδινε μιὰ τρομαχτική δύναμη.
 Ἀδέκαστο, ἀνυποχώρητο, ρομπότ με μεταλλικὸ πρόσωπο.

Ὁ ἥλιος ποὺ ἀνέβαινε κεντούσε πάνω του ἓνα παράξενο εὐκίνητο
 ὑφάδι, ἄσπρων στιγμάτων.

«Σὰν μιὰ τίγρη» μουρμούρισε. Κι ἡ ἡχώ ἐπανέλαβε μέσα του,
 σβύνοντας κουρασμένα:

«Σὰν μιὰ τίγρη

Σὰν μιὰ τίγρη

Σὰν μιὰ τίγρη»

Σιγὰ—σιγὰ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ δάσους φωτιζόταν σὰ νὰ ἔπαιρνε
 ψυχὴ. Λεῖα, ἀπαλή, παρθενικὴ, ἡ χλόη καμπυλωνόταν σὲ ὀλόφωτους κυ-
 ματισμούς. Νεανικὴ, τρυφερὴ, ὅπως ἡ σάρκα, ἐνὸς παιδιοῦ.

Ἡ ἡχώ ἐπανέλαβε μέσα του:

«Σὰν ἡ σάρκα ἐνὸς παιδιοῦ»

«Σὰν ἡ σάρκα ἐνὸς παιδιοῦ»

«Σὰν ἡ σάρκα ἐνὸς παιδιοῦ»

Κάτι βαθύ, αἱματηρά, γλυκὰ πονεμένο, σάλεψε ἐντὸς του.

«Νεανικὴ χλόη. Χλόη τρυφερὴ σὰν τὸ δέρμα ἐνὸς παιδιοῦ. Τρυ-
 φερὴ, παιδική, ἀγνή χλόη. Σὰν ἓνα παιδί ποὺ εἶχε γαλάζια ἀπορημένα
 μάτια ἓνα ξανθὸ παιδί δώδεκα χρονῶ γλυκό, γελαστό, ὑπάκουο. Ἐ-
 να παιδί ποὺ ἔπαψε ἀπότομα νὰ γελάει ὅταν ἄγρια χέρια τὸ ξερίζωσαν
 ἀπ' τοὺς γονεῖς του. Ἐνα παιδί ποὺ ρίχτηκε εὐκολὴ λεῖα τοῦ πεζοδρο-
 μίου, σὲ κοφτερὰ, ἀνοιχτήρμονα νύχια ποὺ τοῦ ξέσχισαν τὶς σάρκες, τοῦ
 ἀπόσπασαν τὴν πράα ψυχὴ φυτεύοντας στὸν τόπο τὴν ἐκδίκηση, τοῦ ἀν-
 τικατέστησαν τὰ γλυκὰ, παιδικὰ γαλάζια μάτια, μὲ δυὸ σκληρές, πε-
 θαμένες, γιάλινες μπίλες. Ἐνα παιδί ποὺ μεγάλωσε στὰ χνῶτα τῶν
 λύκων. Ἐνα παιδί τραγικὰ ἀνέθυνο —ποὺ αὐτὸς στάθηκε ἀνίσχυρος
 νὰ προστατέψει, νὰ βοηθήσει...

«Χλόη ποὺ λάμπεις ὅπως τὸ ξανθὸ του χνοῦδι, κεῖνα τὰ
 ἀλησμόνητα καλοκαιρινὰ πρωῒνὰ σὰν ἔβγαινε ἀπ' τὴ θάλασσα, φωτει-
 νό, πρᾶσχαρο σὰν ἡλιαχτίδα...».

Ψιθύρισαν κούφια τὰ ξερά του χεῖλια κι ἡ κουρασμένη ἡχώ ἐπα-
 νέλαβε στὰ ἔγκατα τῆς ὑπαρξῆς του

«Σὰν ἡλιαχτίδα

Σὰν ἡλιαχτίδα

Σὰν ἡλιαχτίδα»

Ἡ φωνὴ ἀκούστηκε χαμηλή, πνιγμένη, ἄγρια, —σφύριγμα ἑρπετοῦ

—Προχώρα. Μὴν καθυστερεῖς.

Λαχταρισμένος σήκωσε τὸ κεφάλι.

—Κύττα!

Ὁ δείχτης τοῦ δυνατοῦ, ψημένου χεριοῦ του, ἔδειχνε στα-

θερά. Πάνω στην ύγρη χλόη φαινόταν καθαρά ίχνη βημάτων. Νοτισμένο χώμα, τὸ σχῆμα ἑνὸς πετάλλου, μιὰ σειρὰ πρόκες.

— Εἶναι φρέσκα. Μόλις πέρασε ἀπ' ἐδῶ. Βιάσου... Θὰ τὸν φτάσουμε.

«Θὰ τὸν φτάσουμε
Θὰ τὸν φτάσουμε
Θὰ τὸν φτάσουμε»

Ἡ καλοκαιρινὴ μέρα ἀνέβαινε, θερμὴ, φωτεινὴ, ἀπέραντη πλημμυρίζοντας τὸ σιωπηλὸ δάσος μὲ σκιές. Ὁ οὐρανὸς —ἀνάμεσ' ἀπὸ τὰ δένδρα— βάθαινε τὸ ἐξάισιο γαλάζιο του. Τὰ ἀγριολούλουδα εὐωδύσαν, ἀνώνυμα συγκινητικὰ ἀνεύθυνα...

Ἀπότομα ὁ ἄλλος σταμάτησε. Εὐθὺς ἀμέσως ξαπλώθηκε μπρούμητα. Ὅπως οἱ στρατιῶτες στὴ μάχη. Γύρισε τὸ κεφάλι του, περιφρονητικά, προσταχτικά καὶ τοῦ ἔκαναν νόημα νὰ ξαπλωθεῖ. Κι ὅταν ξαπλώθηκε, τοῦ ξανάγνεψε νὰ τὸν πλησιάσει, σούρνοντας.

Στὸ πρόσωπό του ἔνοιωσε τὸ καφτό, πικρὸ του χνῶτο. Εἶδε τὰ μάτια του —ἄγρια, φλογισμένα. Τὸ πάθος του εἶχε μιὰ παράδοση, ἀνεξήγητη κορύφωση. Τὸ τροφοδοτοῦσε, γιὰ νὰ στηριχθεῖ σ' αὐτό, νὰ ἐνισχυθεῖ ἀπ' αὐτό.

«Σοῦ τόπα. Θὰ νικήσει ἐκεῖνος ποὺ θὰ περπατοῦσε περισσότερο, θὰ κοιμῶταν λιγώτερο. Κύτταξέ τον. Κοιμάται. Κι οὔτε θὰ ξυπνήσει...».

Ἀνάμεσα ἀπὸ τοὺς λεπτοὺς μίσχους τῶν ἀγριολουλουδιῶν, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ δυνατὰ χρώματα τῶν πετάλλων τους, εἶδε: Ἕνα ἀνθρώπινο κορμὶ —ντυμένο χακὶ— ἦταν ξαπλωμένο μπροστά τους, στὴ ρίζα ἑνὸς πελώριου ἐλατιοῦ. Ἕνα ἀνθρώπινο κουρέλι, ντυμένο χακί, μὲ τὰ χέρια ἀπλωμένα ἐμπρὸς σὰ νὰ ζητοῦσε προστασία ἀπὸ τὸν αὐστηρό, κατακόρυφο, μαῦρο κορμὸ ποὺ ὑψωνόταν μυθικός, στὸ γαλάζιο φῶς.

«Δὲν ἄντεξε. Λίγο ἀκόμα καὶ θὰ μᾶς ξέφευγε. Θὰ περνοῦσε στοὺς ἄλλους».

Ἡ κουρασμένη ἡχώ— μιὰ ἡχώ ξένη, μεταλλικὴ, ἡχώ μεγάλωνου— ἐπανέλαβε μέσα του

«Δὲν ἄντεξε»
«Δὲν ἄντεξε»
«Δὲν ἄντεξε»

Τὸν εἶδε νὰ ὀπλίζει τὸ αὐτόματο, προσέχοντας μὴν κάνει θόρυβο. «Ἐτοιμάσου. Ὀπλισε...».

Μηχανικὰ ὤπλισε. Ἡ καρδιά του χτυποῦσε —ἕνα σφυρὶ ποὺ ὁ κραδασμὸς του ἐπαλλε στὶς ἀρτηρίες του. Ἡ ἀποσύνθεση ἄρχισε νὰ τὸν τυλίγει ἀπὸ τὰ πόδια, ν'ἀνεβαίνει στὸν πυρήνα τῆς ὑπαρξῆς του, νὰ τοῦ κλείνει τὰ μάτια. Θὰ λιποθυμοῦσε...

«Θὰ σηκωθοῦμε μαζί. Γρήγορα καὶ χωρὶς θόρυβο. Θὰ φτάσουμε

πάνω του και θα ρίξουμε, χωρίς καθυστέρηση. Μην ξεχνάς ότι είναι όπλισμένος...».

Τὰ μάτια ήταν σκληρά, δίχως βάθος. Είχε σφίξει τὰ χλωμά του χείλη. Ήταν απάνθρωπα αυτόσυγκεντρωμένος.

Σηκώθηκε. Κραδαίνοντας τὸ αὐτόματο, μὲ τὸ κεφάλι ἴσα μπροστά, μὲ διπλωμένο τὸ κορμί, τινάχτηκε —σὰ δρομέας!

Μὲ τὴν ψυχὴ στὰ δόντια, κυριαρχώντας στὰ μέλη του ποὺ εἶχαν χάσει τὴ βαρύτητά τους τὸν ἀκολούθησε.

Στὴν ἀστραπιαία, κάθετη ἐξόρμησή τους στὸ ἀνθρώπινο κουρέλι ποὺ κοιμόταν στὴ ρίζα τοῦ μεγάλου δέντρου, οἱ δύο τους πήραν τὸ ἀνατριχιαστικὸ σχῆμα ὀρνέων ὅταν πέφτουν στὸ ἀνυπεράσπιστο θῦμα τους.

Ὁ ἄνθρωπος ποὺ κοιμῶταν ξύπνησε ἀπότομα καὶ γύρισε ἀκουμπώντας στοὺς ἀγκῶνες του. Ήταν ἓνα ξανθὸ παιδί οὔτε δέκα ὀχτῶ χρονῶν. Τὰ γαλάζια μάτια του —ἀπαλά, ρευστά, παιδικὰ ἀκόμα ἀπὸ τὸν ἐξαγνιστικὸν ὕπνο τοὺς σκούραιναν ἀπότομα, ἐρημῶσαν ἀπὸ τὸν τρόμο. Κατάλαβε...

Τοὺς κυττοῦσε τῶρα ἐπιφανειακὰ ἤρεμο, σὰν ἓνα ὁμορφο πουλί, παγιδευμένο, ὀριστικὰ παραδομένο στὴ μοίρα του. Τὸ ἀνεβοκατέβασμα τοῦ στήθους του πρόδινε τὴ βαθειὰ του ἀγωνία —μόνο.

Ξαφνικὰ τὰ μάτια του στηλῶθηκαν προσεχτικὰ στὸ νέο ποὺ τὸν κυττοῦσε μ' ἓνα ἀπερίγραπτο βλέμμα. Περιορίστηκαν πάνω του, κρεμάστηκαν πάνω του μὲ τρελλὴ χαρά, ἱκετεύοντας.

—Γιῶργο ἐσύ, Γιῶργο. Σῶσε με Γιῶργο, σῶσε με Γιῶ...

Δὲν τέλειωσε. Ὁ ἄλλος χτύπησε. Σύντομη ριπὴ ποὺ ἀντιλάλησε καὶ σβύστηκε στὸ δάσος.

Τὸ ξανθὸ παιδί ὅπως ἦταν στηριγμένο στοὺς ἀγκῶνες, λύγησε ἀπαλὰ καὶ ξαπλώθηκε στὴ χλόη. Τὸ πρόσωπό του χλώμιασε, ἔγινε σχεδὸν σταχτί. Τὰ μάτια του, ποὺ γιὰ ἓνα δευτερόλεπτο πρὶν ἀπὸ τὸν πυροβολισμό, ἔγιναν μιὰ κραυγὴ τρόμου, ὅταν τὸ κορμί του χῶνεψε, ἀπορρόφησε τὶς σφαῖρες, τινάχτηκε κι ὕστερα χαλάρωσε, ἔμεινε ἀκίνητο —ισὰν τίποτε νὰ μὴν εἶχε σμῆναι, κυττώντας τὸν ἔγιναν φιλικὰ, τρυφερά —ἓνα μαντήλι ἀποχαιρετισμοῦ. Ὑστερα ἀργὰ—ἀργὰ ἔχασαν τὴ λάμψη τους, μισόκλεισαν, βασίλεψαν, φάνταξαν γιάλινα κάτω ἀπὸ τὶς μακρυὲς βλεφαρίδες ποὺ τὰ σφράγισαν στὶς κουρασμένες τους κόγχες... Τὸ στόμα ἄνοιξε λίγο, στράβωσε καὶ ξέρασε μαῦρο αἷμα.

Φύσηξε ἐλαφρά... Τὰ νοτισμένα φυλλῶματα στάξαν ψυχροὺς κόμπους δροσιάς. Τοὺς εἶδα καθαρούς, στὴ χλωμὴ μορφή τοῦ νεκροῦ.

* * *

Τῶρα ποὺ ἡ φοβερὴ τους ἔνταση εἶχε ἐκκενωθεῖ, ἔμοιαζαν κοῖνοί, ἄδαιοι, ἀσήμαντοι στὰ φτηνά τους ρούχα.

Ἐπέστρεφαν. Βάδιζαν στὸ γυμνὸ, ἀπέραντο σιωπηλὸ κάμπο μὲ τὰ

μέλη τους ασύνδετα. Δυό ξεχουρδισμένα όμοιώματα ανθρώπων. Βουβοί.

Τὰ χείλη του —άποκαλύπτοντας την όδοντοστοιχία του— μούρ-
μούρισαν:

«Καθαρό άναπauμένο πρόσωπο. Ήσυχο. Χαμόγελο παιδικό, ραν-
τισμένο από τη δροσιά τών πεύκων. Σά νά ταξίδευε κάπου. Σέ μιά
χώρα όμορφη, φωτολουσμένη...».

Ή ήχώ επανέλαβε άμετάκλητη, μέσα του

«Σέ μιά χώρα φωτολουσμένη

Σέ μιά χώρα φωτολουσμένη

Σέ μιά χώρα φωτολουσμένη»

Σπάζοντας τη σιωπή που τούς άπομόνωνε, είπε, δίχως νά γυρί-
σει νά τόν κυττάξει:

—Σέ φώναξε με τόνομά σου. Σέ γνώριζε;

Δέν άπάντησε άμέσως. Σέ λίγο είπε με φωνή υπόκωφη καί μά-
τια ύγρά:

— Ήταν ό άδελφός μου, ό μικρότερος άδελφός μου...

Στην σιγή, άκουγόταν τὰ βήματά τους στο ξερό χώμα του κά-
μπου.

Τότε ό άλλος είπε ισιγά, σβυσμένα, σά νά μήν άπευθυνόταν σε
κανένα, σά ν' άπολογόταν:

— Τό ήξερα...

Κι ήταν ή πρώτη φορά —κάτι τό ξεχασμένο, τό άπίστευτο— που
έννοιωσε στη φωνή του ένα ανθρώπινο παλμό, μιá τύψη.

Τόν κύτταξε με μίσος.

Ήταν πελώριος καί περπατούσε βαρειά, σκυμμένος, σά νά κρα-
τούσε στους κυρτούς, ναυαγισμένους του ώμους, τό άδυσώπητο πετρω-
μένο τους.

Τ' ΑΝΤΡΕΙΩΜΕΝΑ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΑ

ποίημα: ΚΩΣΤΑ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ

Ἄς ἔλεγαν οἱ γιοί, τ' ἀνόητα παιδιά
κι ἐτοίμασαν ὑποδοχὴ μ' ἀνώφελα τραπέζια
κι ἀνούσιες παρέες σὲ δύναμη καὶ πλοῦτο,
τὸν ὕπνο τους λαχτάρησε μονάχα
ν' ἀκούσει τὴν ἀνάσα τους γερὴ
βουίζοντας ἀντρέικια δύναμη
κι ἀνάλαφρα στὰ δάχτυλα πατῶντας
τ' ἀτίθασα μαλλιά προσεχτικὰ
στὸ μέτωπό νὰ ἰσιώνει,
ἀκίνητος, σκυφτὸς νὰ καμαρώνει
τὰ μαλλιαρὰ τους στήθεια
τὰριζωμένα μπράτσα τους τινάζοντας τὸ στρώμα
καὶ τὰ γυμνά τους πόδια.

Εἰκόνα του παλιά, λησιμονημένη
ὄντας χαράματα τῆς Κυριακῆς
δρθός, τὰ μάτια του π' ἀστράφτανε τὸν πόθο τῆς ζωῆς,
κι ἡ μάνα τους σκυφτὴ τὶς μπότες νὰ γυαλίζει
τὴ δύναμη π' ἀσώτενε στὸ ξένο τὸ ψωμί
νὰ ξαναπάρει πάλι
ἐκεῖ στὸ δάσος τὸ βαθύ
ποὺ ἡ μνήμη τῶν καιρῶν ἀδιάκοπα πλαταίνει
τῆς σιωπῆς τὸν κύκλο
στὰ γέρικα τὰ δέντρα
καὶ στὰ νερά π' ἀνάμεσα στὰ χόρτα
ἀδόρυβα διαβαίνοντας

κυλᾶν τὴ μοῖρα τῆς ζωῆς.

Ἔτσι κι ἀπόμεινε μὲ τὸν καιρὸ
ξεριζωμένο δέντρο
νὰ λαχταρᾷ τὴν Ἀνοιξή, χωρὶς τὰ χελιδόνια
γυρίζοντας σκυφτὸς στὰ λαϊκὰ τὰ μαγαζιά
μὲ τὰ φτωχὰ παιδιά
ποὺ ρίζωσαν ἔδω στὶς ἄξενες καὶ κρύες λεωφόρους
τὰ πρόσωπα χλωμὰ
τὰ μάτια τοὺς ἀνήσυχα θλιμμένα,
μὲ τ' ἄσπρο τοὺς μαντῆλι
τὴν ὁμορφὴ γραβάτα τοὺς ἐρωτικά δεμένη,
νὰ πίνουνε κρασί, νὰ κουβεντιάσουνε
γιὰ τὸ χωριό,
τὸν πλάτανο τῆς ἐκκλησιᾶς
καὶ τὸν παπποῦ ποὺ καρτερεῖ τὸν ἔγγονα πικρὰ
καὶ συλλογίζεται τ' ἀντρειωμένα παλληκάρια,
ψηλὰ σὰν τὰ βουνὰ
π' ἀπομείναν μιὰ χοῦφτα γῆς
καταμεσὶς στὸν κάμπο.

Τ' ἀντρειωμένα παλληκάρια
—ξαναθυμιοῦνται τὰ παιδιά
γεμίζοντας τὴν κοίπα τοὺς κρασί—
π' ἀκοίμησαν βαριά στὰ λασπωμένα χῶματα
κι ἦταν φωτιά τὰ ροῦχα τοὺς
φωτιὰ τὰ χέρια τοὺς
καθὼς ἀσκῶνανε ψηλὰ τὴ μοῖρα τῆς ζωῆς
κι οἱ νιῆς ὀλόγυρα μὲ ξέπλεκα μαλλιά
ξεσκίζοντας βαθειὰ τὰ ἐρωτικά τοὺς στήθη
λουλοῖδια ἐσκορπίζανε
στὰ μαῦρα τοὺς ματόγλαδα
καὶ τὰ σγονοῦρά μαλλιά
ποὺ παίζει ἀκόμα τ' ὄνειρο
στὸν ἴσζιο τοῦ Θανάτου
κι ἀπλώνεται στὴ χέρσα γῆς
τραγοῖδι ν' ἀπομείνει τῶν ἀχυρένιων καλυβιῶν
τρανὸ σὰν παραμύθι.

● ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΣΤΑΜΑΤΗ

ΣΤΟΧΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΗ (Δυὸ βιβλία τοῦ "Ἀγγελ. Τερζάκη)

Μὲ τὰ δοκίμια «Προσανατολισμός στὸν αἰῶνα» ἔχουμε πιά ὁλοκληρωμένον μπροστά μας τὸ στοχαστὴ "Ἄγγελο Τερζάκη· μαζί ὅμως κ' ἓνα καινούριο φῶς στὸ τελευταῖο του μυθιστόρημα «Μυστικὴ Ζωή» — κ' ἔτσι ὁ στοχαστὴς καταφέρνει νὰ παρουσιάσει ὁλοκληρωμένον καὶ τὸν πεζογράφο. Γιατὶ σ' αὐτὸ τὸ βιβλίον ἔχουμε κάτι ποῦ ἀπὸ καιρὸ περιμέναμε καὶ μὲ κάποια ἑκπληξή μας βλέπαμε ν' ἀργεῖ: τὴ συγχώνευσή τους.

Τὶ νὰ τὴν καθυστέρησε τόσο; Μήπως ἡ δυσπιστία τοῦ ἐρευνητῆ νὰ μπεῖ σὲ θαμπὲς γειτονιές, ν' ἀνακατευτεῖ μὲ συνηθισμένους ἀνθρώπους; Πρὶν ἀπὸ τὴ «Μυστικὴ Ζωή» αὐτὸ μπορούσαμε νὰ ποῦμε. Τώρα πιστεύουμε πὼς δὲν εἶχε ἔρθει ἀκόμα ἡ κατάλληλη στιγμή. "Οχι ἡ γέννηση τῆς μυστικῆς ζωῆς, μονάχα ὁ καιρὸς ποῦ θὰ γινόταν ἔργο. Δὲ γίνεται νὰ κράτησε ὅσο ἡ προετοιμασία ἑνὸς μυθιστορήματος ἢ ὅσο ὁ χρόνος ἀνάμεσα σὲ δυὸ —καὶ μιὰ ὁλόκληρη «φυσικὴ» ζωὴ μπορεῖ νὰ ἔναι λίγη νὰ τὴ χωρέσει... Ὑστερα σπόρους τῆς βρήκαμε στὰ διηγήματα «τοῦ Ἑρωτα καὶ τοῦ Θανάτου», —«γραμμένα ἀπὸ τὸ 1930 ἴσαμε τὸ 1935» — μιὰ ματιὰ στὸ διήγημα «EX TENEBRIS» φτάνει γιὰ νὰ τὸ δοῦμε αὐτό. Κι ἀνάμεσα στὸ σπόρο καὶ τὸν καρπὸ συνδετήριον ρεῦμα ὁ στοχασμός, ὅπως παρουσιαζόταν σὲ περιοδικὰ κ' ἐφημερίδες. Καὶ τελικὰ στὸ γνωστὸ σκηνικὸ τοῦ Τερζάκη πήδησε ἀνάμεσα στὰ παλιὰ μικρὰ σπίτια, στοὺς συνηθισμένους ἀνθρώπους καὶ στὰ καφεενεδᾶκια ἓνα πρόσωπο ποῦ τὸ νιώθουμε σὰν τὸ πεζογραφικὸ ἀπόσταγμα τοῦ στοχασμοῦ. Δὲν εἶναι πιά μονάχα ἡ γειτονιά κι ὅ,τι γίνεται σ' αὐτὴ καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς· εἶναι καὶ τὸ πῶς φτάνουν ὅλα σὲ μιὰ μορφή κάπως ἐξῶκοσμη, σκιερή, σ' ἓνα πνεῦμα ἀδιάκοπα τρικυμι-

σμένο έσωτερικά. Όχι όμως σ' έναν έμβόλιμο παρατηρητή, σέ πρόσωπο χορού. Ό καινούριος άνθρωπος του Τερζάκη είναι ολότελα καί μέσα στη δράση. Βέβαια κάπως παθητικά, άφημένος νά παρασέρνεται από τò ρεύμα τής ζωής· δέν παλεύει, δέν αγωνίζεται «για μιá θέση... στον πλατύ κόσμο». Δέν έχει τή δύναμη πού χρειάζεται γι αυτή τή δουλειά. Ίσως όμως αυτή νά 'ναι ή μοίρα του έρευνητή: τὰ χέρια καί μόνο τò μυαλό νά κοιτάζει γύρω του, νά ψάχνει...

Έδω θαρρούμε άγγίζουμε έν' από τὰ «πιστεύω» του Τερζάκη, αυτό πού βλέπουμε σαν όδυνηρότατη προσπάθεια καί ιστά δοκίμιά του: Έρευνα, «ή διψαλέα έρευνα», πού είναι πιά «ανάπόδραστος κλήρος μας». Μιά στάση αντίξια του σημερινού ανθρώπου, όσο κι αν μπορεί νά μάς φαίνεται μάταιη, άφού «δè μάς είναι δοσμένο νά φτάσουμε τή μεγάλη αλήθεια», κι άφού «πέρα από κάθε άπόκριση θα ξεπηδάει πάντα ένα καινούριο έρώτημα». Μά μπορεί ή έρευνα νά χρειάζεται μονάχα για νά κάνει τόν άνθρωπο κάτι περισσότερο από έναν άπλο ζωντανόν οργανισμό. Στη «Μυστική Ζωή» έχουμε μιάν από τὰ πράγματα δικαίωση τής έρευνας: ο άνθρωπος ξεπερνάει τò ανθρώπινο—ο ήρωάς της.

Τò ξεπερνάει —στὰ μάτια μας όμως φαίνεται σὰ νά βρίσκεται στο περιθώριο. Γιατί, όπως είπαμε, δè ζει ένεργητικά στο ρεύμα τής ζωής. Χωρίς νά είναι ο θεληματικά αποτραβηγμένος, εκείνος πού θέλει νά ζήσει με «φιλοσοφία» κι άνώδυνα σχόλια μακριά από τες καθημερινές —κ' ύποχρεωτικές— πράξεις τών ανθρώπων. Αντίθετα, προσπάθησε νά σταθεί ανάμεσά τους σαν ίσος πρòς ίσους. Δέν τò κατάφερε όμως γιατί «... όλη αυτή ή δουλειά είναι σατανικά σκαρωμένη από τούς έπιτήδεις, έτσι πού τò άτύχημα νά είσαι διαφορετικός νά τò περνάς στὰ τελευταία για φταίξιμο δικό σου»— γι αυτό κ' οί κουβέντες του είναι σαν σιγανές έκρήξεις ψυχής πού όλοένα καί συντρίβεται. Μιά αίσθηση πού σιγά—σιγά δυναμώνει, όξύνεται, για νά φτάσει κάποτε, ύστερ' από μιάν έντονη προσπάθεια ένεργητικού ταξιδιού, νά νιώσει πώς ο ίδιος είναι «ένas ξένος... μιá φάλτσα νότα» σέ τούτον τόν κόσμο. Ίσαμε τότε όμως —καί καθώς θα 'ναι για τή ζωή σαν πτώμα στο πέλαγος— περνάει άτέλειωτους έσωτερικούς κραδασμούς, πλήθος φαινόμενα κ' έπεισόδια στοιβάζονται μετουσιωμένα μέσα του. Κι αυτό ίσαμε τò τέλος, ίσαμε τή λύση πού δέν έρχεται άπ' έξω, γεννιέται μέσα στον ήρωα σαν έκρηξη τής μετουσιωμένης πραγματικότητας, σαν πάνω από τήν ανθρώπινη άντοχή συμπίκνωση τής Μυστικής Ζωής. Μπορεί καί με κάποια βοήθεια του ρεύματος πού θέλει νά γλυτώσει από τò πτώμα... Αν όμως ή Μυστική Ζωή έχει τή δύναμη ν' αυτοκαταλυθεί, ν' άφομιώ-

σει «τὴν ὑπατὴ κίνησιν σὲ ἀκινήσιαν», εἶναι μαζὶ καὶ τὸ ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἄλλή ζωή, αὐτὴ ποὺ ἐπιπόλαιά κανέναν θὰ ἔλεγε οὐσιαστικότερη — ξεχνώντας πῶς ὁ μεγαλύτερος τυχοδιώκτης ψίχουλα μονάχα κερδίζει ἀπὸ τὸν κόσμον... Σὰ νὰ εἶπε ἡ ζωὴ στὸν ἥρωα τοῦ Τερζάκη: ἡ Φανερὴ ἢ Μυστικὴ θὰ μὲ περάσεις. "Αν μὲ θέλεις Φανερὴ, δὲν ἔχω νὰ σοῦ πῶ τίποτε! σὲ κανέναν δὲ λέω... "Αν ὅμως μὲ διαλέξεις Μυστικὴ, μὴ περιμένεις ἄνθρωπο πλάι σου. Οἱ αἰσθήσεις σου δὲ θὰ ἔναι γιὰ νὰ γεύονται, θὰ ἔναι μονάχα πλοκάμια ν' ἀρπάξουν τροφὴ γιὰ τὴν ἀχόρταγὴ ψυχὴ σου. Κι αὐτὴ πάλι θὰ ἔναι κι ὅ,τι δέχεται θὰ τὸ λυώνει.... «"Ἡ θὰ ταξιδεύεις ἢ θὰ ἐξερευνᾷς», συμπληρώνει κι ὁ ἴδιος. Αὐτός, λέει, διάλεξε τὸ ταξίδι. Μπορεῖ, γιὰ τὰ τοπία καὶ τὶς πολιτείες. Μὰ γιὰ τὴν ἴδια, γιὰ ὁλόκληρὴ τὴ ζωὴ, διάλεξε τὴν ἐξερεύνηση. Κι ὅπως γιὰ τὸν ἐξερευνητὴ δὲν ἔχει πιὰ ταξίδι, ἔτσι καὶ γι' αὐτὸν δὲν ἔχει πιὰ ζωὴ. Οὐτε κι ὁ ἔρωτας δὲ μπορεῖ νὰ τοῦ δώσει κάποια γεύση της. Τὸν σιμώνει —καὶ ξαφνικὰ νιώθει νὰ ἔναι «ὁ ξένος», σὲ τοῦτον τὸν κόσμον, «ἡ φάλτσα νότα».

Εἴπαμε πῶς ἡ ἔρευνα μπορεῖ νὰ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ ξεπεράσει τ' ἀνθρώπινο. Ὁ ἥρωας ὅμως τῆς «Μυστικῆς Ζωῆς» μᾶς δείχνει καὶ μιὰν ἄλλη ὄψη της: γι' αὐτὸν ἡ ἔρευνα στέγνωσε τὴν ὄψη τῆς ζωῆς. Ἕνας ὁρισμένος ἥρωας μυθιστορήματος ἢ ἓνας ἀληθινὸς ἄνθρωπος ἐκεῖ θὰ φτάσει κάποτε, γιατί ἴσαμ' ἓνα μονάχα σημεῖο θὰ ξεπεράσει τ' ἀνθρώπινο. Ἄλλῃ ὅμως ἡ πίστις τοῦ δοκιμιογράφου Τερζάκη πᾶνω σ' αὐτό. —μᾶς ἀποκρίνεται πλάγια ἀναλύοντας ἓνα βιβλίο τοῦ γάλλου βιολόγου Ζὰν Ροστάν: γιὰ τὸν ἄνθρωπο μπορεῖ νὰ ὑπάρχει αὐτὸς ὁ κίνδυνος, γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὅχι, γιατί «πέρα ἀπὸ κάθε ἀπόκριση θὰ ξεπηδάει πάντα ἓνα καινούριο ἐρώτημα». Θὰ ἔχουμε τότε μονάχα κάμποσα θύματα σὲ κάθε γενιά, κάποιους ποὺ δὲ θὰ νιοῖστούν γιὰ τὴ γύρω τους ζωὴ. Κ' ὕστερα θὰ ἔρχονται ἄλλοι, ποὺ θὰ ξεκινᾷν ἀπὸ κεῖ ποὺ σταμάτησαν αἱ προηγούμενοι... Γιὰ νὰ φτάσουν ποῦ —κι αὐτοὶ κι ὅσοι θὰ ἔρθουν κατόπι τους, πλήθος γενιές; "Ἀς ἀφήσουμε τὸ σοφὸ βιολόγο ν' ἀπαντήσει: «... ὁ ἄνθρωπος θὰ περάσει ἀγνοώντας τὸν ἑαυτό του... Καὶ τίποτα, κανέναν μέσα στὸ σύμπαν δὲν θὰ μάθει ποτὲ περισσότερο ἀπὸ αὐτόν, τί εἶταν...».

Τότε ἡ μεγάλη Ἀλήθεια, ποὺ τόσα βλέπουμε γι' αὐτὴ στὴ «Μυστικὴ Ζωή»; Εἶναι ἀμεταβίβαστη, ἀπαντᾷ ὁ Τερζάκης. «Τὴν ὥρα ποὺ κάποιος ἀπὸ μᾶς θ' ἀρχίσει νὰ τὴν ψυχανεμίζεται, νὰ τὴ μαντεύει, κάτι θὰ γίνεῖ μέσα του, κάτι μεγάλο καὶ τρομερό, σὰν ἔκρηξη μέσα στὸ μυαλό του. Θὰ κεραυνωθεί». Μὰ πάλι μπορεῖ νὰ τὴν ψυχανεμίζεται ὅποιος εἶναι νὰ κεραυνωθεί... Δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ βροῦμε τὴ σειρὰ. Ἐ-

κεῖνο ποῦ βλέπουμε εἶναι πῶς φτάνουμε στήν τραγικότερη ἴσως πλευρά τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς: τῇ μοναξιά. Μονάχοι γυρίζουμε σέ κοσμοπλημμυρισμένους δρόμους, μονάχοι φεύγουμε —κι ἂν ὑπάρχει κάποιο «μυστικό» τὸ μαθαίνουμε μονάχα ἐμεῖς... Γιά νὰ τὸ χαροῦμε πόσο; Ἀξίζει ὅμως ν' ἀφήσουμε νὰ μᾶς πεῖ ὁ,τι προφταίνει πάνω σ' αὐτὸ ὁ ἥρωας τῆς «Μυστικῆς Ζωῆς»: «Καὶ τῶρα ἀναρωτιέμαι τί νόημα ἔχει αὐτὴ ἡ συμφωνία ἀπὸ ἤχους καὶ χρώματα ποῦ μὲ ζώνει ἐμένα, μὲ τυλίγει ἐπίμονα, μὲ πλημμυρίζει δὲν ξέρω πόσες μέρες τῶρα... Μιὰ βλάστηση ἀπίθανη εἶναι, ὀργιαστική, κῆπος δίχως προηγούμενο, κάπου ἔξω ἀπὸ τίς διαστάσεις τοῦ κόσμου τούτου. Ἄλλη πλάση. Ζῶ σ' ἄλλη διάσταση ἐγώ, εἶμαι πλάσμα προνομίουχο».

«Θὰ κάνω λοιπὸν ἔτσι: θὰ μεταλλάξω σὲ φυτό... Ἡ ἀκίνησία ἔχει ἀφομιῶσει τὴν ὑπατὴ κίνηση, εἶναι μιὰ περιπλάνηση ἀστρική ἢ ἀκίνησία. Ἐγὼ καὶ τ' ἄστρα. Ὁχι, ὄχι! ἐγὼ ἴσον τ' ἄστρα. Ἡ κάλλιο μόνο ἐγώ. Ἡ κάλλιο μόνο τ' ἄστρα. Τῶρά, ὦ! τῶρα τέλος βλέπω τὴν ἀπόρρητὴ ἀλήθεια, τὴν ὑψιστὴ, τὴ μοναδική: δηλαδὴ πῶς —κ' ἐδῶ πέφτει μιὰ μουτζαλιά στὸ χειρόγραφο, πέφτει ἄλλη μεγαλύτερη στὰ μάτια μας κι ὥσπου νὰ προφτάσουμε ν' ἀπλώσουμε τὰ χέρια μας —χέρια τυφλοῦ— μὴ προφτάσουμε καὶ τὴν ἀρπάξουμε, ἡ «Μοναδικὴ ἀλήθεια» χάνεται, τ' ἀτσαλένιο τεῖχος τῆς μοναξιάς στέκεται ἀλύγιστο μπροστά μας... Κάτι ὅμως ποῦ δὲ θὰ μάθουμε ποτὲ μήπως ἰσοδυναμεῖ μὲ τ' ἀνύπαρχτο; Ὑπάρχουν καὶ τὰ αἰνίγματα «μὲ τὴν αὐτάρκεια τοῦ κύκλου», λέει ὁ Τερζάκης —ἔτσι μονάχα μποροῦνε νὰ εἶναι ὅλα τ' ἀληθινὰ αἰνίγματα. Ἕνας κύκλος λοιπὸν μπορεῖ κ' ἡ μοναξιά μας...

Τότε φαίνεται ν' ἀπομένει μονάχα τοῦτο: ἤχοι καὶ χρώματα κάποιες μέρες κι ἀστραπιαῖο βλέμμα στήν ἄλλη πλευρά... Μὰ σίγουρα ὄχι γιὰ ὅλους, γιὰ λίγους, προνομιούχους καὶ ξεχωριστούς. Μπορεῖ γι' αὐτοὺς ποῦ στὸ πέρασμά τους ἀπὸ τοῦτον τὸν κόσμο ἄφησαν τίς αἰσθήσεις τους νὰ σθῆσουν, τίς ἀχρήστεψαν. Μεγάλῃ ἴσως ἡ ἀμοιβὴ τους —μὰ κ' ἡ θυσία ὄχι μικρότερη...

ΝΙΚΟΥ Β. ΔΩΔΗ

Μηχανοδηγός στὰ φορτηγὰ τραίνα

ΔΙΗΓΗΜΑ

Στὸ καφενεῖο τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ, ὅταν εἶναι καλοκαίρι, Ἰούλιος μήνας καὶ ἀπομεσήμερο μάλιστα, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι λιγοστοὶ οἱ θαμῶνες, λίγοι ὑπάλληλοι τοῦ σταθμοῦ καὶ κανένας περαστικός ταξιδιώτης. Ἀπὸ τοὺς δεύτερους ἤμουν ἐγώ, ἀπὸ τοὺς πρώτους ἦταν ὁ ἥρωάς μας. Ἕνας ἥρωας τοῦ λαοῦ.

Τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἱστορίας μας, γιατί ἡ ἱστορία μας χωρίζεται σὲ δυὸ μέρη, ἔχει τόσο ἐνδιαφέρον ὅσο καὶ τὸ δεύτερο.

— . . . Ποὺ λέτε, πῆγα στὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας. Ἐκεῖ νὰ ἴδεις ν' ἀπορέσεις. Κτίριο μεγάλο. Ἀνέβηκα ἑκατὸν δεκατρία σκαλιά. ὦ! τὰ μέτρησα. Ἐχει καὶ ἀσανσέρ, ἀλλὰ ἐγὼ ἀνέβηκα ἀπὸ τὴ σκάλα. Δὲν ἀνεβαίνει ὁ καθένας ἀπὸ τὸ ἀσανσέρ. Τῶχουνε γι' αὐτοὺς, γιὰ τοὺς δικαστές. Εἶναι γέροι καὶ δὲν μποροῦν νὰ ἀνεβοῦν τὶς σκάλες.

Χτύπησα τὴν πόρτα καὶ μπήκα μέσα στὸν Πρόεδρο. Μὲ ρώτησε γιατί μπήκα. Τοῦ εἶπα. Χτύπησα τὴν πόρτα, ἄκουσα «ἐμπρὸς» καὶ μπήκα. Μὲ ρώτησε τί ἤθελα. Τοῦ εἶπα τὴν ὑπόθεσή μου. Χτύπησε τὸ κουδούνι καὶ ἦρθε ὁ «Γραμματεὺς Α΄», καὶ τοῦ εἶπε νὰ κοιτάξει τὰ χαρτιά. Ἐψαξε στὸ ἀρχεῖο καὶ τὰ βρῆκε. Νόμισαν ὅτι εἶχαν περάσει καὶ τὰ εἶχαν βάλει στὸ ἀρχεῖο. Κράτησαν τὰ στοιχεῖά μου καὶ μοῦ εἶπαν νὰ περάσω στὶς 18 ποὺ ἦταν ἡ δικάσιμος. Ἐγὼ ἔφυγα, ἀλλὰ ὁ Πρόεδρος ἔκανε παρατήρηση στὸν κλητῆρα γιατί δὲν ἦταν στὴν πόρτα καὶ μπήκα ἐγὼ μέσα.

“Αν δὲν πήγαινα μόνος μου δὲν θὰ γινόταν τίποτε. Τὰ χαρτιά τὰ εἶχαν βάλει στὸ ἀρχεῖο... Εἶχα βάλει καὶ δικηγόρο, ἀλλὰ αὐτὸς ἤθελε προκαταβολή. Τὰ κατάφερα ὅμως μοναχός μου.

— Καὶ τὰ σκαλιά;

— Τὰ μέτρησα ὅταν ἀνέβαινα. Ἑκατὸν δέκα τρία.

Ὁ κύριος ποὺ καθόταν δίπλα μου στὸ τραπέζι, γιὰ νὰ κάνει πνεῦμα μοῦ εἶπε. Δὲν ἔλεγε: ἐννιακόσια ἐνενήντα ἐννιά, ποὺ λέει καὶ τὸ παραμῦθι. “Ὅχι, τοῦ λέω, καὶ τὸ ἑκατὸν δεκατρία εἶναι ἀριθμὸς παραμυθοῦ.

Ἐδῶ τελειώνει τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἱστορίας μας, ποὺ θέλει νὰ δείξει πῶς ἓνας ἀπλὸς ἐργάτης ποὺ δούλευε στὰ τραίνα πῆγε γιὰ μιὰ ὑπόθεσή του στὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας. Δὲν εἶναι μικρὸ πράγμα. Τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας εἶναι στὴν πρωτεύουσα.

Κεῖνῃ τῇ στιγμῇ ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του στὸ καφενεῖο τοῦ σταθμοῦ ἓνας κύριος γνωστὸς στὴν παρέα ποὺ συζητοῦσε.

Ὁ ἡρώας μας σηκώθηκε καὶ προθυμοποιήθηκε νὰ τὸν ὑποδεχτεῖ στὴν παρέα καὶ νὰ τὸν κεράσει. Αὐτὸς ἀρνήθηκε εὐγενικὰ τὸ κέρασμα, ἀλλὰ δὲν τοῦ χάλασε τὸ χατήρι νὰ καθήσει κοντά τους.

— ... Ποὺ λέτε, ἔδωσα ἐξετάσεις. Εἶχα πάει, ὅταν μᾶς κάλεσαν γιὰ νὰ γράψω ἔκθεσι μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους. Ἀλλὰ ἓνα χαρτί μοῦ ἔλλειπε καὶ γι’ αὐτὸ μοῦ εἶπε ὁ κύριος Μ. νὰ μὴ γράψω τῶρα ἀλλὰ ὅταν θὰ πήγαινα τὸ χαρτί. “Ὑστερα ὅμως πῆρε στὸ τηλέφωνο τὸν Διευθυντὴ καὶ εἶπε, ἄς γράψω τῶρα καὶ μετὰ φέρνω τὸ χαρτί. Καὶ κάθησα καὶ ἐγὼ καὶ ἔγραψα. Τὸ θέμα ἦταν: «Τὰ καθήκοντα τοῦ μηχανοδηγοῦ — παραλαβή, διαδρομὴ καὶ παράδοσις». Ἐκατσα καὶ τᾶγραψα ὅπως τάξερα. Δὲν εἶχα καὶ κανένα γνωστό. “Ελεῖπες καὶ σύ.

“Ὑστερα ἀπὸ μερικὲς μέρες μὲ κάλεσαν νὰ πάω στὸ γραφεῖο. Ἐγὼ εἶπα, πάει δὲν ἔγραψα τίποτε καὶ θὰ μὲ διώξουν. Πῆγα φοβισμένος στὸ γραφεῖο. Ἦταν καὶ οἱ τρεῖς ἐκεῖ τῆς Ἐπιτροπῆς. Ὁ ἓνας πῆγε καὶ ἔφερε τὴν κόλλα μου. Μὲ ρώτησαν πῶς λέγομαι. Μοῦ εἶπαν ὅτι τὰ εἶχα γράψει καλὰ. Μὲ ρώτησαν μέχρι ποῖα τάξι πῆγα στὸ σχολεῖο. Τοὺς εἶπα μέχρι τὴν Τρίτη Δημοτικοῦ. Μοῦ εἶπαν ὅτι ἔγραψα καλὰ ἀλλὰ ἔχω πολλὰς ἀνορθογραφίες. Μοῦ εἶπαν, «μπράβο! αὐτὰ τὰ γράμματα ποὺ ξέρεις θὰ τάμαθες ἀπὸ τὶς ἐφημερίδες». Τοὺς εἶπα, ναί. Μοῦ εἶπαν, νὰ διαβάξεις ἐφημερίδες. Γι’ αὐτὸ καὶ ἐγὼ διαβάζω ἐφημερίδες. (Ἐδῶ γίνεται ἓνα ἀσυνείδητο τσαλάκωμα τῆς ἐφημερίδας ποὺ κρατοῦσε στὰ χέρια του). Μοῦ εἶπαν, νὰ κοιτάξεις νὰ διορθώσεις τὴν ὀρθογραφία σου.

Μετὰ μὲ ρώτησαν νὰ τοὺς τὰ πῶ καὶ προφορικά. Τοὺς τὰ εἶπα, ὅπως μοῦ εἶχες πεῖ ἐσύ. «Νὰ τοὺς τὰ πεῖς στὴ γλώσσα ποὺ μιλάμε». Ἐνῶ μὲ ρωτοῦσε ἓνας καὶ τοῦ ἀπαντοῦσα μὲ ρώτησε καὶ ὁ ἄλλος, γιὰ

νὰ ἰδοῦν τι θὰ κάνω. Τοῦ εἶπα: «Συγγνώμην, νὰ ἀπαντήσω στὸν κύριο καὶ μετὰ θὰ ἀπαντήσω καὶ σὲ σᾶς».

Μετὰ μὲ ρώτησαν.

— Ἐχεις ἑπτακόσιους τόννους φορτίσ, θὰ τὸ πάρεις;

— Θὰ τὸ πάρω.

— Μάλιστα.

"Επειτα μοῦ λένε.

— Προτού μπείς στο σταθμό πρέπει να περάσει μια επίσημη α-
μαξοστοιχία.

— Εἴτε ἀνεβασμένη εἶναι ἢ σημαία εἴτε ὄχι δὲν θὰ μπῶ στὴ βοήθητικὴ γραμμὴ· ἀλλὰ θὰ μείνω ἰστὴν εὐθεία, γιὰτὶ μὲ τὸ φορτίο ποὺ ἔχω μετὰ δὲν θὰ μπορέσω νὰ βγῶ, τοὺς εἶπα ἐγὼ.

Είχα στην τσέπη μου τὸ ἐγχειρίδιο τοῦ Π. γιὰ τὶς μηχανές. Ὁ ἕνας ἀπ' αὐτοὺς τὸ εἶδε. Μοῦ λέει. Τί ἔχεις αὐτοῦ; Τοῦ λέω, τὸ ἐγχειρίδιο. Δῶστο ἐδῶ μοῦ λέει. Τοῦ τὸ δίνω. Τοῦ λέω, εἶναι λερωμένο. Δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ ἄλλο. Ἐσεῖς δὲν τυπώσατε ἄλλα γιὰ νὰ μᾶς δώσετε νὰ διαβάσωμε.

Καὶ ὁ ἥρωάς μας συνεχίζει νὰ διηγείται ἐν λεπτομερεῖα διάφορες ἄλλες φάσεις τῆς ἐξετάσεως, ὅπως πῶς, τὸν ἔβαλαν νὰ ὀδηγήσει σὲ ἀνήφορο, σὲ κατήφορο, στὸ ἴσιο, σὲ σταθμοὺς κλπ. Καὶ τὸ σπουδαιότερο πῶς ἐνῶ περνοῦσαν ἀπὸ ἕνα σταθμὸ ἕνας τοῦ ἔκανε μιὰ ἐρώτησι.

Τοῦ εἶπα:

— Θα σὰς ἀπαντήσω μετὰ, γιατί τὴν ᾠρὰ πρέπει νὰ κοιτάω ἔξω.

Ἐδῶ τελειώνει τὸ δεύτερο μέρος τῆς ἱστορίας μας, ποὺ θέλει νὰ δείξει πῶς αὐτός, ἓνας ἀπλὸς καὶ ἀγράμματος ἄνθρωπος, κατῴρθωσε νὰ περάσει τὶς ἐξετάσεις καὶ νὰ γίνεи μηχανοδηγὸς στὰ φορτηγὰ τραίνα.

ΑΧΙΛΛΕΑ ΛΕΟΝΤΑΡΗ

ΦΡΑΝΖ ΚΑΦΚΑ ‘Ο συνθέτης τοῦ ἀδιεξόδου

‘Ο Κάφκα, κι αὐτὸ εἶναι περίεργο, δὲν εἶναι σύγχρονός μας. Αὐτὸς ὁ λιπόσαρκος νέος, καθὼς σιωπηλὰ σὲ κοιτάζει μ’ ἐκεῖνο τὸ ἀπαγχονισμένο βλέμμα του, ἐνῶ τὰ τεράστια αὐτιά του αὐθαδιάζουν στὸ τίναγμα τους, εἶναι θάλλεγες, ἕνα κυρτωμένο ἀγκάθι στὴν ἐπιφάνεια τοῦ καιροῦ μας. Κοιτᾷ πάνω του καὶ νοιώθεις τὴν ὄρασή σου νὰ ἀγκυλώνεται. Σὲ κοιτάει κι αἰσθάνεσαι τὴ ματιά του νὰ σὲ διαπερνάει. ‘Ο «Πύργος» του, βέβαια, μπορεῖ σὰν τοπίο καὶ σὰν γλῆμα ν’ ὀρχεῖται κάπου ἀπ’ τὸ Μεσαίωνα. ‘Η ἀγωνία του ὁμως, σὰν ἔκφραση καὶ σὰν αἶσθημα, εἶναι ἐντελῶς κοντά μας.

Ὡστόσο ὁ Κάφκα δὲν ἀνήκει στὴ νεώτερη γενιά. ‘Η φωνή του ἐπὶκρίθηκε σπαραχτικῇ ἐκεῖ, καθὼς παραμερίζεται τὸ πρῶτο πλᾶνο τῶν καιρῶν μας, στὴν ἔμπαση τοῦ αἰῶνα μας. Προβάλλει ἀσθματικὴ, ἀγχώδης, ἀνάμεσα ἀπ’ τὶς οἰμωγὲς τῆς Φλάντρας καὶ τοὺς καινοὺς τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπέζησε παρὰ τὶς διαμαρτυρίες, καὶ τὶς δικές του καὶ τὶς δικές μας. Πάνω του ἀπὸ τότε σπᾶνε σὲ τεράστια χίματα οἱ δυὸ πόλοι τοῦ καιροῦ μας. ‘Ανατολὴ καὶ Δύση, διεχδιζώντας τον ἥ, ὅπως ἔγινε τελευταία στὴν ‘Ανατ. Γερμανία, ἀποκηρύσσοντάς τον. ‘Εκεῖνος, ὥστόσο, —κι ἄς λείπει τὸ πολὺ φῶς πάνω ἀπ’ τὸ χῶρο του— πορεύεται ὥς τὶς μέρες μας μὲ σιγουριά ἀντοβεθαιωμένου.

Ζεῖ 41 μόλις χρόνια μέσα σὰ γλῆμα πολιτικῆς μοναξιάς μὲ τὴν ψυχολογία καὶ τὴ βιωσιμότητα ἑνὸς παρόντος. Γύρω του φωνές ‘Απολλώνιες ἢ Διονυσιακές, στεντόρειες ἢ μὲ σουρντίνα, διηγητορὸν πῖνω ἀπὸ ἀλλελάζοντα πλήρη κινηγώντας μιὰ ἐφήμερη δόξα ἢ ψιθυρίζον δίπλα σ’ ἐξοστατικὰ πρόσωπα μὲ ἄνεση νομιμοφρονοῦντος. ‘Εκεῖνος ἀντίθετα αἰρεται καὶ αὐτοκαθαίρεται ἀσφραγιώντας μέσα στὴ φυλακὴ τοῦ ἑαυτοῦ του ὅσπου στὶς 24 ‘Ιουνίου τοῦ 1924, στὸ σανατόριο Κίχλιγγ κοντὰ στὴ Βιέννη, ἐγκαταλείπει τὰ ἐγγράμια. «Σὰν ἡ ζωὴ νὰ ξεφορτωθῇ» θᾶγραφε ἀργότερα ὁ Α. Βιάλλατε, «Βῶλθηκε νὰ μοιάσει τοῦ Κάφκα».

Μὲ τὸν Κάφκα ἡ γνωριμία δὲν εἶναι καθόλου εὐκόλη. Μὲ τὴν πρώτη κιόλας ματιά νοιώθεις πὼς βρίσκεσαι μπροστὰ σὲ ἐν-τελῶς ξεχωριστὴ «περίπτωση». Νοιώθεις νὰ συναντᾷς τὸ ἀνεπάντεχο. Αὐτὸ ποὺ ὄχι μονάχα δὲν τὸ περιμένεις, μὰ καὶ δὲν τὸ εὐκόλουν. Ἡ ἀτμόσφαιρά του ἓνας χῶρος σχεδὸν ἀτέρωτων τυλιγμένος σὲ τεφρὴν ἐμίχλη, ὅπου τὸ πραγματικὸ μὲ τὸ ὄνειρικὸ στοιχεῖο μπερδεύονται σ' ἀξεδιάλυτα ἐφιαλτικὰ σύνολα. Ξεκινᾷ ἀπ' τοὺς Πύργους τῶν λησμονημένων πρὶν ἐποχῶν τοῦ Μεσαίωνα καὶ φτάνει ὥς τὶς δαιδαλώδεις μεγαλουπόλεις τῶν καιρῶν μας, ὅπου μέσα παγιδεύτηκε καὶ παραμορφώθηκε ἀπ' τὴν ἀγωνία ὁ σίγχιρονος ἄνθρωπος. Παντοῦ, σ' ὅλο τὸ χῶρο του, τὸ κλίμα τῆς μοναξιάς σουραυλίζει τὸν ἐπίμονο σκοπὸ του. Ἐνας ἀέρας ψυχρὸς μὲ διαλυμένη ὑποψία κάποιου ἀγνωστοῦ δηλητηρίου ἀκίνητῃ πηχτὸς παντοῦ, ἔτσι ποὺ ἡ ἀναπνοὴ γίνεται δύσκολη.

Ἀνάμεσα οἱ ἄνθρωποι βαθεῖα ἀπελπισμένοι, θορυβοῦν, διαμαρτίζονται, προσπαθοῦν νὰ ἐπικοινωνήσουν, μὰ θαρρεῖς καὶ βοίσκονται σ' ὑπεργήινο χῶρο ποὺ λείπει ὁ ἀέρας, δὲν ἀκοίονται. Τελικὰ μένουν μόνοι κι ἀνυπεράσπιστοι.

Ἡ ἐρημιὰ τοῦ ἀνθρώπου γίνεται, γιὰ τὸν Κάφκα ὁ κυριώτερος πόνος ἑλξεως. Πάνω σ' αὐτὴ ἀναλώνεται ἡ σκέψη κι ἡ φαντασία του. Καὶ τὴν γυρφεύει παντοῦ μὲ πείσμα μανιακοῦ γζορμίζοντας γιὰ τοῦτο τὰ φράγματα τοῦ χρόνου καὶ τοῦ τόπου. «Διαβάξω ἓνα βιβλίο γιὰ τὸ Θιβετ» γράφει στὴ Μιλένα, «ἢ περιγραφὴ μιᾶς παροικίας, πάνω στὸ βουνό, στὰ Θιβετιανὰ σίνορα, μὲ βαθαίνει ξαφνικὰ στὴν καρδιά: αὐτὸ τὸ χαμένο χωριὸ τόσο μακριὰ ἀπὸ τὴν Βιέννη, αὐτὴ ἡ ἀπελπισμένη μοναξιά». Ὅποτε ἀπὸ τοῦτο τάχα νὰ γράφει τὰ «Σινικὰ τείχη»; Ὁ συσχετισμὸς δὲν φαίνεται παράλογος. Ὅμως τί σημασία μπορεῖ ν' ἔχει; Ὁ Κάφκα γράφει τὰ «Σινικὰ τείχη» καὶ μαζί μὲ τοὺς ἥρωές του χάνεται μέσα στὴν ἀχανῆ ἔκτασι τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ μάταια ἀγωνίζονται οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ νὰ περισωθοῦν χτίζοντας τείχη ὀλόγυρά τους. Ὁ χῶρος εἶναι τρομερὰ ἀδάμαστος, καὶ ἀναγκαστικά καὶ ὁ χρόνος. Καὶ ζοῦν ἔτσι ὁ καθένας ἀπ' αὐτοὺς σὲ κάποιο δικό του ρυθμὸ καὶ σ' ἓνα δικό του χρόνο: «ἀπὸ καιρὸ πεθαμένους ἀντοξατόρες τοὺς ἀνεβάξουν στὸ θρόνο... κι αὐτὸς ποὺ ζεῖ μονάχα πρὶν στὸ τραγοῦδι, ἔκανε πρὶν ἀπὸ λίγο ἓνα διάγγελμα, ποὺ τὸ διαβάζει ὁ ἱερέας μπροστὰ στὸ βωμὸ...». «Μάχες τῆς ἀρχαιότερης ἱστορίας» τοὺς «δίνονται μὲ τὴν εἴδησι στὸ σπίτι»...

Ἔτσι ἀπομένουν ἄτομα ἢ σύνολα χωρὶς νὰ μπορέσουν νὰ γίνουν σύνολο γιὰτὶ τὸ τεῖχος δὲ χτίζεται τελικὰ. «Ἡ τμημα-

τιζή, δομῇ» στὴν ὁποία λογάριάζαν, «ἦταν μόνο ἓνα μέσο ἀνάγκης» καὶ ἀποδείχτηκε ἄσκοπη.

Στὸν «Πόρο» πάλι, καινούργιος σταυρὸς τοῦ ἀνθρώπου γίνεται τὸ διοικητικὸ σύστημα: ὁ φεουδαρχισμὸς ὑψώνει ἀνάμεσα στὶς δυὸ τάξεις νέα ἀδιαπέραστα φράγματα. Οἱ ἄνθρωποι μένουν «ἐνθεν» καὶ «ἐνθεν» χωρὶς ἐλπίδα ἐπικοινωνίας. Γνωρίζονται στὰ σκοτεινὰ καὶ πάντα κάτω ἀπ' τὴν ἀδήριτη ἀνάγκη τῶν συμφερόντων ἢ βλέπονται ἀνάμεσα ἀπὸ κλειδαρότρουπες.

Στοὺς μοντέρνους, τέλος, καιροὺς λαβύρινθος τοῦ ἀνθρώπου στέκεται αὐτὴ ἡ «τερατώδης» μεγαλοίπολις μὲ τὸ βρόγχο τῆς γραφειοκρατίας της, τὶς ὑπηρεσίες της, τοὺς διευθυντὰς της.

Ἔτσι ἀπ' τὴν ἐρημιὰ τῆς μακρινῆς Κίνας ὁ ἄνθρωπος (διάβαζε ὁ ἀνθρωπισμὸς) χάνεται μέσα στὴν ἐρημιὰ τῶν «συστημάτων» καὶ τῶν μεγαλουπόλεων. Πάνω σ' ὅλον αὐτὸν τὸν τεράστιο πίνακα, ποὺ μέσα του κινοῦνται τὰ πρόσωπα σ' ὅλους τοὺς τόνους τοῦ ἡμίφωτος, ἓνα σύγχρονο ροκανίζει τὶς αἰσθήσεις σὰν σὲ χώρο Μανσωλείου. Καὶ καθὼς παντοῦ ἀνακαλύπτεις, ἀπ' τὴ μακρινὴ Κίνα ὥς τὶς φιλάρεσκες μεγαλουπόλεις τοῦ καιροῦ μας, σ' ὅλο τὸν χώρο καὶ κάτω ἀπ' ὅλα τὰ πορτραῖτα, τὸ ἴδιο πάντα πρόσωπο, σπαρακτικὸ καὶ ἐναγώνιο, καθημαγμένο καὶ προπάντων θανάσιμα ἀπελπισμένο, τὸ πρόσωπο τοῦ μοναχικοῦ ἀνθρώπου, ἀργὰ διακρίνεις καὶ τούτῃ τὴν ἀλήθεια: ὅτι δηλ. ὁ Κάφκα μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι «συναρπαστικὸς» δὲν εἶναι ὅμως ἀβέβαιος. Κάτω ἀπ' αὐτὰ τὰ παράδοξα χαμμιὰ φορὰ περιγράμματα, τὰ συχνὰ γεμάτα σύγχυση καὶ ἀκαθοριστία ἐνεδρεῖ τὸ «πραγματικὸ» μὲ ἀναλκίωτους τοὺς ὄγκους του.

Βέβαια γιὰ νὰ συναντήσεις τὸ πραγματικὸ πρέπει νὰ διατρέξεις τὰ ἐπιφανόμενα. Πρέπει νὰ οἰκειωθείς τὸ προσωπικὸ του κλίμα, ἤτοι νὰ μείνεις καὶ μετὰ τὶς πρώτες ἀντιδράσεις τοῦ θυμικοῦ.

Ὁ κόσμος τοῦ Κάφκα δὲν εἶναι κόσμος «ἐμπαθῶν», ὅπως ἔξαφνα στὸ Ντοστογιέφσκι καὶ οὔτε μπορεῖς νὰ τοὺς πεῖς ἄρτιους, πράγμα ποὺ μ' εὐκολία θύξανες γιὰ τοὺς ἥρωες τοῦ Καμὺ—γιὰ νὰ σταθοῦμε στοὺς δυὸ πλησιέστερους παραλλήλους, ὅπως τοὺς θέλουν. Ὁ Κόσμος τοῦ Κάφκα εἶναι ἓνας κόσμος ἐφιαλτικὸς καὶ προπάντων καθόλου «ἀνθρώπινος». Μιὰ κοινωνία φαντασμάτων ποὺ οἱ περισσότεροι φοροῦν ἀνθρωπομορφες μάσκες ἢ καὶ καὶ ἀνθρωπομορφες, ὅπως ἔξαφνα στὴ «Μεταμόρφωση». Κινοῦνται, μὰ νεῦρα δὲν ἔχουν ἢ ἴσως παρῶνουν ὥστε συχνὰ ὁ ἀναγνώστης νὰ μένει ἐκτεθειμένος στὰ δικὰ του. Κυκλοφοροῦν μέσα σὲ ὁμιγλώ-

δη ατμόσφαιρα, πνιγερή, όμοια μ' εκείνη τών τελευταίων διηγημάτων του Γκόγκολ κι αισθάνονται σάν άβόλευτοι.

Άς προσέξουμε ακόμα και τούτο: δέν έχουν όνομα. Είναι ο Γιόζεφ Κ., ο Κ., ο ταξιδιώτης, ο αξιωματικός, ο γιατρός, κλπ. Ζούν κι αναπνέουν κάτω απ' ένα συνεχές πλέγμα ένοχής, ένοχής συχνά αναιτιολόγητης και προπάντων αναπόδεικτης. Τό τελευταίο ωστόσο δέ φαίνεται να τούς ένοχλεϊ ή επί τέλος να προσδιορίζει τις αντιδράσεις τους. Τά ίδια τά πρόσωπα ένδόμυχα έχουν δεχτεί την ένοχη τους για την όποια πληρώνουν τό λιγώτερο άδιαμαρτύρητα άν όχι και με αίσθηση ικανοποίησης. Ο Γιόζεφ Κ. στη «Δίκη» δέχεται τη δολοφονία του σάν φυσική συνέπεια, όμοια όπως δέν θάχε αντίρρηση για τη βαρύτητα τών σωμάτων κι ο αξιωματικός στην «Αποκρία τών τιμωρημένων» αυτοκτονεί, όχι από άπελπισία, αλλά γιατί με τρόπο έξοργιστικά φυσικό δέχεται ότι είναι περιττός.

Ποιος δολοφονεί τόν Γιόζεφ Κ.; Πότε έγινε ή δίκη του; Τι έχει φταίξει; Όλα τούτα είναι έρωτήματα των νοικοκύρη νοΰ και θά ταίριαζαν άν ο Γιόζεφ Κ. ήταν άνθρωπος, άνθρωπος φυσιολογικός.

Μά ο Γιόζεφ Κ. —και μαζί οί περισσότεροι ήρωες του Κάφκα— δέν είναι τόσο άνθρωπος, όσο μιá «κατάσταση» ή ένα «γεγονός». Είναι ένα παράγωγο ένοχων συνειδήσεων κι άς είναι τόσο καθημερινός και κινείται σε κόσμο που δέν αναπνέει τη μαθηματική ακρίβεια τών αριθμών, ο ίδιος ο κόσμος δέν είναι γι' αυτόν παρά τό όδυνηρό εκείνο μεταίσθημα διηθισμένο μέσα απ' τό ίδιο του τό πλέγμα.

Ανατρέχοντας στο κόσμο τών μυθιστορημάτων, βρίσκεις να υπάρχουν ήρωες, που σε κάνουν να κλάψεις από συμπόνια κι άλλοι που τούς μισείς με πάθος. Οί ήρωες του Κάφκα σε κάνουν ν' ανατριχιάσεις. Όλοι αφήνουν την αίσθηση άνθρωπων που κοιτάζουν με γυάλινο μάτι από κάποια ύποπτη σκοτεινή γωνιά.

Και καλά δέν είναι όλοφώτιστοι. Κάτι σάν μωριονέττες, που, μονόπλευρα φωτισμένες, αφήνουν πίσω τους τεράστιες σκιές που αλληλοσιμπλέκονται μεταξύ τους, θαρρείς για να κρύβουν τους σπάγγους που τις κινούν. Γιατί, κι αυτό τό ύποπτεύεται κι ο πιο άπλοικός αναγνώστης: τά πρόσωπα, φανερά είναι έτεροκίνητα.

Βέβαια δέν ξέρουμε με βεβαιότητα ως ποιο σημείο οί ήρωες του Ντοστογιέφσκι πλάθονται και κατευθίνονται απ' τό συγγραφέα. Είναι όμως βέβαιο πως συχνά φεύγουν απ' τά χέρια του αποκτώντας έτσι μιās άλλης ποιότητας αυτονομία. Ός ένα σημείο οί Καραμάζωφ «ύπηρετούν» τη φαντασία του Ντοστογιέφσκι —τό

«ὑπηρετοῦν» βέβαια με τὴν ἔννοια τοῦ οἰκονομοῦνται ἀπ' αὐτή—, κάποτε ὁμῶς «ξεφεύγουν» καὶ πιά ἐκεῖνος τοὺς ὑπηρετεῖ.

Στὸν Κάφκα ἀντίθετα οἱ ἥρωες πειθαρχοῦν ὥς τὸ τέλος. Καὶ τοῦτο εἶναι φυσικὸ μὲ καὶ δὲν κατορθώνουν —δὲν τὸ ἐπιδιώκουν ἄλλωστε— νὰ γίνουν αὐθιγάρχοι.

Παρακτηριστικὸ γιὰ τὴν περίπτωση εἶναι καὶ τὸ ὅτι δὲν πλάθονται ἐπὶ σκηνῆς τὰ πρόσωπα, μὰ ἐκεῖ στήνονται με δεδιδαγμένους τοὺς ρόλους τοὺς καὶ με ἀκονισμένα τὰ νεῦρα. Ὅλα ἐκεῖ ἐπάνω εἶναι προσχεδιασμένα με ἐργαστηριακὴ ψυχρότητα νεκροτομείου καὶ ὅλα ὑποφέρουν θανάσιμα ἀπὸ μιὰ ἀνεπάντεχη ψυχραιμία.

Ἄλλος εἶναι ὁ κόσμος τοῦ Ντοστογιέφσκι. Ὁ ἥρωας δὲν στήνεται στὴ σκηνή, μὰ ἐκεῖ γίνεται. Ἔρχεται ἄλλος καὶ φεύγει διάφορος, γιατί ἐκεῖ ζεῖ αὐτὸς τὴ φυσικὴ του ζωὴ καὶ κεῖ εἶναι ὁ φυσικὸς του χώρος. Γι' αὐτὸν πρὶν καὶ μετὰ τὸ βιβλίο εἶναι τὸ τίποτα. Ἐξ εἰ, μέσα στὶς σελίδες τοῦ «γεννιέται», «ἐνηλιζιῶνται» καὶ πεθαίνει. Γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκι, λοιπόν, ὁ χώρος τοῦ βιβλίου εἶναι χώρος «πραγματικὸς» με δική του νομοτέλεια πὺν ὁ συγγραφέας καλεῖται νὰ ὑπηρετήσῃ.

Στὸν Κάφκα ἡ νομοτέλεια τοῦ μυθιστορήματος ἔτσι καθὼς αὐτὴ διαμορφώθηκε ἀπ' τοὺς μεγάλους δασκάλους τοῦ εἴδους, ἀνατρέπεται καὶ ὁ χώρος πλάθεται στὰ μέτρα τοῦ συγγραφέα. Εἶναι θὰ λέγαμε ἡ ἀτμόσφαιρά του καθαρὰ προσωποπαγής. Τὰ πρόσωπα ὅλα θυμίζουν τὸν γεννήτορά τους χωρὶς καὶ τὴ σχετικὴ πολυεδρικότητα τὴν ἀπαραίτητη ἄλλωστε γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ διαλόγου. Κι ἔτσι, παρὰ τίς ἀντίδρομες δυνάμεις πὺν δημιουργοῦνται μέσα στὸ ἔργο, οὐσιαστικῶς διάλογος δὲν ὑπάρχει. Στὸν Πύργο, ἔξαρνα, ἀκοῦμε μονάχα τοὺς «ἐντεῦθεν» τοῦ τοίχου, πὺν βρίσκονται σὲ μιὰ συνεχῇ καὶ ἀγχώδη συνομιλία καὶ ὁμῶς τὴν ἄλλη πλευρὰ μονάχα τὴν ὑποψιαζόμαστε. Ὁ Πύργος δὲν φαίνεται πὺνθενά καὶ ὁ μυστηριώδης Κλάμπ —ὁ ἀντίπαδος κανονικά— μέχρι τὸ τέλος ἀποροῦμε ἀν ὑπάρχει. Στὴ «Δίκη» πάλι ὁ δικηγόρος, παρὰ τὰ ἀγχώδη ἐρωτήματα τοῦ Κιόζεφ Κ., χαμογελάει με ὑπονοούμενα πὺν δὲ φωτίζουν καθόλου οὔτε τὸν Κ. οὔτε τὸν ἀναγνώτη πὺν φυσικὸ εἶναι νὰ ἔχει συνταχθεῖ με τὸν ἥρωα. Κι ἡ «περίφημη» δίκη δὲ γίνεται ποτὲ μ' ὅλο πὺν ἡ καταδίκη ἔρχεται στὸ τέλος με τόση ἀναμφισβήτητη βεβαιότητα.

Ὅσοπο πέρα ἀπ' τίς λεπτομέρειες πὺν συνθέτουν τὸ πορτραῖτο ἐνὸς συγγραφέα, ὑπάρχει καὶ ἄλλη θέση πὺν πρέπει νὰ κοιταχθεῖ: εἶναι ἐκείνη πὺν ἀπὸ κάποια ἀπόσταση σοῖ ἔξασφαλίζει τὴν ἐποπτεία τοῦ συνόλου. Καὶ προκειμένου γιὰ τὴν τέχνη

ή θέση αυτή είναι συχνά ή πιο άρμόδια. Στά ψηφιδωτά, έξαφνα, ή λεπτομέρεια μοιάζει ν' άγνοεί έντελώς τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα γιὰ τὸ ὁποῖο ὥστόσο συνεργάζεται. Κι ἂν ὁ θεατὴς δὲν ἀπαγγι-
στωθεῖ ἀπὸ τὴν «αὐτονομία» τῆς ἡ οὐσία τῆς τέχνης τοῦ ξεφρεῖ-
γει.

Τὸν Κάφκα ἂν δοκιμάσουμε νὰ τὸν δοῦμε σὰν σύνολο, κυ-
ριώτερα σὰν μιὰ κλιματολογικὴ συνθήκη ἢ μιὰ αἴσθηση γενικώ-
τερη ποὺ δὲ χρειάζεται ν' ἀναλυθεῖ σὲ μέρη γιὰ νὰ κατανοηθεῖ,
αὐτὸ ποὺ κραυγαλέα θὰ φτάνει στὶς αἰσθήσεις μας, εἶναι, νομί-
ζω, ἡ έντονη αἴσθηση τοῦ ἀδιεξόδου. Ἡ γεύση ποὺ τελικὰ κατα-
κάθεται καὶ κυριαρχεῖ μετὰ τὴν γνωριμία, εἶναι ἴδια μ' ἐκείνη ποὺ
νοιῶθαι κανεὶς κάτω ἀπ' ἓνα έντονο ἄγχος ἄγνωστης αἰτίας. Καμ-
μιῶ ἀπ' τὶς λεπτομέρειες ποὺ συνθέτουν τὸ τραγοῖδι τῆς ζωῆς
δὲν ἀπουσιάζει ἀπ' τὸν πίνακα, μὰ σ' ὅλες βαραίνει δυναστικά τὸ
ἀποτρόπαιο μυστικὸ: λύση δὲν ὑπάρχει.

Στὸ σύνολό του, λοιπόν, ὁ Κάφκα εἶναι ὁ συνθέτης τοῦ ἀ-
διεξόδου. Ἐνὸς ἀδιεξόδου ποὺ σφραγίζει τὸν Κάφκα ἀπ' τὴ μυ-
θολογία του ὡς τὸν ἀγγῶδη κυματισμὸ τῆς φράσης του: «... Στὸ
βάθος, «έν τοίτοις», (μὴν πάψεις νὰ ἐπαναλαμβάνεις κάπου—
κάπου τὴν ἀξιαγάπητη αὐτὴ λέξη), στὸ βάθος, έν ταίτοις, ἐπι-
θυμῶ τὴ ζωή, ἐπιφανειακά ὅμως λίγο. Εἶμαι τόσο λίγο εὐχαρι-
στημένος ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου. Κάθομαι δῶ μπροστὰ στὴν πόρτα
τῆς διευθύνσεως· ὁ Διευθυντὴς λείπει, ἀλλὰ δὲ θὰ μοῦ φαινόταν
παράξενο ἂν ἔβγαινε καὶ μοῖλεγε: «Κι ἐγὼ ἐπίσης δὲν εἶμαι εὐ-
χαριστημένος ἀπὸ σᾶς, σᾶς ἀπολύω. —Εὐχαριστῶ, θᾶλεγα, εἶχα
τόση ἀνάγκη νὰ πάω στὴ Βιέννη. —Ἀχ!, θᾶλεγε, ἔ!, λοιπόν, τῶ-
ρα ξαναρχίζετε νὰ μοῦ ἀρέσετε, ἀποσύρω τὴν ἀπόλυσή σας. —
Ἀλλοίμονο! θᾶλεγα, δὲν μπορῶ πιά νὰ φύγω. —Ὅχι, θ' ἀπαν-
τοῦσε, γιατί τῶρα ξανά με στενοχωρεῖτε καὶ σᾶς ἀπολύω πάλι.
Καὶ θᾶταν μιὰ ἱστορία χωρὶς τέλος».

Αὐτὸ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Κάφκα «μιὰ ἱστορία χωρὶς τέλος».

Μέσα στὰ ἐφιαλτικὰ σκοτάδια τῆς φαντασίας του ὁ φοβε-
ρὸς ἀντίλογος —αὐτὸς ποὺ δὲν ἐδραιώνει καλοπροαίρετα τὴ δια-
λεκτική, ἀλλὰ ἀνακόπτει καὶ τὸν μονόλογο— καρδοκεῖ παντοῦ.
Ἕνας ἀντίλογος, ποῦ, ἀλλοῦ παίρνει τὴ μορφὴ τοῦ πατέρα, ἄλ-
λοῦ τοῦ διευθυντοῦ, ἀλλοῦ τῆς γυναίκας κλπ. Θὰ μπορούσαμε μά-
λιστα νὰ ἰσχυριστοῦμε πὼς ὁ Κάφκα δὲν «συνεργάζεται» μὲ τὰ
πράγματα ἀλλὰ «μιάχεται» μαζί τους. Μέσα στὰ κινηγιμένα σύν-
νεφα τοῦ λογικοῦ του, ἐκεῖ ποὺ οἱ διὸ τεράστιες φιγοῦρες τοῦ πα-
τέρα καὶ τοῦ διευθυντοῦ φορτίζουν μ' ἓνα ἀδιόρατο τρόμο τὶς
σκέψεις του ὁ κάθε, συμπτωματικὸς ἔστω, ἰριδισμὸς κι ἡ κάθε ἐ-

φήμερη ἐλπίδα γρήγορα ἐξαφανίζονται. Μονάχα τὸ «ἀποτρόπαιο», ποὺ ἔχει στηλωμένα τὰ γυάλινα μάτια πάνω του, τὸν κρατάει σὲ μιὰ συνεχῇ ἀγγώδη ἐγρήγορηση.

Ἔτσι ὁ Κάφκα ἀπομένει ἓνας συστρεφόμενος μονόλογος, ποὺ αὐτοαναλώνεται γιὰ νὰ συντηρηθεῖ, θαρρεῖς ἴσια—ἴσια νὰ διατηρήσει ἀπείραχτη μέχρι τὸ τέλος του (τὸ σχεδὸν ἐκούσιο τέλος του) τὴ φρίκη τοῦ ἑαυτοῦ του.

«... ἔνοιωσα πόσο συχαμερὴ πληγὴ ἦμουνα γιὰ τὴ ζωὴ σου...» γράφει στὴ Μιλένα, «... Πῶς γίνεται καὶ δὲ σοῦ προξενῶ φρίκη...».

Ὅμως ἐδῶ, δὲ πρέπει νὰ κάνουμε μιὰ διάκριση καὶ μιὰ παρατήρηση: Τὸ ἀδιέξοδο τοῦ Κάφκα δὲν εἶναι τὸ ἀδιέξοδο τοῦ τυφλοῦ, ἀλλὰ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ μὲ ὀρθάνοιχτα τὰ μάτια ζεῖ μέσα σ' ἀδιαπέραστα σκοτάδια. Στὴν πρώτη περίπτωση ἔχουμε ἀπλῶς τὴν αἴσθηση τοῦ ἀδιεξόδου, ἐνῶ στὴ δεύτερη βουλιάζουμε πιὸ κάτω, ἐκεῖ ποὺ βρίσκεται ἡ συνείδηση τοῦ ἀδιεξόδου καὶ ποὺ πιά χωρὸς γιὰ τὴν ἐλπίδα δὲν ὑπάρχει. Τούτῃ τῇ σχέσῃ, ὁ Ἀνατόλ. Φράντς νομίζω, τὴν ἔδωσε μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ τυφλοῦ ποὺ ζεῖ στὸ βάθος ἑνὸς θεοσκότεινου ὑπογείου χωρὶς βέβαια νὰ ἔχει ἐπίγνωση τοῦ πεπερασμένου τοῦ ἑμβადοῦ ποὺ περιφέρεται καὶ τοῦ ἄλλου, ποὺ μὲ ἀνοιχτὰ τὰ μάτια, μετακινήθηκε καὶ ἔκανε συνείδηση τὸ φράγμα τῶν τοίχων.

Ὁ Κάφκα εἶναι ἀκριβῶς ὁ δεύτερος τύπος: ἀφοῦ ἄνοιξε διάπλατα τὰ μάτια εἶδε τὸν κόσμον νᾶναι χτισμένος στὸ βάθος ἑνὸς τεράστιου πηγαδιοῦ. Ἦτσι «ἀπ' τὴν ἐπίγνωση» βρέθηκε «στὴν ἀπύγνωση», ὅπως ἔγραψε ὁ Γιάννης Δάλλας, δίνοντας στὴν πιὸ πενήνῃ ἴσως φράση ποὺ γράφτηκε γιὰ τὸν Κάφκα, τὴν καμπύλη τῆς ψυχικῆς του διακείμενης.

Αὐτὴ ἡ διάκριση.

Ἀπομένει νὰ δοῦμε ποιά ἡ ἔκταση καὶ κυρίως ποιὸ τὸ βάθος ποὺ ἔχει ἡ συγχομιδὴ τοῦ Κάφκα. Κι ἐδῶ, βέβαια, δὲ θάθελα νὰ ἐννοήσω μονάχα στὴ πεῖρα τοῦ ἑαυτοῦ μου. Τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρει καὶ ἡ ἀντίληψη ποὺ ἔχει ὁ Κάφκα γιὰ τὸν διάκοσμο τῆς ἐποχῆς του, ὅπως ἦδη ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ αἵῶνα μας αποφασιστικὰ εἶχε ἀρχίσει νὰ διαμορφώνεται. Ὅμως πάνω σ' αὐτὸ ἀπ' τὴν ἀρχὴ πρέπει νὰ παρατηρηθεῖ τοῦτο: Ὁ Κάφκα στάθηκε ἓνας ἀκριβῆς—τί λέω! ἀνελέητα ἀκριβῆς—σεισμογράφος τῶν ἐσωτερικῶν του διακιμάνσεων, ἓνα θανάσιμα «προσδιορισμένο» παιδί, ποὺ εἶδε καὶ ἔγραψε μὲ μοναδικὴ γιὰ τὸ εἶδος δύναμη καὶ ἐνορατικότητα τὸ προσωπικὸ του δρώμα. Ἐνα παιδί, καλλίτερα, ποὺ ἦρθε καὶ ὑ-

ψώθηκε κάτω απ' την τεράστια σκιά του πατέρα του, χωρίς ποτέ νά μπορέσει νά «ἐνθλιχωθεῖ», νά δρασκελίσει τὰ σύνορά της. Ἀναστήθηκε στο ἔμβαδόν της κι ἀπόμεινε νά περιφέρεται δῶθε απ' τὰ ὅριά της, ἕνας σακάτης μὲ χρόνιο ἔλλειμμα τῆς ἐσωτερικῆς του οἰκονομίας. Ἀπέμεινε ἕνας «δαιμονισμένος», ἕνας «Γκρεγκόρ» παραμορφωμένος, πού ἦρθε κι ἔφυγε μόνος κατὰμονος. «Μέσα στήν οἰκογένεια, ἀνάμεσα στίς πιό καλές καί τρομερές ὑπάρξεις, ζῶ πιό ξένος κι ἀπό ἕνα ξένο. Τὰ τελευταῖα αὐτὰ χρόνια οὔτε εἴκοσι λέξεις τὸ εἰκοσιτετράωρο δὲν ἀντήλλαξα μὲ τὴ μητέρα μου καί μόνο καμμιὰ καλημέρα μὲ τὸν πατέρα μου».

Ἕνας ἐγκάθειρκτος, λοιπόν, τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του στάθηκε ὁ Κάφκα. Κι ὅλη του ἡ ζωὴ κι ὅλη του ἡ δημιουργία δὲν εἶναι παρὰ μιὰ προσπάθεια δραπετεύσεως. Μιὰ ἀπόπειρα — πού ἔμεινε πάντα ἀπόπειρα — νά ξεφύγει απ' τὸ περιβάλλον πού τὸν συνέθλιβε, απ' τὸν ἑαυτό του, πού μέσα ἔνοιωθε ἀβόλευτα, απ' τὴν ἀδυναμία του πού ἀσκοῦσε πάνω του μιὰ ἔλξη βιντοῦ καί τὸν παραμόρφωνε, καί τὸν βασάνιζε. Ἀλλῶστε «πρόσπάθεια δραπετεύσεως ἀπὸ τὴν πατρικὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς» σκόπευε ὁ ἴδιος νά τιλοφορήσει τὸ ἔργα του.

Ἐγγραφε γυρεύοντας τὴ λύτρωση καί λυτρώνονταν γράφοντας. «Γιὰ νά νικήσω τὸν ἐφιάλτη μου, ἔπρεπε νά μιῶ γι' αὐτὸν μέσα στὰ βιβλία μου, τὸ γράψιμο ἦταν γιὰ μένα ἕνα ναρκωτικό» ἢ ἄλλοῦ «... τὰ γραφτὰ μου πραγματεύονταν γιὰ σένα (τὸν πατέρα) παραπονιόμουν ἐκεῖ γιὰ ὅ,τι δὲν μποροῦσα νά παραπονεθῶ ἀκουμπισμένος στὸ στήθος σου».

Ἀλλὰ ὁ πατέρας σὰν παρουσία, σὰν ὑπαρξὴ καί σὰν ἔννοια κυριαρχοῦσε μέσα του, ὅπως ἔξωχά ἔδειξε ὁ Δ. Κουρέτας μὲ δυὸ μορφές ἀλληλοσυγκρουόμενες. Ἀπ' τὴ μιὰ ἡ ὄψη τοῦ ἀγαθοῦ πατέρα πού ὅλη του τὴ ζωὴ «δοίλεψε σκληρὰ» καί «θύσισε τὰ πάντα γιὰ τὰ παιδιά του», «χωρὶς ν' ἀξιῶσει καμμιὰν εὐγνωμοσύνη», ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος πάλι ἡ μορφὴ τοῦ πατέρα — τυράννου: «... σιγά—σιγά μοῦ προσενοῦσες ἀπ' ὅλες τὶς ἀπόψεις τρέμο... Στὴν πολυθρόνα σου κυβερνοῦσες τὸν κόσμο. Ἡ γνώμη σου ἦταν σωστή, κάθε ἄλλη ἦταν παλαβή, ἔξαλλη, τρελλή, ἀνάμαλη... Ἀπόχτησες γιὰ μένα τὴν αἰνιγματικότητά πού ἔχουν ὅλοι οἱ τίραννοι, πού τὸ δίξιο τους βασίζεται πάνω στὸ πρόσωπό τους, ὄχι πάνω στὴν ἰδέα τους».

Ἡ σύγκρουση αὐτὴ προσδιόρισε τὴν ψυχικὴ ἰδιοσυστασία τοῦ Κάφκα καί στὴ συνέχεια τὴν ἰδιορρυθμία καί τὴν ἰδιαιτερότητα τοῦ ἔργου του. «Ἡ ἰδιοτυπία καί ἡ τραγικότητα μαζί τῆς περιπτώσεως τοῦ Κάφκα» γράφει ὁ Δ. Κουρέτας, «συνίσταται

κατὰ τὴ γνῶμη μας, στὸ ὅτι στὴν προσωπικότητα αὐτοῦ τοῦ πατέρα, ἐπὶ ἤρχαν στοιχεῖα ποὺ τὸν παρουσίαζαν ὡς αὐταρχικό, βάναυσο, σκληρό, ἄξιο ἀποστροφῆς καὶ περιφρονήσεως ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὡς καλὸ, περιποιητιζό, πονετικό, προστατευτικό, ἄξιο θαιψασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης ἔτσι τοῦλάχιστον διπρόσωπο τὸν ἐννοιοῦθε ὁ γυιός, δηλαδὴ μὲ διχασμένα, διπολικὰ (ἀμφιθυμικά) ἀπέναντί του (τοῦ πατέρα) συναισθήματα».

Ἀνάμεσα ἀπὸ τούτη τὴν ἀμφιθυμία διαθλάστηκε ὁ κόσμος γιὰ τὸν Κάφκα. Ἀπὸ δῶ πρέπει νὰ προσδιορίστηκε καὶ ἐκεῖνο τὸ ἀδυσώπητο ἄγχος ποὺ βαρβαίνει σ' ὅλο τὸ ἔργο, μαζὶ καὶ τὸ αἰσθημα ἐνοχῆς ποὺ ἀνεξίτηλα σφραγίζει τὴν κάθε του σκέψη. Ἡ εὐαισθησία του παγιδεύτηκε ἀπὸ τὸ προσωπικό του δράμα καὶ ἀναλώθηκε πάνω σ' αὐτό. Κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἐνοχῆς αὐτῆς τῆς ἀκαθόριστης καὶ ἀνομολόγητης, γράφει τὴ «Δίκη», ὅπου ὁ Γιόζεφ Κ. ἐνοχοποιεῖται καὶ καταδικάζεται, χωρὶς νὰ δικαστεῖ ποτέ.

Στὰ τρία χρόνια ποὺ διαρκεῖ τὸ γράψιμο τῆς «Δίκης» ὁ Κάφκα δοκιμάζει τὴ ἀναγκαῖα ψυχολύτρωση γράφει ὁ Δ. Κουρέτας, «καὶ ἔτσι μπόρεσε νὰ συνεχίσει τὴ ζωὴ του ἔστω καὶ βασανισμένη».

Τὴν ἴδια ψυχικὴ ἐκτόνωση γύριζε προφανῶς καὶ στίς δυὸ ἀπόπειρές του νὰ παντρευτεῖ, παρ' ὅτι πίστευε πὼς «ὁλοφάνερα ἦταν ἀνίκανος». «Ὁ γάμος εἶναι σίγουρα ἡ ἐγγύηση γιὰ τὴν πιὸ σαφῆ ἀπελευθέρωση καὶ ἀνεξαρτησία... Θὰ ἦμουν ἰσότημος μαζί σου», γράφει στὸν πατέρα. Ὅμως τὸ πῆδημα ποὺ χρειάζεται εἶναι γιὰ τὸν Κάφκα μεγάλو. «Ἀνάμεσα σ' αὐτὸν τὸν κόσμο τῆς ἡμέρας καὶ αὐτὸ τὸ ἐμίωρο στὸ χρεβάτι...» ὑπάρχει γιὰ μὲνα μιὰ ἀβυσσος ποὺ δὲν μπορῶ νὰ διασχίσω».

Νὰ ὑπάρχει τάχα κάποια σχέση — μιὰ σχέση βέβαια θαμμένη στὸ ὑποσυνείδητό του — ἀνάμεσα στὴν κάθε του ἀπόπειρα νὰ συνδεθεῖ ἢ νὰ παντρευτεῖ τὴ Φελίτσια ἢ τὴ Μιλένα καὶ στὴν ἄλλη του, νὰ φτιάσει στὸν «Πέργο»; Οἱ γραμμὲς εἶναι παράλληλες καὶ ὁ συσχετισμὸς δὲν φαίνεται παράλογος.

Ὅμως ὁ Κάφκα μένει πάντα δῶθε ἀπὸ τὴν τελικὴ λύση. Ὅλοι οἱ δρόμοι, ὅσους καὶ ἂν δοκίμασε, ὁδηγοῦν στὸ ἴδιο πάντα σημεῖο: στὴν ἀβυσσο ποὺ τὸν χωρίζει ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους. Ἐξεῖ ποῦ, ξεκομμένος ἀπ' ὅλους, γίνεται ὁ τραγικὸς θεατὴς τοῦ δικοῦ του δράματος. Ἦδη καὶ ἂς εἶναι τόσο νορμὶς ἀκόμη τὰ κοντριπιάσσα ἀναγγέλλων τὸ φινάλε. Τὰ φῶτα γύρω του ἓνα—ἓνα σβέννουν: πρῶτα ἡ δύναμη, ἡ ὑγεία, τελευταῖα ἡ ἐλπίδα. Ὁ λίγος χρόνος ποὺ ἀπομένει χαρίζεται στ' ὄνειρο καὶ στὸν ἐφιάλτη, τὸν τελευταῖο ἐπὶ γῆς σὺντροφό του.

Τοῦτο τὸ ξεκομιά του μὲ δύναμη ἀνυπέρβλητη καὶ ὑποβολή μοναδική στὴν παγκόσμια λογοτεχνία τὸ δίνει ὁ ἴδιος ὁ Κάφκα στὰ «Σινικὰ τείχη» σ' ἓνα θρόιλο:

«Ὁ Αὐτοκράτορας, ἔτσι λένε, ἔστειλε σὲ σένα τὸν Ἕνα, τὸν ἄθλιο ὑπὲρκοο, τὸν ἐλάχιστο ἥσκιό ποὺ φεύγει στὸ ἀπώτατο μᾶκρος μπροστὰ στὸν αὐτοκρατορικό ἥλιο, σὲ σένα ἀκριβῶς ἔστειλε ὁ Αὐτοκράτορας ἀπὸ τὴν κλίνη τοῦ θανάτου τοῦ ἓνα μῆνιμα... ὁ μαντατοφόρος ξεκίνησε ἀμέσως· ἓνας δυνατὸς κι ἀκούραστος ἄντρας· ἀπλώνοντας πότει τὸ ἓνα πότε τὸ ἄλλο μπράτσο ἀνοίγει δρόμο ἀνάμεσα στὸ πλῆθος· ὅταν βρίσκει ἀνίσταση, δείχνει τὸ στῆθος, ὅπου εἶναι τὸ σημάδι τοῦ ἥλιου· καὶ προχωρεῖ εὐκόλα ὅσο κανένας ἄλλος. Ὅμως τὸ πλῆθος εἶναι τόσο μεγάλο, οἱ κατοικίες τους δὲν ἔχουν τέλος. Ἄν ἄνοιγε ἐλεύθερος χώρος, πῶς θὰ πετοῦσε καὶ σὲ λίγο ξάκουγε βέβαια τὸ ὑπέροχο χτύπημα τῆς γροθιάς του στὴν πόρτα σου. Ὅμως ἀντὶς, πόσο ἀνώφελα κατατρίβεται· ὅλο καὶ διαπληκτίζεται ἀκόμα μέσα ἀπ' τὰ δωμάτια τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνακτόρου· ποτὲ δὲν θὰ τὰ ὑπερνικήσει· κι ἂν τὸ κατόρθωνε αὐτό, τίποτα δὲν θ' ἄχε κερδηθεῖ· θ' ἄπρεπε ν' ἀγωνιστεῖ νὰ κατέβει τὶς σκάλες... θ' ἄπρεπε νὰ διασχίσει τὶς αὐλές· ὕστερα ἀπὸ τὶς αὐλές τὸ δεύτερο ἀνάκτορο ποὺ τὶς περιβάλλει καὶ πάλι σκάλες κι αὐλές· καὶ πάλι ἓνα ἀνάκτορο καὶ καθεξῆς τοὺς αἰῶνες. Κι ὅταν θὰ ὁρμοῦσε τέλος ἀπὸ τὴν ἐξώτερη πύλη, ὅμως ποτὲ, ποτὲ δὲ μπορεῖ αὐτὸ νὰ συμβεῖ — τὸ ὅτι μόνις θ' ἀπλωνόταν μπροστὰ του ἡ πρωτεύουσα, τὸ κέντρο τοῦ κόσμου, γεμάτη ἀπ' τὴν ἰλὺ τῆς βροχῆς. Κανεὶς δὲν εἰσχωρεῖ μέσα ἀπὸ δῶ, καὶ μάλιστα μὲ τὸ μῆνιμα ἐνὸς πεθαμένου. Σὺ κάθισαι στὸ παράθυρό σου καὶ τ' ὀνειρεύεσαι, ὅταν πέφτει τὸ βράδυ».

Ἴσως ἡ μόνη φορὰ ποὺ ἀπασχολεῖ τὸν Κάφκα τὸ «Ἐπί»· Σ' ὅλο του τὸ ἔργο του τὸ «Ἐγὼ» του μονάχα δοκιμαζότανε ἐξαντλητικά, μέσα σὲς λογῆς χοάνες ποὺ σχηματίζονταν κάτω του, ὕστερα ἀπ' τὴν δική του ἀδυναμία νὰ προσαρμοστεῖ καὶ νὰ κυριαχήσει στὰ πράγματα. Γυμνώθηκε ἔτσι σιγὰ-σιγὰ ἀπ' ὅλες τὶς προφυλακὲς ποὺ συγκροτοῦν τὴν αὐτοψύχην τοῦ ἀτόμου: τὴν αὐτάρκεια, τὴν αὐτονομία, τὴν αὐτοβεβαίωση καὶ τελικὰ τὴν ἐλπίδα. Ἀντιδρῶντας ἔγινε σαρκαστής, εἰρωνικός, ἀγχώδης ὥσπου τελικὰ βγήκε ἔξω ἀπ' τ' ἀνθρώπινα, ἀφίηνοντας πίσω του, τραγικὴ ὑποθήκη, τὸ ἀνθρώπινο δῶμα ἀπ' τὴν μιὰ μεριά καὶ τὴν τυπικὴ περὶπτωση μιᾶς ἀπροσάρμοστης μεγαλοφυΐας ἀπ' τὴν ἄλλη.

ΦΡΑΝΖ ΚΑΦΚΑ

Ο ΜΑΕΣΤΡΟΣ ΤΗΣ ΠΕΙΝΑΣ

● **ΔΙΗΓΗΜΑ**

Μεταφράζει: **ΦΑΝΗΣ ΤΟΥΛΟΥΠΗΣ**

Τὰ τελευταία χρόνια, τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κόσμου γιὰ τοὺς μαέστρους τῆς πείνας λιγότεσε πολὺ. Κι ἐνῶ παλιότερα ἄξιζε τὸν κόπο νὰ ὀργανῶνει κανεὶς στὸν τόπο του τέτοιες παραστάσεις, σήμερα αὐτὸ παρουσιάζεται τελείως ἀδύνατο. Βέβαια τότε ἦταν ἄλλοι οἱ καιροί. Τότε ὁ μαέστρος τῆς πείνας ἀπασχολοῦσε ὁλόκληρη τὴν πόλη ἀπὸ τῇ μία ὡς τὴν ἄλλη μέρα τῆς πείνας πλήθαιναν οἱ θεατὲς καθένας ἐνιωθε τὴν ἀνάγκη νὰ δεῖ τοῦλάχιστο μιὰ φορὰ τὴ μέρα τὸ μαέστρο τῆς πείνας· ὕστερα ὑπῆρχαν καὶ συνδρομητὲς τῶν παραστάσεων ποὺ τὸ 'πιαναν γιὰ καιρὸ ὁλημερὶς μπροστὰ στὸ κιγκλιδωτὸ κλουβί· ἐπισκέψεις ἐπιτρεπόταν καὶ τὴ νύχτα, γιὰ νὰ δημιουργεῖται μεγαλύτερη ἐντύπωση μὲ τὸ φῶς τῆς λαμπάδας· ὅταν ἡ μέρα ἦταν ὠραία τὸ κλουβὶ μεταφερόταν στὸ ὑπαιθρο καὶ τότε πιο πολὺ ἔδειχναν τὸ μαέστρο τῆς πείνας στὰ παιδιὰ· κι ἐνῶ γιὰ τοὺς μεγάλους τὸ θέαμα καταντοῦσε ἀστεῖο τὶς περισσότερες φορὲς, καὶ πιο πολὺ τὸ παρακολουθοῦσαν ἀπὸ μόδα, τὰ παιδιὰ ἔκπληκτα, μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα, πιάνοντας γιὰ ἀσφάλεια ἀπ' τὸ χέρι τὸ ἓνα τ' ἄλλο, τὸν κοίταζαν πῶς καθόταν χλωμός, περιφρονώντας τὴν καρέκλα, πάνω σὲ μιὰ φαγωμένη ψάθα, μ' ἓνα μαῦρο τρικὸ,

μέ τὰ πλευρὰ ἔξω πεταγμένα, πῶς ἀπαντοῦσε στὶς ἐρωτήσεις κουνώντας εὐγενικὰ τὸ κεφάλι καὶ βάζοντας τὰ δυνατὰ του νὰ χαμογελάσει, ἀκόμη, πῶς τέντωνε τὰ χέρια του ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κάγκελα γιὰ νὰ ψηλαφίσουν καὶ νὰ βεβαιωθοῦν πῶς εἶχε γίνει πετσὶ καὶ κόκκαλο, πῶς βυθιζόταν ὕστερα ὁλότελα στὸν ἑαυτό του καὶ δὲν νοιαζόταν γιὰ τίποτε, μήτε καὶ γιὰ τὸ χτύπημα τοῦ ρολογιοῦ ποὺ τόσα ἔλεγε γιὰ κείνον, ποὺ ἦταν τὸ μοναδικὸ στολίδι μέσα στὸ κλουβὶ του, μονάχα κοίταζε μπροστὰ μέ τὰ μάτια σχεδὸν μισόκλειστα καὶ πότε—πότε ρουφούσε λίγο νερὸ ἀπὸ ἓνα μικρούτσικο ποτηράκι γιὰ νὰ βρέχει τὰ χεῖλη του.

Μὰ ἐκτὸς ἀπ' τοὺς ἐναλλασσόμενους θεατὲς ὑπῆρχαν καὶ οἱ μόνιμοι φύλακες, διαλεγμένοι ἀπὸ τὸ κοινό, περίεργο, συνήθως χασσάπηδες πού, πάντα τρεῖς—τρεῖς μαζί, εἶχαν σὰν ἀποστολὴ νὰ ἐπιβλέπουν μέρα νύχτα τὸ μαέστρο τῆς πείνας, μὴν τυχὸν καὶ φάει κρυφὰ μιὰ ὀποιαδήποτε τροφή. Κάτι τελείως τυπικὸ βέβαια, γιὰ νὰ καθησυχάζουν οἱ μάζες, γιατί οἱ μυημένοι ξέρανε πολὺ καλά, πῶς ὁ μαέστρος τὸν καιρὸ ποὺ νήστευε δὲν θὰ ἔρωγε τὸ παραμικρό, ἀκόμα κι ἂν τὸν ἀνάγκαζαν νὰ τὸ κάνει. Ἡ τιμὴ τῆς τέχνης του τὸ ἀπαγόρευε. Φυσικά, αὐτὸ δὲν μπορούσε νὰ τὸ νιώσει κάθε φύλακας. κάποτε βρίσκονταν νυχτερινοὶ φύλακες ποὺ φύλαγαν πολὺ χαλαρά, μαζεύονταν ἐπίτηδες σὲ μιὰ γωνιὰ κι ἐκεῖ ρίχνονταν στὰ χαρτιά, μέ τὸν ὁλοφάνερο σκοπὸ νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ πάρει κάποιο ἀναψυκτικὸ πού, κατὰ τὴν ἰδέα τους θὰ τὸ ἔβγαζε ἀπ' τὶς κρυφές του προμήθειες. Πόσο τυραννοῦσαν τὸ μαέστρο τέτοιοι φύλακες· τὸν ἔκαναν δυστυχισμένο· τοῦ μεγάλωναν τὴν πείνα ἀνυπόφορα πότε—πότε νικούσε τὴν ἀδυναμία του καὶ στὸ διάστημα τῆς βάρδιας τραγουδοῦσε μέ ὅλα τὰ δυνατὰ του, γιὰ νὰ δείξει στοὺς ἀνθρώπους πόσο ἄδικα τὸν ὑποπεύονταν. Κι ὅμως αὐτὸ δὲν ὠφελοῦσε· ἐκείνοι ἀπορούσαν τότε μέ τὴν ἐπιτηδειότητά του νὰ τρῶει τὴν ὥρα ποὺ τραγουδάει. Πολὺ πιὸ συμπαθητικοὶ τοῦ ἦταν οἱ φύλακες ποὺ τὸ ἔπιαναν πολὺ κοντὰ στὰ κάγκελα, ποὺ δὲν ἱκανοποιούνταν μέ τὸ θλιβερὸ νυχτερινὸ φωτισμὸ τῆς αἴθουσας καὶ τὸν φῶτιζαν μέ ἠλεκτρικὰ φαναράκια τῆς τσέπης, ποὺ τοὺς διέθετε ὁ ἱμπρεσάριος. Τὸ ἐκτυφλωτικὸ φῶς δὲν τὸν ἐνοχλοῦσε καθόλου, ἔτσι κι ἄλλοιῶς τοῦ ἦταν ἀδύνατο νὰ κοιμηθεῖ, καὶ γιὰ νὰ τὸν ζαλίσει κάπως ὁ ὕπνος ἦταν εὐκόλο μέ κάθε φωτισμὸ, κάθε ὥρα, ἀκόμη καὶ μέσα σὲ αἴθουσα ξέχειλη ἀπὸ κόσμο καὶ γεμάτη θόρυβο. Μὲ τέτοιους φύλακες ἦταν προθυμότερος νὰ περάσει ὁλόκληρη τὴ νύχτα, χωρὶς νὰ κοιμηθεῖ καθόλου· ἦταν πρόθυμος νὰ κάνει μαζί τους ἀστεῖα, νὰ τοὺς διηγεῖται ἱστορίες ἀπ' τὴν πλανώδια ζωὴ του, ὕστερα ν' ἀκούει τὰ δικά τους, κι ὅλα τοῦτα, μονάχα γιὰ νὰ τοὺς κρατάει ἄγρυπνους, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ τοὺς δείχνει πάντοτε, πῶς στὸ κλουβὶ δὲν ὑπῆρχαν φαγώσιμα καὶ πῶς ἔμενε τόσο καιρὸ νηστικός, ἔσο κανένας ἀπ' αὐτοὺς δὲν θὰ μπορούσε. Κι ἦταν ἀπέραντα εὐτυχισμένος

ή πόρτα του κλουβιού που ήταν στεφανωμένο με λουλούδια, το άμφιθέατρο πλημμύριζε από ένα πλήθος ένθουσιασμένων θεατών, μια στρατιωτική μπάντα έπαιζε, δυο γιατροί έμπαιναν στο κλουβί για να έπιδροθύν στις αναγκαίες μετρήσεις, ένα μεγάφωνο άνακοίνωνε στην αίθουσα τα άποτελέσματα και τελευταία έφταναν δυο νεαρές κυρίες, εύτυχισμένες γιατί πριν λίγο σ' αυτές είχε πέσει ο κλήρος να οδηγήσουν το μαέστρο της πείνας δυο σκαλιά πιο κάτω από το κλουβί, όπου σ' ένα μικρό τραπεζάκι ήταν σερβιρισμένο ένα άρρωστικό προσεκτικά διαλεγμένο. Και τη στιγμή αυτή άντιστεκόταν πάντα ο μαέστρος. Οί κυρίες έσκυβαν μπροστά του κι εκείνος είναι αλήθεια έβαζε θεληματικά τα κοκκαλιάρικα χέρια του στα δικά τους έξυπηρετικά τετωμένα χέρια, μα δέν ήθελε να σηκωθεί. Γιατί να σταματήσει τώρα άμέσως ύστερα από σαράντα μέρες; Θα μπορούσε ν' άντέξει άκόμη περισσότερο, άφάνταστα περισσότερο· γιατί να σταματήσει τώρα άμέσως, που βρίσκονταν στο πιο καλό ή μάλλον όχι άκόμη στο πιο καλό στάδιο της νηστείας του; Γιατί προσπαθούσαν να του άρπάξουν τη δόξα μιάς άκόμα πιο μεγάλης νηστείας, να τον έμποδίσουν να γίνει όχι μονάχα ο μεγαλύτερος μαέστρος της πείνας όλων των έποχών —που ίσως το είχε καταφέρει κιόλας— μα και να ξεπεράσει άκόμα τον ίδιο τον έαυτό του σε σημείο ασύλληπτο, άφου ή άντοχή του στην πείνα ήταν άπερίοριστη; Γιατί να του είναι τόσο άνυπόμονο αυτό το πλήθος, που καμώνονταν πως τον θαύμαζε τόσο πολύ; Άφου μπορούσε να βαστάξει άκόμη περισσότερο την πείνα, γιατί να μην τον άφίνει να βαστάξει; Ήταν μάλιστα κουρασμένος, καλά καθόταν στην ψάθα, κι έπρεπε να σηκωθεί τώρα και να μείνει για ώρα όρθιος και να φάει, αυτό πια σαν ιδέα και μόνο του προκαλούσε ναυτία, που με κόπο την πίεζε να μην έκδηλωθεί, από σεβασμό στις κυρίες. Και κοίταζε προς τα πάνω κατάματα τις κυρίες, τις τόσο καλωσυνάτες έπιφανειακά, τις τόσο σκληρόκαρδες στην πραγματικότητα, και κουνούσε το κεφάλι που ήταν τόσο βαρύ για τον άδύνατο λαιμό του. Και τότε γινόταν ό,τι γινόταν πάντα. Έρχόταν ο έμπρεσάριος, ύψωνε άφωνος —ή μουσική σκέπαζε κάθε όμιλία— τα χέρια πάνω άπ' το μαέστρο της πείνας, έτσι, σα να παρακαλούσε τον ουρανό να κοιτάξει μια στιγμή δώ πάνω στην ψάθα το έργο του, αυτόν τον άξιοθρήνητο μάρτυρα, γιατί τέτοιος ήταν βέβαια ο μαέστρος της πείνας, μα από μιάν άλλη άποψη, όλότελα διαφορετική· έπιανε το μαέστρο άπ' την άδύνατη μέση του με ύπερβολική προσοχή, για να πιστέψουν, πως έδώ είχε να κάνει μ' ένα εύθραυστο πράγμα· και τον παράδινε —άφου κρυφά τον ταρακούναγε λίγο, έτσι που τα πόδια και το πανωφόρι του μαέστρου να ταλατεύονται δώθε κείθε άκυβέρνητα— στις κυρίες που στο μεταξύ είχαν γίνει κατάχλωμες, σαν πεθαμένες. Έτρα όλα τα υπόμενε ο μαέστρος· το κεφάλι έπεφτε πάνω στο στήθος,

ἦταν σὰν νὰ τὸν εἶχαν κουλουριάσει, καὶ δὲν τὸ διέκρινε κανένας· τὸ κορμὶ ἦταν καμπουριασμένο· τὰ πόδια, ἀπὸ ἐνστικτο αὐτοσυντηρησίας, ἔσμιγαν στὰ γόνατα τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο καὶ πατούσαν τὸ ἔδαφος μὲ τέτοιο τρόπο, σὰν νὰ μὴν ἦταν αὐτὸ τὸ πραγματικὸ ἔδαφος καὶ σὰν τὸ πραγματικὸ νὰ τὸ ἀναζητοῦσαν γιὰ πρώτη φορὰ· κι ὅλο τὸ βάρος τοῦ κορμιοῦ, φυσικὰ πολὺ μικρό, ἔπεφτε πάνω στὴ μία κυρτὰ, ποὺ ζητῶντας βοήθεια, μὲ κομμένη τὴν ἀναπνοή —δὲν τὸ εἶχε φανταστεῖ ἔτσι αὐτὸ τὸ τιμητικὸ λειτούργημα— στὴν ἀρχὴ τέντωνε τὸ λαιμὸ ὅσο μποροῦσε περισσότερο γιὰ νὰ προφυλάξει τοῦλάχιστο τὸ πρόσωπό της ἀπὸ τὸ ἄγγισμα τοῦ μαέστρου, ὕστερα ὅμως, ἐπειδὴ αὐτό, δὲν τὸ κατόρθωνε κι ἐπειδὴ ἡ τυχρότερη συντροφισσά της δὲ τὴ βοηθοῦσε, μόνο θεωροῦσε ἀρκετὸ νὰ κουνᾷ πέρα δῶθε τρέμοντας τὸ χέρι, στὴν πραγματικότητα ἓνα μπογαλάκι κόκκαλα, τοῦ μαέστρου τῆς πείνας, ἐνῶ ἡ αἶθουσα βροντοῦσε ἀπ' τὰ χάχανα, ξεσποῦσε σὲ δάκρυα κι ἦταν ἀνάγκη νὰ τὴν ἀντικαταστήσει, ἀμέσως κάποιος ὑπηρέτης. Ὑστερα ἀκολουθοῦσε τὸ φαγητό, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ ἱμπρεσάριος ἔχυνε λίγο στὸ στόμα τοῦ μαέστρου, ποὺ μισοκοιμόταν σὰν λιποθυμισμένος, κάτω ἀπὸ δυνατὰ χειροκροτήματα, ποὺ ἀποσποῦσαν τὴν προσοχὴ τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν κατάσταση ποὺ βρισκόταν ὁ μαέστρος τῆς πείνας· ὕστερα γινόταν μιὰ πρόποση εἰς ὑγείαν τοῦ κοινοῦ ποὺ τὴν εἶχε ψιθυρίσει τάχα ὁ μαέστρος στὸν ἱμπρεσάριο· ἡ ὀρχήστρα τὸ ἐπιβεβαίωνε μὲ δυνατὰ σαλπίσματα ἐπευφημίας, ὁ κόσμος διαλυόταν, καὶ κανένας δὲν εἶχε δίκιο νὰ μὴν εἶναι εὐχαριστημένος μὲ ὅσα ἔγιναν, κανένας, μονάχα ὁ μαέστρος τῆς πείνας, πάντοτε μονάχα αὐτός.

Ἔτσι ζοῦσε μὲ κανονικὰ μικρὰ διαλείμματα πολλὰ χρόνια μέσα μὲ μιὰ φαινομενικὴ λάμψη, τιμημένος ἀπὸ τὸν κόσμο, κι ὅμως μ' ὅλα τούτα, τὸ πιὸ πολὺ μέσα σὲ μιὰ θλίψη ποὺ συνεχῶς, μεγάλωνε, ἀφοῦ κανεὶς δὲν ἐννοοῦσε νὰ τοῦ τὴν πάρει στὰ σοβαρά. Πῶς νὰ παρηγορηθεῖ; Τελικὰ τί τοῦ ἀπόμενε νὰ ποθήσει; Κι ἂν τύχαινε καμμιά φορὰ κανένας καλόκαρδος ποὺ τὸν λυπόταν καὶ προσπαθοῦσε νὰ τοῦ ἐξηγήσει πῶς ἡ μελαγχολία του προέρχονταν ἀπὸ τὴν πείνα, ἀπὸ τὴν ἐξαντλητικὴ μάλιστα πείνα, ὁ μαέστρος ἀπαντοῦσε μὲ μιὰν ἔκρηξη ὀργῆς κι ἄρχιζε νὰ τραντάζει σὰ θεριὸ τὰ κάγκελα τοῦ κλουβιοῦ, ποὺ ὅλους τοὺς ἔπιανε τρόμος. Γι' αὐτὲς τίς καταστάσεις, ὅμως ὁ ἱμπρεσάριος εἶχε ἓνα μέσο τιμωρίας ποὺ τὸ χρησιμοποιοῦσε εὐχαρίστως. Δικαιολογοῦσε τὸ μαέστρο μπροστὰ στὸ συγκεντρωμένο πλῆθος, ἔλεγε ἀκόμη πῶς ἔπρεπε νὰ συγχωρέσουν τὴ συμπεριφορὰ τοῦ μαέστρου ποὺ ὀφείλονταν σὲ μιὰ διογκωμένη ὀξυθυμία τὴν ὁποία προκαλεῖ μονάχα ἡ πείνα, ἡ ἀσύλληπτη ἀπὸ χορτάτους ἀνθρώπους· ὕστερα γιὰ νὰ εἶναι σύμφωνος μὲ ὅσα ἰσχυρίζονταν ὁ μαέστρος ἔλεγε πῶς μπορούσε νὰ βαστάξει περισσότερο καιρὸ ἀκόμα τὴν πείνα του· ἐπαινοῦσε τὴν ἐντατικὴ προσπάθεια, τὴν

καλή θέληση, τῇ μεγάλῃ αὐταπάρνηση, ποὺ δίχως ἄλλο ἦταν ἀληθινά· ὕστερα ὅμως δείχνοντας φωτογραφίες, ποὺ γίνονταν κιόλας ἀνάρπαστες, προσπαθοῦσε νὰ ἀναιρέσει πολὺ ἀπλοϊκὰ τὸν ἰσχυρισμό του, ἀφοῦ στὶς φωτογραφίες ἔβλεπε καινέναν τὸ μαέστρο τῆς πείνας τὴν τεσσαρακοστὴ μέρα κρεββατωμένο, σχεδὸν πεθαμένο ἀπὸ τὴν ἐξάντληση. Αὐτὴ ἡ διαστροφή τῆς ἀλήθειας, ποὺ τόσο καλὰ τὴν ἤξερε ὁ μαέστρος κι ὅμως ὀλοένα καὶ πιὸ πολὺ τοῦ ἴδινε στὰ νεῦρα, τοῦ ἦταν ἀνυπόφορη. Ἐπαιρναν γιὰ πρωταρχικὴν αἰτία τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πρόωρου τέλους τῆς νηστείας! Ἐναντίον αὐτῆς τῆς ἀφροσύνης, ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ κόσμου τῆς ἀφροσύνης ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀγωνιστεῖ. Πάντοτε ἄκουγε καλόπιστα τὸν ἱμπρεσάριο πιάνοντας μὲ λαχτάρια τὰ κάγκελα, μὰ, σὰν παρουσίαζε τὶς φωτογραφίες, ἄφινε τὰ κάγκελα, ἔπεφτε μὲ ἀναστεναγμούς πάλι ἐπάνω στὴν ψάθα, καὶ τὸ καταλασγισμένο πλῆθος, μπορούσε νὰ ζυγώσει πάλι, νὰ κάνει χάζι μὲ κείνον.

Ὅταν ὕστερα ἀπὸ δυὸ χρόνια οἱ αὐτόπτες μάρτυρες συλλογίζονταν αὐτὲς τὶς σκηνές, συχνὰ ἔβρισκαν ἀκαταλόγιστον τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τους. Γιατὶ στὸ μεταξύ ἔγινε κείνη ἡ ἀλλαγὴ ποὺ ἀναφέραμε στὴν ἀρχή· ἦταν σχεδὸν ἀπροσδόκητη· οἱ λόγοι βέβαια ἦταν βαθύτεροι, μὰ ποιὸς εἶχε τὴν ὄρεξη νὰ τοὺς ἀνακαλύψει· ὅπως κι ἂν ἔχει τὸ πρᾶγμα, ὁ καλομαθημένος μαέστρος εἶδε μιὰ μέρα νὰ τὸν ἐγκαταλείπει τὸ ἀχόρταγα φιλοθεάμον πλῆθος, ποὺ τὴν κινήσει ἄλλα θεάματα. Ὁ ἱμπρεσάριος θέλοντας νὰ διαπιστώσει ἂν ὑπάρχει ἀκόμη ἐδῶ κι ἐκεῖ τὸ παλιὸ ἐνδιαφέρον πλανήθηκε ἄλλη μιὰ φορὰ μαζὶ μὲ τὸ μαέστρο στὴ μισὴ Εὐρώπη· ὅλα μάταια· ἴσως ἀπὸ κάποια μυστικὴ συμφωνία εἶχε καλλιεργηθεῖ παντοῦ ἡ ἴδια ἀποστροφή γιὰ τὸ θέαμα τοῦ πεινασμένου. Φυσικὰ τὰ πράγματα δὲν ἄλλαξαν τόσο ξαφνικὰ καὶ τὴν τελευταία θυμὸταν κάποια προμηνύματα ποὺ πάνω στὴ μέση τῶν θριάμβων δὲν τὰ εἶχαν πολυπροσέξει ὅταν ἔπρεπε, δὲν τὰ εἶχαν σφυγμαμετρήσει, καὶ τὴν ἦταν πολὺ ἀργὰ γιὰ νὰ ἐπιχειρήσουν κάτι ἐναντίον τους. Ἀναντίρρητα, θὰ ἴφταναν πάλι οἱ καροὶ τῆς πείνας, ἀλλὰ γιὰ τὴ γενιὰ ποὺ ζοῦσε αὐτὸ δὲν ἦταν παρηγοριά. Τί νὰ ἔκανε τὴν ὥρα ὁ μαέστρος τῆς πείνας; Αὐτός, ποὺ τὸν εἶχαν ζητωκραυγάζει χιλιάδες κόσμου, δὲν μπορούσε νὰ ἐμφανιστεῖ οὔτε στὶς παράγκες μικρῆς ἐμποροπανήγυρης, καὶ γιὰ νὰ ἀρπαχτεῖ ἀπὸ κάποιο ἄλλο, ἐπάγγελμα ὁ μαέστρος δὲν ἔπρεπε νὰ εἶναι οὔτε τόσο πολὺ γέρος οὔτε προπαντὸς τόσο φανατικὰ ἀφωσιωμένος στὴ νηστεία. Ἔτσι λοιπὸν ἀποχαιρέτησε τὸν ἱμπρεσάριο, τὸ σύντροφο μιᾶς λαμπρῆς σταδιοδρομίας, κι ἔπιασε δουλειὰ σ' ἓνα μεγάλο τσίρκο· μάλιστα γιὰ νὰ μὴν πληγῶσει τὴν εὐαισθησία του δὲν κοίταξε καθόλου τοὺς ὄρους ποὺ εἶχαν τὰ συμβόλαια.

Ἐνα μεγάλο τσίρκο μ' ἀναρίθμητους ἀνθρώπους ποὺ ἰσορροποῦν καὶ συμπληρῶνουν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, μὲ τὰ ζῶα καὶ τὰ μηχανήματά

του μπορεῖ νὰ χρησιμοποιεῖ τοὺς πάντες καὶ τὰ πάντα, ἀκόμη κι ἓνα μαέστρο τῆς πείνας μὲ τὶς ἀνάλογα ἀσήμαντες ἀξιώσεις, μιὰ καὶ ἐκτὸς ἀπ' αὐτό, καὶ στὴν εἰδικὴ αὐτὴ περίπτωση μάλιστα, δὲν προσλάμβανε μονάχα ἓνα μαέστρο, ἀλλὰ καὶ τὸ παλαιὸ φημισμένο του ὄνομα, καὶ βέβαια δὲν μπορούσε κανένας νὰ πεῖ, χάρι στὸ ἰδιαίτερο γνῶρισμα τῆς τέχνης του, νὰ μὴν ἐξασθενίσει μὲ τὸ πέρασμα τῆς ἡλικίας, πὼς ἦταν ἓνας ἐξοφλημένος πιὰ καλλιτέχνης, πὼς δὲν βρισκόταν στὴν ἀκμὴ τῶν δυνάμεών του, πὼς θὰ ζητοῦσε καταφύγιο σὲ κάποιο ἥσυχο πόστο τοῦ τσίρκου, γιατί, ἀντίθετα, ὁ μαέστρος τῆς πείνας διαβεβαίωνε πὼς ἦταν ἀξιόπιστος, πὼς μπορούσε νὰ βαστάξει τὴν πείνα του ὅπως ἀκριβῶς καὶ στὰ νιάτα του, μάλιστα ἰσχυριζόταν πὼς ἂν τὸν ἄφιναν ἐλεύθερο, πράγμα ποὺ τοῦ τὸ ὑποσχέθηκαν, μονάχα τώρα θὰ ἦταν σὲ θέση νὰ καταπλήξει τὸν κόσμο δίκαια, ἓνας ἰσχυρισμὸς τέλος πάντων, ποὺ ἂν λογάριζε τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς, ποὺ ὁ μαέστρος μέσα στὴν παραφορά του τὸ λησμονοῦσε ἐλαφρῶς, μονάχα τὸ μείδισμα τῶν εἰδικῶν προκαλοῦσε.

Μὰ κατὰ βάθος ὁ μαέστρος τῆς πείνας δὲν ἔχασε τὴν αἴσθηση τῆς πραγματικότητος καὶ θεώρησε φυσικὸ νὰ μὴν βάζουν τὸ κλουβὶ του στὸ κέντρο τῆς πίστεως τοῦ τσίρκου σὰν ἐντυπωσιακὸ δηλαδὴ νοούμερο, παρὰ ἔξω καὶ κοντὰ στοὺς στάβλους, σὲ μέρος ὅμως πολὺ εὐκολοπλησίαστο. Μεγάλες, φανταχτερές ἐπιγραφές πλαισίωναν τὸ κλουβὶ κι ἔλεγαν τί μπορούσαν νὰ χαροῦν ἐκεῖ τὰ μάτια. Στὰ διαλείμματα τῶν παραστάσεων κάθε φορὰ ποὺ τὸ πλήθος στριμώχνονταν γιὰ νὰ φτάσει στοὺς στάβλους ν' ἀποθαυμάσει τὰ ζῶα, δὲν μπορούσε νὰ μὴν περάσει μπροστὰ ἀπ' τὸ μαέστρο τῆς πείνας καὶ νὰ μὴν κάνει μιὰ μικρὴ στάση, ποὺ γιὰ μερικοὺς θὰ παρατείνονταν δίχως ἄλλο, ἂν πάνω στὸ στενὸ δρομάκι τὸ σπρωξίδι ἐκείνων ποὺ ἔρχονταν πιὸ πίσω, ποὺ ἀνυπομονοῦσαν νὰ φτάσουν πιὸ γρήγορα στοὺς στάβλους, μὴ ξέροντας τί νόημα ἔχει αὐτὴ ἡ στάση, δὲν τοὺς ἐμπόδιζε νὰ ἀπολαύσουν ἄνετα καὶ ἥσυχα τὸ θέαμα. Κι αὐτὸς ἦταν ὁ λόγος ποὺ ὁ μαέστρος ἔτρεμε αὐτὲς τὶς ἐπισκέψεις, ἂν καὶ τὶς λαχταροῦσε φυσικὰ σὰν σκοπὸ τῆς ζωῆς του. Στὶς ἀρχές δὲν ἔβλεπε τὴν ὥρα ποὺ θὰ γινόταν τὸ διάλειμμα τῆς παράστασης· καταγοητευμένος ἔβλεπε νὰ πλησιάζει τὸ ἀνθρώπινο κύμα ὡς τὴ στιγμὴ ποὺ βεβαιωνόταν —ἡ σκληροτράχηλη, σχεδὸν συνειδητὴ αὐταπάτη λύγιζε μπροστὰ στὴν πραγματικότητά— πὼς ὅλοι χωρὶς ἐξαίρεση τὸ εἶχαν ξεκινημένο νὰ φτάσουν φωνάζοντας δυνατὰ στοὺς στάβλους. Κι αὐτὸ τὸ θέαμα ἀπὸ μακριὰ ἦταν πάντα τὸ ὠραιότερο. Γιατὶ ἅμα τὸν πλησίαζαν τὸν τράνταζαν οἱ κραυγές κι οἱ βρισιές τῶν κομμάτων ποὺ ὀλοένα ἀνασχηματίζονταν, τοῦ πρώτου —τοῦ πιὸ ὀδυνηροῦ γιὰ τὸ μαέστρο— ποὺ ἤθελε νὰ τὸν ἰδεῖ ἄνετα, ὄχι μᾶλλον ἀπὸ ἐπίγνωση μὰ ἀπὸ κέφι καὶ πείσμα, καὶ τοῦ δεύτερου ποὺ ἀνυπομονοῦσε

νὰ φτάσει πρώτα μονάχα στοὺς στάβλους. Σὰν περνοῦσε ἡ μεγάλη μά-
ζα ἔρχονταν ὕστερα οἱ οὐραγοί, ποὺ ἐνῶ εἶχαν ὀλη-τὴν εὐχέρεια νὰ στα-
θοῦν ὅση ὥρα τοὺς ἔκανε κέφι, προσπερνοῦσαν κι αὐτοὶ βιαστικὰ μὲ
μεγάλα βήματα, χωρὶς νὰ ρίξουν ματιὰ σχεδὸν πρὸς τὰ ἐκεῖ, γιὰ νὰ
φτάσουν τὸ δυνατὸν συντομώτερα στὰ ζῶα. Κι ἦταν πολὺ σπάνιο εὐτύ-
χημα νὰ ρθεῖ κάποιος πατέρας μὲ τὰ παιδιὰ του, νὰ τοὺς δείξει μὲ τὸ
δάχτυλο τὸ μαέστρο, νὰ τοὺς ἐξηγήσει μὲ λεπτομέρειες τὸ θέαμα, γιὰ
ποῖο πρᾶγμα πρόκειται, νὰ τοὺς μιλήσει γιὰ τὰ περασμένα, ποῦ ἄλλοῦ
εἶδε παρόμοιες, μὰ ἀσύγκριτα μεγαλοπρεπέστερες παραστάσεις, καὶ τὰ
παιδιὰ ὕστερα, μιὰ ποῦ οὔτε τὸ σχολεῖο οὔτε ἡ ζωὴ τοὺς ἔδινε ἀρκετὰ
ἐφόδια, νὰ ἐξασκολουθοῦν νὰ στέκουν χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν —τὶ τὰ
ἐνδιέφερε ἐκεῖνα ἡ πείνα;— ἐνῶ στὴ λάμπη τῶν ἐρευνητικῶν ματιῶν τους
πρόδιαγραφεται κάτι γιὰ καινούργιους ἐρχόμενους, πρὶν σπλαχνικοὺς και-
ροὺς. Ἰσως, ἔτσι σκεφτόταν καμμιά φορὰ τότε ὁ μαέστρος, ὅλα νὰ πή-
γαιναν καλύτερα ἂν τὸ στέκι του δὲν ἦταν τόσο κοντὰ στοὺς στά-
βλους. Ἐτσι ὁ κόσμος θὰ μπορούσε νὰ διαλέξει πολὺ εὐκόλα, κι ἂς
μὴ μιλοῦμε γιὰ τὶς ἀναθυμιάσεις τῶν στάβλων, γιὰ τὸ σαματὶ τῶν ζώ-
ων μὲς τῇ νύχτα, γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν ὠμῶν κρεάτων γιὰ τὰ σαρκο-
φάγα ζῶα, γιὰ τοὺς βρυχηθμοὺς τὴν ὥρα ποὺ τὰ τάιζαν, ποὺ τόσο πο-
λὺ τὸν πλήγωναν καὶ τὸν ἐπνίγαν. Μὰ γι' αὐτὰ ποτὲ δὲν τόλμησε νὰ
παρappaνεθεῖ ἰστὴ διεύθυνση. Πάντοτε χρωστοῦσε εὐγνωμοσύνη στὰ ζῶα
τοῦ τσίρκου, βέβαια, γιατί συγκέντρωναν πλήθος θεατὲς, κι ἀνάμεσά
τους μπορούσε νὰ βρεθεῖ κάποιος—κάποιος καὶ κανέννας δικός του, καὶ
ποῖος ἤξερε ποῦ θὰ τὸν καταχώνιαζαν, ὅταν τοὺς θύμιζε τὴν ὑπαρξή
του, ποὺ γιὰ νὰ λέμε τὴν ἀλήθεια, ἦταν ἓνα ἐμπόδιο μονάχα στὸ δρό-
μο ποὺ τραβοῦσε γιὰ τοὺς στάβλους.

Βέβαια ένα εμπόδιο μικρό, ένα εμπόδιο που όσο πήγαινε γινόταν πιο μικρό. Συνήθισαν να θεωρούν αλλοκοτιά να γυρεύει κανείς στους σημερινούς καιρούς, ενδιαφέρον για ένα μαέστρο της πείνας, κι η συνήθεια αυτή άπαγγειλε την καταδίκη του. Μπορούσε να βαστάει την πείνα του όσο ήθελε, και το 'κανε, ωστόσο τίποτε δεν τον έσωσε, ο κόσμος προσπερνούσε. Για προσπάθησε να εξηγήσεις σε κάποιον την τέχνη της πείνας! "Οποιος δεν την έχει βίωμα, με το νοῦ δεν μπορεί να την συλλάβει. Οί ὁμορφες ἐπιγραφές λερώθηκαν, ἔγιναν δυσανάγνωστες, τὶς ἔβγαλαν, κανεὶς δὲν σκέφτηκε νὰ τὶς ἀντικαταστήσει μὲ ἄλλες· ἡ μικρὴ πινακίδα, ποὺ πάνω της σημείωναν τὰ νοῦμερα τῶν ἡμερῶν τῆς νηστείας ποὺ εἶχε κρατήσει, ἐνῶ στὶς ἀρχὲς τὴν ἄλλαζαν καθημερινὰ μὲ πολλὴ φροντίδα, ἔμενε ἀπὸ πολλῶν καιρὸ ἡ ἴδια γιατί ἀπὸ τὶς πρῶτες ἑβδομάδες κίόλας τὸ ἴδιο τὸ προσωπικὸ τῆ βαρέθηκε αὐτὴ τὴν φιλοδουλειά· κι ἔτσι ἀλήθεια ἐξακολουθοῦσε νὰ μένει νηστικὸς ὁ μαέστρος, ὅπως παλιότερα τὸ εἶχε ὀνειρευτεῖ, καὶ τὸ κατόρθωνε ὁ

λωσδιόλου ἄκοπα, ἔτσι καθὼς τὸ εἶχε προφητέψει, μὰ κανέναν δὲν μετροῦσε τὶς μέρες, κανέναν, ἀκόμα κι αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ μαέστρος δὲν ἤξερε ποιὰ ἐπίδοση κιόλας πέτυχε, κι ἡ καρδιά του γέμιζε πίκρα. Κι ἂν καμμιά φορά σταματοῦσε κανέναν χασομέρη, ἔκανε χάξι μὲ τὰ παλιά νούμερα καὶ μιλοῦσε γιὰ τσαρλατανισμό, κι ἔτσι μ' αὐτὴ τὴ λογικὴ ἦταν τὸ πιὸ ἡλίθιο ψέμμα πού μπορούσε ποτὲ νὰ ἀνακαλύψει ἡ ἀδιαφορία καὶ ἡ ἔμφυτη κακοήθεια, γιατί ὁ μαέστρος τῆς πείνας δὲν ἦταν ἀπατεώνας, ἐργαζόταν τίμια, ὁ κόσμος μονάχα ἦταν ἀπατεώνας πού δὲν τὸν ἄμειβε.

Ἄλλ' ὅμως πέρασαν καὶ πάλι πολλὲς ἡμέρες κι ἔπρεπε κι αὐτὸ νὰ τελειώσει. Κάποια φορά τὸ κλουβὶ τράβηξε τὴν προσοχὴ ἑνὸς ἐπιστάτη κι ἐκεῖνος ρώτησε τοὺς ὑπῆρέτες τοῦ τσίρκου γιὰ ποιοὺ λόγους παράτησαν ἐκεῖ πέρα ἀχρησιμοποίητο, μὲ τὴ σαπισμένη ψάθα μέσα, αὐτὸ τὸ κλουβὶ πού βρίσκονταν ἀκόμα σὲ καλὴ κατάσταση: δὲν ἤξερε κανέναν, ὥσπου κάποιος, κοιτάζοντας τὴν πινακίδα μὲ τὰ νούμερα, θυμήθηκε τὸ μαέστρο τῆς πείνας. Ἀνακάτεψαν μὲ τὴ ραβδιά τὴν ψάθα καὶ βρῆκαν ἐκεῖ μέσα τὸ μαέστρο. «Ἐξακολουθεῖς νὰ βαστᾷς τὴν πείνα σου ἀκόμα;» ρώτησε ὁ ἐπιστάτης, «πότε λοιπὸν θὰ σταματήσεις τελικᾶ;». «Συγχωρέστε με ὅλοι» ψιθύρισε ὁ μαέστρος: μονάχα ὁ ἐπιστάτης πού ἔβαλε τ' αὐτὶ του κοντὰ στὰ κάγκελα τὸν καταλάβαινε. «Οὔτε λόγος», εἶπε ὁ ἐπιστάτης κι ἔφερε τὸ δάχτυλο στὸ μέτωπο, κάνοντας ἔτσι ἕνα νόημα γιὰ νὰ ἐξηγήσει στὸ προσωπικὸ τὴν κατάστασιν τοῦ μαέστρου τῆς πείνας, «σὲ συγχωροῦμε». «Πάντοτε ἤθελα νὰ θαυμάζετε τὴν ἀντοχή μου στὴν πείνα», εἶπε ὁ μαέστρος. «Καὶ τὴ θαυμάζουμε», εἶπε προλαμβάνοντας ὁ ἐπιστάτης. «Ὅμως δὲν ἔπρεπε νὰ τὴν θαυμάζετε», εἶπε ὁ μαέστρος τῆς πείνας: «Ὡραία λοιπὸν, τότε νὰ μὴν τὴ θαυμάζουμε», εἶπε ὁ ἐπιστάτης, «ἀλλὰ γιατί ὅμως νὰ μὴν τὴν θαυμάζουμε;». «Γιατὶ εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ πεινῶ, δὲν μπορῶ νὰ κάνω ἄλλιῶς». «Νὰ τα, μας», εἶπε ὁ ἐπιστάτης «καὶ γιατί δὲν μπορεῖς νὰ κάνεις ἄλλιῶς;». «Γιατὶ», εἶπε ὁ μαέστρος, σήκωσε λίγο τὸ κεφαλάκι του καὶ μίλησε μὲ σουφρωμένα χεῖλια, σὰν νὰ φιλοῦσε, ὁλόϊσα μέσα στ' αὐτὶ τοῦ ἐπιστάτη, γιὰ νὰ μὴν τοῦ ξεφύγει τίποτε, «δὲν μπορῶ νὰ βρῶ τὸ φαί πού τραβάει ἡ καρδιά μου. Ἄν τὸ ἔβρισκα, πιστέψέ με, δὲν θὰ ἔκανα καθόλου τὸν καμπόσο καὶ θὰ τὴν τέζαρα, ὅπως ἐσύ κι ὅλοι». Ἦταν τὰ τελευταῖα λόγια του, κι ὅμως στὰ μάτια πού βασίλευαν φαινόταν ἡ σιγουριά, ἂν ὄχι ἡ περηφάνεια, πὼς ἐξακολουθοῦσε νὰ νηστεύει.

«Νὰ ξεμπερδεύουμε γρήγορα», εἶπε ὁ ἐπιστάτης καὶ χωμάτισαν τὸ μαέστρο τῆς πείνας ὅλο μὲ τὴν ψάθα. Στὸ κλουβὶ ὅμως ἔβαλαν ἕνα μικρὸ πάνθηρα. Κι ἦταν διασκεδαστικό, καὶ γιὰ τὸν ἀφελῆ ἀκόμα, νὰ βλέπει κανεὶς τώρα μέσ' στὸ κλουβί, πού τόσον καιρὸ ἦταν ἔρημο, νὰ ρίχνεται ὁλόγυρα αὐτὸ τ' ἀγρίμι. Δὲν τοῦ ἔλειπε τίποτε. Ὅποια τροφή

τοῦ ἄρεσε, τοῦ τὴν ἔφερναν οἱ φύλακες χωρὶς νὰ πολυλογαριάζουν· πο-
 τὲ δὲ φάνηκε νὰ λαχταράει τὴ λευτεριά· αὐτὸς δ' ἀριστοκράτης, ποὺ ἦ-
 ταν ἐφωδιασμένος μὲ ὅλα τὰ μέσα, ἀκόμη καὶ μὲ τὸ μέσο νὰ ξεσκί-
 ζει, ἔφερνε μέσα του τὴ λευτεριά· κάπου κεῖ ἱστὰ σαγόνια του φαινόταν
 νὰ 'ναι κρυμμένη· κι ἡ χαρὰ γιὰ τὴ ζωὴ ἔβγαινε μὲ μιὰ τόσο δυνατὴ
 θέρμη μέσα ἀπὸ τὴν καταβόθρα τοῦ φάρυγγά του, ποὺ γιὰ τοὺς θεα-
 τὲς δὲν ἦταν εὐκόλο νὰ τὴν ἀντέξουν. Ὅμως αὐτοὶ συγκρατοῦσαν τὸν
 ἑαυτὸ τους, στριμώχνονταν ὁλόγυρα ἀπ' τὸ κλουβὶ καὶ δὲν ἔλεγαν ρούπι
 νὰ τὸ κουνήσουν.

ΝΙΚΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ

Τὰ σαντάλια τῆς φυγῆς

Τὶ νὰ ζητήσω ἀπ' τὴ ζωὴ μου,
 φυγάδευσα εἰκοσιπρὶα χρόνια
 πίσω ἀπὸ μία «καλημέρα»...

Ἡ ἀδελφή μου
 μοῦ εἶπε:

Εἶναι ἡ τελευταία φορὰ ποὺ σὲ περιποιῶμαι.

Θὰ φύγεις ξανά ὅπως ἦρθες

μὲ μιὰ βαλίτσα σκονισμένα σαντάλια,

καὶ δυὸ τρεῖς ζωγραφιές

ἀπ' τὰ λειβάδια ποὺ τίλιξες στὸ στρατσόχαρτο μαζὶ μὲ τὸ οὐρ-
 [λαχτό σου!]

... Τὶ νὰ ζητήσω.

Νὰ μοῦ γυρίσουν πίσω τὰ χαμόγελα ποὺ μοῦ χρωστᾶνε;...

... Θὰ μοῦ δώσουν ξανά μιὰ «καλημέρα» καὶ μιὰ βαλίτσα...

Πόλεμος

Ξέραμε πώς αγαπούσε τὸ κυνήγι.
Ήταν καὶ λίγο... μερμπάντης.
Δὲν κρατούσαμε τὰ γράμματα.
Τὸ τελευταῖο πάντως
εἶχε ἔρθει τὸν Αὐγουστο.
Τώρα ποὺ νυχτώνει γρήγορα
ἡ μάννα κοντὴ στὸ τζάκι,
σκυφτὴ κι ἀμίλητη
ψάχνει τὴ στάχτη μὲ τὶς ὥρες
στ' ἀτέλειωτα βράδια.
Κι ὁ πατέρας; ὁ πατέρας
κοιτάζει συχνὰ τὴν ὥρα,
σὰ νᾶχει ἀργήσει...

Ἡ ἐπίσκεψη

Ντὴν τὸ παράθυρο στὸν τοῖχο.
Ἡ μισάνοιχτη πόρτα ἀπάνοιξε.
Μπῆξε μ' ὅλο τὸν αὐθορμητισμό του.
Τίναξε τ' ἀσπρολούλουδα ἀπ' τὸ ποτήρι,
πέρασε τὸ χέρι του στὰ μαλλιά μου,
μ' ἄγγιξε μόλις ψυχρὰ τὰ χεῖλια
καὶ τολμηρὸς σήκωσε λίγο τὸ φουστάνι.
... Κουβαριασμένη στὸ ντιβάνι
μουμήγγιαζα ὥς καὶ στὸ μυαλό.
Τὰ χέρια π' ἀπλώσα εἶχαν ξηλιάσει.
νύχτωνε.
Μὰ ἐπιτέλους κάποιος ἦρθε!

Μισόστρατα

Ἐμεῖς ποὺ δὲ χωροῦσαμε
καὶ νὰ γκρεμίσουμε δὲ σῶναμε
ἔμεῖς π' οὔτε μιλήσαμε
κι οὔτε σωπάσαμε...
βιγμένοι μισόστρατα.
Λίγο ἀκόμα εἶπαμε
καὶ θὰ συνηθίσουμε.
Μ' ὥσπ'όσο ποτὲ δὲν τὰ καταφέραμε
στοὺς ἀριθμοὺς, μονάχα ποὺ
ξεχάσαμε καὶ τὰ τραγούδια.

Τὸ παραμῦθι

Δὲν ἦταν ποὺ δὲν κατάλαβες
πὼς μ' εἶχε πάρει ὁ ὕπνος.
Τὸ παραμῦθι ποὺ τὸ μάκραινες
ἤθελες νὰ τὸ φτάσεις ὥς ἐκεῖ
«ζήσαν αὐτοὶ καλὰ κι ἐμεῖς καλύτερα»
ἀλλὰ ἡ αὐγὴ σὲ πρόλαβε.
Ἡ αὐγὴ ἦρθε γρήγορα μ' ἐκεῖνο τὸ φῶς
τὸ σκληρὸ κι ἀνελέητο.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΒΙΔΑΣ

‘Ο ψεύτικος θάνατος

‘Ο άνεμος ξεσηκώνει τὰ δέντρα ἐνάντια στο Θεό
‘Ο άνεμος δὲν θ’ μιλοῦσε ποτὲ ἂν δὲν ὑπῆρχαν τὰ δέντρα
‘Η ἀκίνησία τους ὅμως πληγώνει τὴν καρδιά τοῦ ἀνέμου
‘Αν δὲν ὑπῆρχαν τὰ δέντρα τί θὰ λέγαμε πατρίδα;
Τώρα «πατρίδα» λέμε τὴν ἀκίνησία τους.
Δὲν ὑπάρχει φυγὴ γιὰ τὰ δέντρα.
τὴν πῆραν ὅλη τὰ πουλιά κι ἄφησαν στὴ ρίζα τους
ἓναν ψεύτικο θάνατο τὴν πατρίδα
Νὰ γιατί ὁ άνεμος ξεσηκώνει τὰ δέντρα
ἐνάντια στὸν ἀνώτατο ἄρχοντα.
Τοιναίχιστον, ἓνας θάνατος ἀληθινός
ἴσως νὰ ἦταν ἡ ζωὴ σ’ ἓνα καράβι ἢ σ’ ἓνα φέρετρο...

Καταποντισμός

Υπάρχει μέσα μας
ἓνας σκελετός.
Ποιὸς δὲν τὸ ξέρει;
Θὰ ὑπάρχει κι ἔξω ἀπὸ μᾶς
ὡς εἶναι οἱ ὄρες
τὰ δόντια
στὸ πριόνι τοῦ Χρόνου.
‘Ομως δὲν θὰ ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ μᾶς
ὁ ἄξων τῆς γῆς.

**Σὲ μιὰ ἄκρη τῆς Λίμνης
ἢ
Ὅταν βουλιάζει τὸ πλοῖο
(ΜΟΝΟΠΡΑΚΤΟ)**

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΚΙΜΩΝ: Ὑπάλληλος Δημαρχίας σὲ μιὰ ἐπαρχιακὴ πό-
λιν, τὴ Λίμνη. Κοντεύει στὰ σαράντα· ὄψη τα-
λαιπωρημένη.

ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΟΣ: ἡλικιωμένος.

ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΣ: μεσόκοπος· μιλάει μὲ στόμφο.

ΠΕΤΡΟΣ: Ὑπάλληλος Δημαρχίας· μάλλον νέος, μὲ ἴ-
σια μαλλιά ποὺ τοῦ πέφτουν λοξὰ στὸ μέτωπο,
ρυτιδωμένος, νευρώδης.

ΕΛΕΝΗ: Μιὰ κοπέλλα, γύρω στὰ εἰκοσιπέντε.

ΖΗΤΙΑΝΑ: μισότρελλη, ντυμένη μὲ κουρέλια, μὲ κόκκι-
να σακουλιασμένα μάγουλα· τὸ πρόσωπό της
μοιάζει μὲ μάσκα.

ΝΟΙΚΟΚΥΡΑ: (τοῦ Κίμωνα)· τσακισμένη κι ὡστόσο μι-
λάει μὲ νάζι, ποὺ τὴν κάνει μάλλον κωμική.

Τὴ Σκηνὴ τὴ φαντάζομαι χωρισμένη σὲ τρία ἐπίπεδα, ἀπ' ὅποια τὰ δυὸ πλαῖνὰ κάπως ψηλότερα ἀπὸ τὸ μεσαῖο. Ἡ Α' καὶ Δ' εἰκόνα παίζεται στὸ μεσαῖο ἐπίπεδο, ἡ Β' στὸ ἀριστερὸ καὶ ἡ Γ' στὸ δεξιό. Ἡ Β' εἰκόνα εἶναι μιὰ ἀνάμνηση, ἡ Γ' φαντασία.

Φ
Κ
Φ
ΚΙ
ΦΑ
ΣΥ

ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΜΗΛΙΩΝΗΣ

Α' ΕΙΚΟΝΑ

(Ψυχρό δωμάτιο έργένη: ένα μονό σιδερένιο κρεβάτι, ένα απλό τραπέζι. Οί τέσσερις άντρες παίζουν χαρτιά. "Όταν ανοίγει ή αὐλαία, τὸ παιγνίδι ἔχει ἀρχίσει).

ΣΥΜΒΟΛ. Διάβολε, διάβολε! Τέτοια γκίνια σὰν τὴν ἀποψινὴ, πρώτη μου φορά. . .

ΦΑΡΜΑΚ. Τὶ ἔπαθες πάλι.

ΣΥΜΒΟΛ. 'Ορίστε! Πὰς γιὰ ἓνα καρὼ καὶ σοῦ βγαίνουν συνέχεια οἱ κοῦπες.

ΦΑΡΜΑΚ. Τότε πήγαινε γιὰ κοῦπες.

ΣΥΜΒΟΛ. 'Ωραία τὰ λές, ἀγαπητέ μου! "Αν ὅμως σοῦ εἶχα ρίξει τὸ πρῶτο καρὼ ποῦ ἔπιασα, θὰ εἶχες βγεῖ κιόλας στὴν πρώτη βόλτα. "Η φαντάστηκες πὼς δὲν ξέρω τὶ περιμένεις;

ΦΑΡΜΑΚ. Δὲν φαντάστηκα τίποτε. Οἱ Φαρμακοποιοὶ δὲν ἔχουν καὶ πολλή φαντασία, καὶ μάλιστα ὅταν τοὺς πάρουν τὰ γεράματα — Καλὴ ὥρα σὰν κι ἐμένα.

ΣΥΜΒΟΛ. "Όλο γιὰ γεράματα μιλάς, γριὰ ἀλεπού! Φαρὰς αὐτὴ τὴ μάσκα τοῦ γέρου, γιὰ νὰ κρύβεις πίσω της τὰ σαλιαρίσιματά σου. "Η φαντάστηκες πὼς δὲν σὲ βλέπουν, ποῦ ὅλο ἀργεῖς καὶ κλῶθεσαι πίσω ἀπ' τὸν πάγκο σου, γιὰ νὰ γλυκοκουβεντιάζεις μὲ τὶς χωριάτισσες...

ΦΑΡΜΑΚ. Πάλι φαντάστηκα! Σοῦ εἶπα πὼς δὲν ἔχω φαντασία. Πάιζε Κίμων καὶ μὴν ἀκούς τὸν Συμβολαιογράφο. Αὐτὸς ὅλα τὰ ξέρει.

ΚΙΜΩΝ. Μπορεῖς νὰ μοῦ πεῖς, γιατί σοῦ μπαίνει ὀλοένα στὴ μύτη;

ΦΑΡΜΑΚ. Μὴν ἀνησυχεῖς, δὲν εἶναι τίποτε. 'Αντιζηλίες μονάχα.

ΚΙΜΩΝ. Κι ἀπὸ πότε χρονολογούνται;

ΦΑΡΜΑΚ. Οὐ, εἶναι παλιά ἱστορία: πολὺ πρὶν ἔρθεις ἐσὺ ἐδῶ, στὴ Λίμνη. 'Απὸ τότε ποῦ νόμιζε πὼς ἔκανα κόρτε στὴν πλύστρα του.

ΣΥΜΒΟΛ. 'Αγαπητέ μου, κι ὕστερα λές πὼς δὲν ἔχεις φαντασία. Μὰ δὲν μπορῶ νὰ τὰ βγάλω πέρα μαζί σου. Τὸ δηλητήριο, βλέπεις, εἶναι ἡ σπεσιαλιτέ σου. 'Απορῶ μονάχα πὼς σοῦ κόλλησε αὐτὴ

ή ιδέα, πώς ήταν δυνατό να ενδιαφέρονμαι για κείνη.

ΦΑΡΜΑΚ. Όπως σου κόλλησε κι έσένα ή ιδέα, πώς ήταν δυνατό να σου την πάρω. Όστόσο, από τότε που παραφούντωσε τo σουσουρο, συνέβησαν δυο σημαντικά γεγονότα στη λίμνη μας, που δεν μπορεί να μην έχουν σχέση μεταξύ τους.

ΣΥΜΒΟΛ. Ποιά γεγονότα.

ΦΑΡΜΑΚ. Ή πλύστρα σου 'φυγε κι έσύ έπαφες να 'ρχεσαι στο φαρμακείο για αντισυλληπτικά.

ΣΥΜΒΟΛ. (Μισό πειραγμένα και μισό περηφανα): Γριά κουτσαμπόλα! Όλο άπίθανους συνδυασμούς δουλεύεις μέσα στο κεφάλι σου. Πες δ,τι θέλεις. Και για να σκυλιάσεις πιο πολύ, μάθε πώς βγαίνω.

ΦΑΡΜΑΚ. και ΠΕΤΡΟΣ (μαζί). Να τα ιδούμε.

ΣΥΜΒΟΛ. Όρίστε. (Δείχνει τὰ χαρτιά του).

ΦΑΡΜΑΚ. Πόιος μοιράζει;

ΠΕΤΡΟΣ (που όλη την ώρα άκουε συνοφρυωμένος). Έγώ θα σάς αφήσω βαρέθηκα πιά.

ΣΥΜΒΟΛ. Από τώρα; (Κοιτάζει τo ρολόϊ του). Ακόμη ή ώρα είναι ένέα.

ΠΕΤΡΟΣ. Θα πάω για ύπνο· είμαι κουρασμένος.

(Ό Συμβολ. κι ό Φαρμακ. κοιτάζονται λοξά και χαμογελούν· ό Πέτρος σηκώνεται).

Αύριο Κυριακή είναι. Το συνεχίζαμε τo πρωί... Καληνύχτα σας.

ΣΥΜΒΟΛ. και ΦΑΡΜΑΚ. Καληνύχτα.

(Ό Κίμων σηκώνεται και τoυ άνοίγει την πόρτα. Γυρίζει και κάθεται στην άκρη τoυ κρεβατιού).

ΣΥΜΒΟΛ. (στoν Κίμωνα). Κατάλαβες γιατί έφυγε ό Πέτρος, ό συνάδελφός σου;

ΚΙΜΩΝ. Θα ήταν κουρασμένος.

ΣΥΜΒΟΛ. Καθόλου! Πειράχτηκε γιατί τoν τούμπαρες στη συζήτηση περι ιδιοκτησίας.

ΦΑΡΜΑΚ. Κι έγώ έτσι νομίζω.

ΚΙΜΩΝ (τρίβοντας τo πρόσωπο βαριεστημένα). Τoν τούμπαρα; "Ω, Θεέ μου! Και να σκεφτείς πώς είχα όρκιστεί πολλές φορές στoν έαυτό μου να μη παγιδεύομαι σέ συζητήσεις. Γιατί τo ξέρω καλά πώς στo τέλος οί άνθρωποι, αντί να όδηγηθούν σ' ένα κοινό συμπέρασμα, που να τoυς φέρει πιο κοντά, αποσύρονται πικραμένοι και κλειδώνονται ακόμα πιο πολύ στη μοναξιά τoυς.

ΣΥΜΒΟΛ. Μά αδερφέ! Πρώτος αυτός την άρχισε την συζήτηση. Καλά παίζαμε τo χαρτί μας, τι ήθελε σώνει και καλά να μάς αποδείξει πώς ή ιδιοκτησία είναι πηγή τής δυστυχίας; Τoν πρόσε-

ΚΙ

ΦΑ

ΚΙΜ
ΦΑΡΑ

ξες πόσο κόκκινο. ἦταν τὸ πρόσωπό του, ὅσην ὥρα ἔπαιζε; Κι αὐτὴ ἡ ξαφνικὴ ἀναχώρησή του! Ἀπόδειξη πὼς ἀναγνώρισε καὶ μόνος του τὴν ἥττα του.

ΦΑΡΜΑΚ. Ἡ ιδιοκτησία εἶναι ἡ βάση τῆς κοινωνικῆς συγκροτήσεως καὶ τῆς προσωπικῆς εὐτυχίας. Οἱ ιδέες του εἶναι πιά ξεπερασμένες... Καλὰ τὸν ἔβαλε στὴ θέση του ὁ Κίμων.

ΣΥΜΒΟΛ. Ὁ Κίμων εἶναι συνειδητὰ ἀντιμπολεσβίκος! Δὲν ἔχει προσωπικὲς ἀπόψεις, σὰν τοὺς περισσότερους ἀπὸ μᾶς' ἔχει μιὰ γερὴ ιδεολογικὴ συγκρότηση, θεωρητικὰ θεμελιωμένη.

ΚΙΜΩΝ (Σηκῶνεται καὶ στέκεται ὀρθὸς μπροστὰ στὸ μοναδικὸ παράθυρο καὶ κοιτάζει πρὸς τὰ ἔξω μὲ τὰ χέρια του στὶς τσέπες. Ἀπαντώντας στὴν παρατήρηση τοῦ ΣΥΜΒ.). Ἐχεις λάθος!

ΣΥΜΒΟΛ. (Στὸν Φαρμακοποιό).

Ὁ Κίμων ἔχει ἓνα δικό του τρόπο νὰ βλέπει τὰ πράγματα καὶ δικές του συνήθειες. Εἶναι ἀλήθεια πὼς μερικὲς ἀπὸ αὐτὲς στὴν ἀρχὴ ὁ τόπος μας δὲν τὶς δεχόταν κι ἀντιδρούσε. Παραδείγμα-
τος χάριν τὸν πρῶτο καιρὸ ποὺ ἦρθε ἐδῶ εἶχε σχολιαστεῖ εὐρύ-
τατα ἡ συνήθειά του νὰ περπατᾷ μόναχος τ' ἀπογεύματα, ὅταν
κλείνει ἡ Γραμματεία τοῦ Δημαρχείου, καὶ νὰ κάθεται ὡς τὴ νύ-
χτα σὲ μιὰ ἀπόμερὴ ἄκρῃ τῆς λίμνης, δίπλα στὶς λεῖκες. Αὐ-
τὸ δὲν ἦταν καθόλου συνηθισμένο πρᾶγμα καὶ μάλιστα γιὰ ἓ-
ναν ὑπάλληλο, ποὺ ἦταν κιόλας ξένος σὲ τοῦτον τὸν τόπο. Μὰ
σὰν δὲν ἔδωσε ἀπ' τὴν ἀρχὴ σημασία, μὲ τὸν καιρὸ ὄχι μονάχα
ἔγινε παραδεχτό, ἀλλὰ τὸν περιέβαλε καὶ μὲ μιὰν ἀτμόσφαιρα
σεβασμοῦ. Γιατὶ βέβαια ἓνας ἄνθρωπος σὰν αὐτόν, μὲ βαθιὰ σκέ-
ψη, ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ περισυλλογὴ.

ΚΙΜΩΝ. Ἐχουν λάθος. Μοῦ ἀρέσει νὰ βλέπω τὴ νύχτα ποὺ πέφτει πάνω
στὰ νερὰ τῆς λίμνης· αὐτὸ εἶναι ὅλο.

ΦΑΡΜΑΚ. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἰστὴν ἀρχὴ εἶχαν κάνει λάθος. Τὸν εἶχαν
παρεξηγήσει καὶ διέδιδαν τὰ πιὸ ἀπίθανα πράγματα καὶ τὶς με-
γολύτερες ἀνοησίες. (Μὲ χαμηλότερη ὑποὺλη φωνή). Λέγανε λό-
γου χάριν πὼς ἦταν ἀπογοητευμένος. Πὼς στὴν ἀρχὴ ξεκίνησε
μὲ πολλὲς προσοπτικὲς, ὅμως δὲν κατάφερε νὰ βρεῖ τὸ δρόμο του
κι ἀπέτυχε παντοῦ... Στὸ τέλος, λέγανε, τὸν παράτησε κι ἡ γυ-
ναίκα ποὺ ἀγαποῦσε...

ΚΙΜΩΝ (Γυρίζει ἀπὸτομα ἐρεθισμένος). Λάθος! λάθος!

ΦΑΡΜΑΚ. (Μὲ ὑποὺλη συγκατάνευσή). Καὶ βέβαια λάθος! Ὁ κόσμος,
ἀγαπητέ μου, εἶναι κακός, συνδυάζει τὰ πιὸ ἀπίθανα πράγμα-
τα καὶ βγάζει συμπέρασμα. Γιὰ νὰ καταλάβεις πόσο εἶναι ἀ-
νόητοι, σκέψου τί κάθησαν καὶ παρατήρησαν: Κατὰ τὰ μεσάνυ-
χτα, λέει, ἐνῶ ὅλα τὰ δωμάτια τοῦ σπιτιοῦ σας εἶναι σκοτεινά,

ξαφνικὰ φωτίζονται τὰ παράθυρα στὸ δωμάτιο τῆς σπιτονοικοκυρᾶς σου. Ὑστερα σβήνει τὸ φῶς ἐκεῖ καὶ φωτίζεται τὸ δικό σου παράθυρο... (μικρὴ διακοπή). Αὐτὸ ἐδῶ... Ὑστερα πάλι ἀπὸ πολλὴ ὥρα ἀνάβει φῶς στὸ δικό της δωμάτιο καὶ τέλος σβήνουν ὅλα καὶ τὸ σπῖτι βυθίζεται σ' ἓνα σκοτάδι ὅλο μυστήριο... Ἔτσι λένε: ὅλο μυστήριο...

ΚΙΜΩΝ (Μὲ πνιγμένη ὀργή). Τὶ θέλουν νὰ ποῦνε; Γιατὶ τὸ λένε αὐτό;

ΦΑΡΜΑΚ. (Μὲ μιὰ πλατειὰ χειρονομία). Ἄσε τους νὰ λένε, ἀγαπητέ μου. Βοηθαί βέβαια τὴ φαντασία τους τὸ ὅτι ἡ σπιτονοικοκυρὰ σου μένει μονάχη κι ἐσὺ εἶσαι ἐργένης... Ὅμως γιατί πειράζεσαι; Ἐξ ἄλλου θὰ τὸ συνηθίσουν κι αὐτό. Ὅλα ἐδῶ πέρα μὲ τὸν καιρὸ συνηθίζονται... (Κοιτάζοντας τὸ ρολοῖ του). Ὡ, ἀρκετὰ γι' ἀπόψε, νομίζω εἶναι ὥρα μας νὰ πηγαίνουμε. Σήκω, φαρμακοτρίφτη...

ΦΑΡΜΑΚ. (Ἐνῶ σηκώνεται). Καὶ βέβαια μὲ τὸν καιρὸ ὅλα ἐδῶ πέρα συνηθίζονται... Εἶσαι νέος ἀκόμη καὶ γι' αὐτό... Θέλω νὰ πῶ, εἶσαι φρέσκος ἀκόμη. Σιγὰ-σιγὰ ὅλοι τους θὰ θεωροῦν σὰν τὸ πιὸ φυσικὸ πρᾶγμα τοῦ κόσμου τὸ νὰ κάθεται μονάχος ὁ δημαρχιακὸς ὑπάλληλος καὶ νὰ παρακολουθεῖ πῶς πέφτει ἡ νύχτα στὰ νερὰ τῆς λίμνης —καθὼς καὶ τὸ ν' ἀναβοσβήνουν τὰ μεσάνυχτα τὰ φῶτα τοῦ σπιτιοῦ του. Καληνύχτα!

ΣΥΜΒΟΛ. Καληνύχτα, ἀγαπητέ μου! Αὔριο μιὰ κι εἶναι ἀργία νὰ μᾶς περιμένεις ἀπ' τὸ πρωῒ.

(Στὸν Φαρμακοποιό, καθὼς φεύγουν). Μὰ γιὰ θυμήσου καὶ τὸν Πέτρο! Εἶδες ἐκεῖ φανατισμὸς! Φοβερὸ πρᾶγμα, φίλε μου, φοβερό!

ΦΑΡΜΑΚ. Μὰ αὐτοὶ εἶναι ὅλο δηλητήριο. Ἄν τὸν εἶχα στὸ φαρμακεῖο μου θὰ τὸν ἔκλεινε στὸ ντουλάπι μὲ τὴν νεκροκεφαλὴ. Σωστὸς δημόσιος κίνδυνος!... Σωστὸς δημῆσιος κίνδυνος...

(Ὁ Κίμων δὲν τοὺς ὁδηγεῖ. Μένει ἐκεῖ ἀκουμπισμένος στὸ παράθυρο καὶ τοὺς παρακολουθεῖ ὥσπου φεύγουν. Μουσικὴ μελαγχολικὴ. Ὑστερα προχωρεῖ καὶ ξαπλώνει στὸ κρεβάτι. Ἀνάβει τσιγάρο. Ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ μπαίνει ἡ νοικοκυρὰ του. Σπασμένη, κι ὥστόσο μιλά μὲ κοκεταρία ποὺ τὴν κάνει μᾶλλον κωμικὴ).

ΝΟΙΚΟΚΥΡΑ. Ἐπιτέλους φύγανε! (Τοποθετεῖ στὴν ἄκρη τὸ τραπέζι). Τὶ φαντασμένοι ἄνθρωποι! Ποτέ μου δὲν μπόρεσα νὰ τοὺς χωνέψω. Ἀπορῶ, κύριε Κίμων, τίσο ἀνώτερος ἄνθρωπος ἐσεῖς πῶς τοὺς κάνετε παρέα καὶ τοὺς ἀφήνετε κιόλας νὰ ῥχονται στὸ σπῖτι σας. (Πλησιάζει στὸ κρεβάτι καὶ σκύβει ἐπάνω του). Σᾶς εἶχα ἐτοιμάσει νερὸ γιὰ μπάνιο. Εἶδα ὅμως πῶς θ' ἀργούσατε

Ε/

ΚΙ

Ε/

ΚΙ

ΕΛ

ΚΙΙ

ΕΛ

ΚΙΙ

ΕΛ

ΚΙΙ

ΕΛΕ

ΚΙΜ

ΕΛΕΛ

ΚΙΜΩΝ

καὶ τὸ χρησιμοποίησα γιὰ λόγου μου. Τώρα ἔβαλα ἄλλο νὰ ζεσταθεῖ· σὲ λίγο θὰ εἶναι ἕτοιμο. Σὰς περιμένω, ἔ; (Τοῦ χαϊδεύει τὸ κεφάλι καὶ φεύγει. Αὐτὸς δὲν μιλά. Ἐπαναλαμβάνεται γιὰ λίγο ἢ προηγούμενη μουσικὴ καὶ: Σβήνουν τὰ φῶτα).

Β' ΕΙΚΟΝΑ

(Στὸ δεύτερο ἐπίπεδο τῆς Σκηνῆς, ἀριστερά. Πάλι ἀπλὸ δωμάτιο, μὰ πρέπει νὰ φαίνεται πιὸ ζεστὸ ἀπὸ τὸ πρῶτο. Σὲ μιὰ ᾠγωνιά μιὰ μικρὴ ἡλεκτρικὴ θερμάστρα μὲ στρογγυλὸ προβολέα, ποὺ ρίχνει κόκκινο φῶς. Δίπλα τῆς ἑνὰ πολὺ χαμηλὸ κρεβάτι ἢ στρῶμα ἐπάνω ἰστὸ πάτωμα κι ἐπάνω ὁ Κίμων κι ἡ Ἑλένη. Τὸ φῶς μᾶλλον ὄνειρώδες. Ἐξω ἀκούεται γιὰ λίγο ἡ θύελλα· ὕστερα χτυπάει μιὰ καμπάνα).

ΕΛΕΝΗ. Σήμανε ἡ καμπάνα τοῦ Ἑσπερινοῦ... Νύχτωσε ἔξω...

ΚΙΜΩΝ. Δὲν εἶναι καὶ τόσο ἀργά... Νυχτῶνει νωρὶς τὸ χειμῶνα.

ΕΛΕΝΗ. Νομίζω πὼς εἶναι ὥρα νὰ πηγαίνω.

ΚΙΜΩΝ. Μείνε λίγο ἀκόμη... Παρασιμονὴ Χριστουγέννων, ἴσως θάπρεπε κάπως νὰ γιορτάσουμε.

ΕΛΕΝΗ. Νὰ γιορτάσουμε τί; Καὶ πῶς; Ἡ γέννηση ἑνὸς παιδιοῦ ἄλλοτε φέρνει χαρὰ κι ἄλλοτε θλίψη. Δὲν μπορεῖ ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ γιορτάζουν τὴν ἴδιαν ὥρα.

ΚΙΜΩΝ. Θέλεις νὰ διαβάσουμε κάτι;

ΕΛΕΝΗ. Ὁχι τώρα, βαριέμαι.

ΚΙΜΩΝ. Θέλεις νὰ φέρω κάτι νὰ πιοῦμε; Μοῦ βρίσκεται λίγο λικέρ.

ΕΛΕΝΗ. Προτιμῶ νὰ μιλήσουμε.

ΚΙΜΩΝ. Εἶναι τόσο ζεστὰ ἐδῶ μέσα! Ἀφησέ με ν' ἀκουμπήσω τὸ κεφάλι μου ἰστὰ πόδια σου... Καλύτερα νὰ μὴ μιλάμε... Σςςς! (Μὲ χαμηλὴ φωνή). Ἀκου! εἶναι αὐτὸ ποὺ λένε ἱερὴ σιωπή...

ΕΛΕΝΗ. Προτιμῶ νὰ μιλήσουμε. Σὰν ὥριμοι, σὰν ἄνθρωποι πολιτισμένοι (Χαϊδεύει τὸ κεφάλι του).

ΚΙΜΩΝ. Ναί, ναί! Τὶ ζωντανὰ ποὺ εἶναι τὰ πόδια σου κάτω ἀπ' τὸ μάγουλό μου... Κάτω ἀπ' τὸ δέρμα νιώθω τὸ αἷμα σου ποὺ κυλάει, ἀνεβαίνει σὰν χυμὸς δέντρου ἀπὸ τὶς ρίζες στὰ φύλλα κι ἀνθίζει τριαντάφυλλα. Μὲς στὸ κορμί σου εἶναι Ἀνοιξη.

ΕΛΕΝΗ. Ὁ χειμῶνας χτυπάει τὶς πόρτες μας, τὶς κάνει νὰ τρίζουν. Ζητάει τὶς χαραμάδες, γιὰ νὰ περάσει μὲς στο κορμί μας. Κι οἱ χαραμάδες εἶναι πολλές καὶ πληθαίνουν ὁλοένα.

ΚΙΜΩΝ. Καρτέρει! Κάπου ὑπάρχει καὶ γιὰ μᾶς ἕνας ἥλιος. Τριγυρνάει στὴν ἄλλη πλευρὰ τοῦ κόσμου, γυρεύει δρόμο γιὰ ν' ἀνατείλει.

ΕΛΕΝΗ. Τὸ ξέρεις πὼς δὲν ὑπάρχει ἄλλος ἥλιος... Κι οὔτε δρόμος ὑπάρχει. Κι ὁ δρόμος ποὺ πήραμε ἐμεῖς δὲν βγάζει πουθενά. Καλύτερα νὰ γυρίσουμε πίσω, ὅσο ἀκόμα μποροῦμε νὰ γυρίσουμε πίσω.

ΚΙΜΩΝ. Κοίταξε, Ἐλένη, εἶναι ζεστὸ τὸ σπίτι μας.

ΕΛΕΝΗ. Τὸ σπίτι μας εἶναι τέσσερις γυμνοὶ τοῖχοι, μιὰ θερμάστρα πολὺ μικρὴ, γιὰ νὰ διώξει τὸ χειμῶνα, ἓνα στρώμα ποὺ πληθαίνει τὶς ἔγνιες. Ξεκινήσαμε μαζὶ ψάχνοντας νὰ βροῦμε τὰ περάσματα, ποὺ ἀνεβάζουν στὸν ἐπάνω ὄροφο. Βρήκαμε μονάχα κλειδωμένες πόρτες —κι ἄλλες ποὺ κλείσανε μὲ θόρυβο μπροστὰ στὸ πρόσωπό μας. Τὰ περάσματα ἦταν πολὺ στενά, γιὰ νὰ περάσουν δύο μαζί. Ἄς προσπαθήσει τῶρα καθένας μοναχὸς του.

ΚΙΜΩΝ. Δὲν μπορῶ μοναχὸς μου, κουράστηκα. Χρειάζομαι κάποιο χέρι, νὰ μοῦ δίνει δύναμη... Ἀλλιῶς...

ΕΛΕΝΗ. Δὲν εἶναι αὐτό... Εἶναι μονάχα ἐγωῖσμός, ἀγάπη μου. Ἄν τὸ καλοεξετάσεις.

ΚΙΜΩΝ. (ἀνασηκώνεται). Ἐγωῖσμός; Τί πράγμα εἶναι ἐγωῖσμός;

ΕΛΕΝΗ. Ἡσύχασε! Δὲν εἶπαμὲ πὼς θὰ μιλήσουμε σὰν ἄνθρωποι πολιτισμένοι;

ΚΙΜΩΝ (τὴν κοιτάζει ἐπίμονα). Ποιὸ πράγμα εἶναι ἐγωῖσμός;

ΕΛΕΝΗ. Πρόσεξε με, ἀγάπη μου. Θὰ χεῖς ἀκούσει βέβαια πὼς ὅταν βουλιάζει ἓνα καράβι καὶ πέσουνε οἱ ναυαγοὶ στὴ θάλασσα, αὐτὸς ποὺ πνίγεται ἀρπάζεται ἀπ' τὸν πρῶτο, ποὺ θὰ βρεθεῖ δίπλα του, ἀπλώνει πλοκάμια χταποδιοῦ καὶ σφίγγεται ἀπελπισμένα ἐπάνω του, ἀδιαφορώντας ἂν ἔτσι πηγαίνουν δύο μαζί στὸ βυθό.

ΚΙΜΩΝ (Σηκώνεται ὀρθίος, βηματίζει). Ὡστε ἔτσι λοιπόν... Ὡστε τὸ καράβι βουλιάζει... Κι οἱ ποντικοὶ ποὺ τὸ κατάλαβαν πρῶτοι, βιάζονται νὰ τὸ ἐγκαταλείψουν, ὅσο εἶναι ἀκόμα καιρὸς...

ΕΛΕΝΗ (Σηκώνεται καὶ τὸν πιάνει ἀπὸ τοὺς ὤμους). Ἡσύχασε... καὶ προπάντων μὴ γίνεσαι τραγικός... Ἄς κοιτάξουμε τὰ πράγματα καταπρόσωπο... (Διακοπὴ, μουσικὴ. Χτυπάει ἡ πόρτα. Ἡ Ἐλένη τραβιέται στὴ γωνιά, ὁ Κίμων πηγαίνει κι ἀνοίγει. Μπαίνει ἡ Ζητιάννα).

ΚΙΜΩΝ. Ποιὰ εἶσαι;

ΖΗΤΙΑΝΑ. (Ἐμπιστευτικὰ). Εἶμαι ἐξόριστη!

ΚΙΜΩΝ. Ἐξόριστη; Ἐξόριστη ἀπὸ ποῦ;

ΖΗΤΙΑΝΑ. Ἐξόριστη ἀπ' τὸν κόσμο!

(Ὁ Κίμων χαμογελάει μ' ἐπιείκεια κι ἐνῶ προσπαθεῖ νὰ κλείσει τὴ θύρα λέει στὴν Ἐλένη).

ΚΙΜΩΝ. Εἶναι μιὰ τρελλή.

(Ἡ ζητιάνα δὲν ἀφήνει τὴν πόρτα).

ΖΗΤΙΑΝΑ. Ἐξόριστη! Τὰ θηρία καὶ αἱ ἀλώπεκες ἔχουσι τὰς φωλεὰς αὐτῶν... Δὲν τὸ ἔχεις ἀκούσει;

ΚΙΜΩΝ. (Μὲ ἀγανάκτηση, ἐνῶ τὴν σπρώχνει ἔξω). Κυρά μου, ἄφησε τὰ κηρύγματα...

ΕΛΕΝΗ (φωνάζει). Ὅχι ἔτσι, ὄχι ἔτσι! Δώσε της κάτι!...

(Ἡ Ζητιάνα βγάζει δυνατὸ γέλιο καὶ χάνεται. Ὁ Κίμων μένει γιὰ λίγο μὲ τὸ κεφάλι σκυφτὸ πίσω ἀπ' τὴν κλειστὴ θύρα. Γυρίζει πίσω καὶ ἡ Ἑλένη ἔχει ἐξαφανιστεῖ. Ὁ Κίμων κατεβαίνει ὀργὰ στὸ πρῶτο ἐπίπεδο).

Γ' ΕΙΚΟΝΑ

(Πρῶτα στὸ ἐπίπεδο τῆς Α' εἰκόνας. Ὁ Κίμων κάθεται στὸ κρεβάτι. Ἀκούεται ἡ φωνὴ τῆς Νοικοκυρᾶς, ποὺ φωνάζει).

ΝΟΙΚΟΚΥΡΑ. Κύριε Κίμων! (Ἀνοίγει τὴν πόρτα).

Κύριε Κίμων, σὰς περιμένω. Τὶ πάθατε σήμερα καὶ μέινετε ἔτσι; Περιμένω τόσην ὥρα...

ΚΙΜΩΝ. Ναί, ναί! Τὸ ἔχω ὑπ' ὄψιν μου.

ΝΟΙΚΟΚΥΡΑ. Μὰ δὲν ἀρκεῖ νὰ τὸ ἔχετε ὑπ' ὄψιν σας, Κύριε Κίμων... Δὲν τὸ καταλαβαίνετε; (Βγαίνει καὶ κλείνει μὲ ὀρμὴ τὴν πόρτα. Ὁ Κίμων ἀνεβαίνει στὸ Γ' ἐπίπεδο, δεξιὰ: "Ἐνὰ ἀρχοντικὸ δωμάτιο. Ἀνοίγει τὴ ντουλάπα καὶ φορᾷ ἓνα καινούριό σακκάκι. Μονολογεῖ).

ΚΙΜΩΝ. Λοιπὸν τί πρέπει νὰ πάρουμε μαζί μας; Τὸ σᾶκ—βουαγιάζ μὲ τὰ πράγματά μας πρῶτα (παίρνει ἓνα δερμάτινο σάκκο καὶ τὸν τοποθετεῖ στὴ μέση). ὦ διάβολε, τὰ διαβατήρια! Παρὰ λίγο νὰ τὰ ξεχάσω! (Παίρνει ἀπ' τὴ ντουλάπα δυὸ διαβατήρια καὶ τ' ἀνοίγει). Οἱ Βίζες εἶναι ἐν τάξει: Ἰταλία — Ἑλβετία — Γαλλία — Ἰσπανία. Μιὰ σφραγίδα — ἡ σφραγίδα τῆς δωρεᾶς, ποὺ λένε — καὶ τὰ σύνορα ὅλα γκρεμίζονται, κι ὁ δρόμος ἀνοίγεται ἐλεύθερος μπροστά σου. Πλατεῖα λεωφόρος, ἀσφαλτοστρωμένη, μὲ δεντροστοιχίες δεξιὰ κι ἀριστερά, ὅπου μπορεῖ νὰ ὀδηγεῖς μὲ ὅση ταχύτητα θέλεις. Μπορεῖς νὰ σταματήσεις σ' ἓνα μοτέλ, χωμένο στὴ σκιά ἐνὸς δρυμοῦ ἢ σκαρφαλωμένο σὲ μιὰ πλαγιά, πάνω ἀπ' τὴ θάλασσα. Οἱ μαίτρ ντ' ὀτέλ ὅλου τοῦ κόσμου σὲ περιμένουν μ' ἓνα παπιγιὸν ποὺ χαμογελᾷ κάτω ἀπ' τὸ προγούλι τους.

(Βάζει μέσα στὸ σάκκο τὰ διαβατήρια). Ἀφήνω πιά τὶς ἀρχαιότητες... Γιὰ νὰ εἶμαι εἰλικρινὴς δὲν μὲ πολυενδιαφέρουν οἱ ἀντίκες, τὰ σπᾶσμένα μάρμαρα, σπαρμένα ἐδῶ κι

ἐκεῖ, ποὺ ἀγωνίζεσαι νὰ τὰ συναρμολογήσεις —σὰν τὰ συντρίμια τῆς ἄλλης σου ζωῆς. Ὅμως μπορεῖς ν' ἀφήσεις τὸν γκάϊντ νὰ λέει κι ὅλο νὰ λέει —δουλειά του εἶναι ἐξ ἄλλου καὶ τὸν πληρῶνεις μὲ τὸ παραπάνω —κι ἐσύ νὰ χαζεύεις μὲ τὴν πολυχρωμία τῶν ἐπισκεπτῶν, ποὺ ἀκοῦνε μὲ ἐμβρίθεια, καθὼς ἐσύ... Προτιμῶ τὰ παλιὰ καθολικὰ ἀβαεῖα μὲ τὰ ὀξυκόρυφα τόξα καὶ τὸ Ἰσπανικὸ φόλκ —λὸρ... Νὰ μὴ παραλείψουμε τὰ δυὸ νησιά: Μαγιόρκα καὶ Μινόρκα... Ἄ, τοὺς ταξιδιωτικοὺς χάρτες. (Τοὺς βγάζει ἀπ' τὴ ντουλάπα, τοὺς βάζει στὸ σάκκο). Μὰ ἡ Ἑλένη, γιατίι ἀργεῖ; (Ἀνοίγει ἡ πόρτα, μπαίνει ἡ Ἑλένη, ντυμένη γιὰ ταξίδι, μὲ γούστο)... Ποῦ εἶσαι; Ἀργεῖς, ἀγάπη μου;

ΕΛΕΝΗ. (Τὸν φιλάει χαρούμενα, ὕστερα κάνει μιὰ στροφή στὸν ἄξονά της). Δὲν εἶμαι ὁμορφή;

ΚΙΜΩΝ. Ναί, εἶσαι ὁμορφή, εἶσαι πολὺ ὁμορφή... Τὰ πράγματά μας νομίζω εἶναι ἔτοιμα, μπορούμε νὰπ ηγαίνουμε.

ΕΛΕΝΗ. Γιὰ πές μου, τὶ παίρνομε μαζί μας;

ΚΙΜΩΝ. Τὸ σὰκ—βουαγιάζ, τὰ διαβατήρια, τοὺς ταξιδιωτικοὺς χάρτες.

ΕΛΕΝΗ. Καὶ... λεφτὰ πολλὰ.

ΚΙΜΩΝ. Ὡ ἐννοεῖται, ἐννοεῖται!

ΕΛΕΝΗ. Ξέχασες κάτι: Λίγα γαρύφαλλα ἀπ' τὸν κήπο μας. Θέλω νὰ τὰ βάζω στὸ παρμπρίζ τοῦ αὐτοκινήτου μας, γιὰ νὰ μοῦ θυμίζει τὸ ἄρωμά τους τὸ σπίτιμ ας, ὅπου πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ ἐπιστρέψουμε.

ΚΙΜΩΝ. Τότε πήγαινε ἐσύ στὸν κήπο νὰ κόψεις γαρύφαλλα κι ἐγὼ θὰ ἐτοιμάσω τὸ αὐτοκίνητο.

(Ἐνῶ ἐτοιμάζονται νὰ βγοῦν, ἀνοίγει ἡ πόρτα καὶ μπαίνει ἡ ζητιάνα τῆς προηγούμενης εἰκόνας).

ΚΙΜΩΝ. Ἐσύ; Πάλι ἐσύ;

ΖΗΤΙΑΝΑ. Τὰ θηρία καὶ αἱ ἀλώπεκες ἔχουσι τὰς φωλεὰς αὐτῶν, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου...

ΚΙΜΩΝ (ὀργισμένος). Δὲν σοῦ εἶπα πὼς δὲ θέλω ν' ἀκούσω τὰ κηρύγματα σου; (Τῆς κλείνει τὴν πόρτα).

ΕΛΕΝΗ (φωνάζει). Ὅχι ἔτσι, ὄχι ἔτσι! Δώσε της κάτι...

ΖΗΤΙΑΝΑ (ἀπ' ἔξω). Τὰ θηρία καὶ αἱ ἀλώπεκες, τὰ θηρία καὶ αἱ ἀλώπεκες. (Βγάζει ἓνα τρελλὸ γέλιο, ποὺ σβήνει. Ἡ Ἑλένη ἀνοίγει καὶ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἴδια πόρτα. Ἀκούεται ἡ φωνὴ τῆς Νοικοκυρᾶς, ἔξω ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ Α' ἐπιπέδου).

ΝΟΙΚΟΚΥΡΑ. Κύριε Κίμων, Κύριε Κίμων! Ἐλάτε ἐπιτέλους.
(Σβήνουν τὰ φῶτα).

Δ' ΕΙΚΟΝΑ

(Σκηνογραφία ἴδια μὲ τῆς Α' εἰκόνας. Οἱ τρεῖς ἄντρες, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Πέτρο, κάθονται στὸ τραπέζι καὶ χαρτοπαίζουν. Ὁ Φαρμακοποιὸς κι ὁ Συμβολαιογράφος φοροῦν Κυριακάτικα ἐπαρχιώτικα ροῦχα κι ἔχουν ἀπὸ ἓνα γαρύφαλλο στὴ μπουντονιέρα τους).

ΚΙΜΩΝ (Στὸν Συμβολαιογράφο) Παίξε καὶ μὴ κοιάζεις τὰ χαρτιά τῶν ἄλλων.

ΣΥΜΒΟΛ. Παίξε, μιὰ κουβέντα εἶναι. Τούτη ἡ γριά ἀλεπού περιμένει νὰ τοῦ ρίξω κούπα. . . μὰ δὲ θὰ τοῦ γίνει. . . Ἀλήθεια, πῶς καὶ δὲν ἦρθες σήμερα στὴν ἐκκλησία;

ΚΙΜΩΝ. Δὲν εἶχα κέφι.

ΣΥΜΒΟΛ. Ἡ ἀπουσία σου ἔγινε αἰσθητή, σχολιάστηκε κιόλας.

ΚΙΜΩΝ. Σχολιάστηκε ἀπὸ ποιόν;

ΦΑΡΜΑΚ. Ὁ Δήμαρχος, μὲ ρωτοῦσε ἂν σὲ εἶδα καὶ ἂν εἶσαι ἄρρωστος. Τοῦ εἶπα πῶς ἤμουν μαζί σου ψὲς τὸ βράδι. . . Φρόντισα βέβαια νὰ σὲ καλύψω λέγοντάς του πῶς δὲν αἰσθανόσουν καλά. «Κρίμα!» εἶπε καὶ φαινόταν δυσανεστήμενος.

ΣΥΜΒΟΛ. Φαίνεται πῶς στενοχωρήθηκε, γιατί δὲν ἤσουν ν' ἀκούσεις τὴν ὁμιλία του. . . Ξέρεις, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν τρόπο ποὺ σοῦ συμπεριφέρεται, στὸ βάθος σὲ ὑπολογίζει.

ΚΙΜΩΝ. Καλωσύνη του!

ΣΥΜΒΟΛ. Μὰ, βρὲ ἀδερφέ, δὲν κάνεις καλὰ κι ἐσύ ποὺ τὸν κρατᾶς σὲ ἀπόσταση. Πλησιάσετό ν, λέγε του κανέναν καλὸ λόγο. . . Κολάκεψέ τον καὶ λίγο. Ἀφοῦ τὸν χρειάζεσαι. . .

ΦΑΡΜΑΚ. Εἶναι ὅμ ἐγαλύτερος κτηματίας στὴ Λίμνη καὶ ὅλοι τὸν ὑπολογίζουν. Ἔχει πολιτικὴ δύναμη καὶ φιλίες μὲ ἀνθρώπους τῆς Κυβερνήσεως. . . Δηλαδή κατὰ βάσιν ὁ Δήμος εἶναι στὸ χέρι του καὶ γίνεται πάντα ἐκεῖνο ποὺ θέλει αὐτός.

ΚΙΜΩΝ. Τὸ ξέρω. . . Καὶ γιὰ ποῖο πράγμα μίλησε στὴν ἐκκλησία;

ΦΑΡΜΑΚ. Γιὰ τὴν ἀκρίβεια, δὲν μίλησε μέσα στὴν ἐκκλησία, ἀλλὰ ἔξω ἀπ' αὐτήν. Μετὰ τὴ θεία λειτουργία συγκέντρωσε τὸν κόσμον στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησίας κι' ἐκεῖ μίλησε.

ΣΥΜΒΟΛ. Βασικὰ ὁ λόγος τοῦ ἀναφέρονταν στὴν ἀνάπτυξη τοῦ Δήμου καὶ εἶπε ὅτι εἶναι ἀποφασισμένος νὰ δώσῃ καινούριαν ὠθηση στὰ δημοτικὰ πράγματα, ποὺ ἔχουν, λέει, ἀποτελματωθῇ. Κατηγόρησε τοὺς δημότες γιὰ ἀμέλεια καὶ ἀδράνεια. . . Πάντως ὡμολόγησε πῶς σ' αὐτὸ ἔχει τὴν εὐθύνη τῆς καὶ ἡ Δημαρχία καὶ ὑποισχέθηκε ν' ἀρχίσει τὴν ἀνανέωση «ἐκ τῶν ἑνδον» —ἔτσι εἶπε. . .

Ποιὸς παίζει; Ἐγώ;

Πρῶτο βῆμα, λέει, θὰ εἶναι ἡ ἀνανέωση τοῦ ὑπαλληλικοῦ προσω-

πικού.

(Γίνεται γιά λίγο σιωπή, παίζει μιὰ χαμηλή μουσική).

ΚΙΜΩΝ. "Ωστε ἔτσι...

ΦΑΡΜΑΚ. Φυσικά, δὲν πιστεύω νὰ φαντάστηκες ὅτι πρόκειται καὶ γιὰ πῶνεις καὶ τραβᾷ τὸ δρόμο του. Ὑπάρχουν βέβαια πολλὰ κρατικά θέα-σένα...

ΣΥΜΒΟΛ. Τί λές, ἀδερφέ! Εἴμαστε τόσο φίλοι σου, νομίζεις πῶς θὰ σ' ἀφήσουμε ἔτσι; Θ' ἀσκήσουμε ὅλη τὴν ἐπιρροή μας. Ἄν νομίζει πῶς θὰ μᾶς χαλάσει τὸ παιγνίδι στὰ καλὰ καθούμενα... Μοῦ φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ Πέτρος δὲν θὰ τὴ γλιτώσει.

ΦΑΡΜΑΚ. Μὰ τί κάθεται κι αὐτὸς καὶ μιλάει ἔτσι ἐλεύθερα γιὰ πράγμα-τα πού, ὅσο νὰ πείς, εἶναι ἐπικίνδυνα! Τὸν παρεξηγούμε.

ΣΥΜΒΟΛ. Εἶναι παιδί, εἶναι ἀνόητος! Καλὰ βέβαια, συζητοῦμε ἐδῶ μέσα, ὅμως μ' ἐμᾶς εἶναι ἄλλο. Ἐμεῖς εἴμαστε καλόπιστοι ἄν-θρωποι, τὸν Πέτρο τὸν ξέρομε καλά. Ὁχι ὅμως νὰ τὰ λέει καὶ παραέξω!

ΦΑΡΜΑΚ. Ἐγὼ πατέ μου δὲν τοῦ εἶχα ἐμπιστοσύνη... —Βγαίνω. (δεί-χνει τὰ χαρτιά του).

ΣΥΜΒΟΛ. Νὰ τὰ ἰδοῦμε... Νὰ μὲ πάρει ὁ διάβολος, πιάσαμε τὴ συ-ζήτηση καὶ ἀφαιρέθηκα. Μοίραζε, Κίμων. (Χτυπάει ἡ πόρτα). Σςςς! (Μπαίνει ὁ Πέτρος).

ΠΕΤΡΟΣ. Καλημέρα σας!

ΣΥΜΒΟΛ. Καλῶς τὸν Πέτρο. Πολλὰ χρόνια θὰ ζήσεις, γιὰ σένα μιλοῦ-σαμε. (Ὁ Φαρμακοποιὸς κοιτάζει ξαφνιασμένος τὸν Συμβολαιο-γράφο).

ΠΕΤΡΟΣ. Γιὰ ποιο πρᾶγμα;

ΣΥΜΒΟΛ. Νὰ... πῶς τὸ παιγνίδι μας χωρὶς σένα εἶναι λειψό. Κάθη-σε. (Ὁ Πέτρος κάθεται καὶ μπαίνει στὸ παιγνίδι).

ΠΕΤΡΟΣ. (δισταχτικά). Ξέρεις Κίμων... τὸ σκέφτηκα καλύτερα τὸ πρᾶγμα ψὲς τὸ βράδι, ὅταν ἔφυγα. Νομίζω πῶς εἶχες δίκιο.

ΚΙΜΩΝ. (ἤσυχα). Γιὰ ποιό;

ΠΕΤΡΟΣ. Γι' αὐτὸ ποὺ λέγαμε, τὴν ἰδιοκτησία...

ΚΙΜΩΝ. (ἀφηρημένα). Ποιὰν ἰδιοκτησία;

ΠΕΤΡΟΣ. Νά, γενικά... Δὲ συζητούσαμε ψὲς τὸ βράδι; Νομίζω πῶς σωστὰ ἔλεγες πῶς εἶναι ἡ βάση τῆς κοινωνικῆς συγκροτήσεως καὶ τῆς προσωπικῆς εὐτυχίας.

ΚΙΜΩΝ. Ναὶ σωστά, σωστά... Παίξε.

ΑΥΛΑΙΑ. (—χειροκροτήματα!!!...)

ΠΥΡΡΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Πάρτυ

Κρυστάλλινος λυγμός πότηριων,
χειραψία σχημάτων.
Κράκερ, ανταύγειες μπριζ,
μπλούς
συνήθεια βημάτων.
Υποψία σὲ μάτια ἔξωμα
κενὸ πὺν δὲ χωράει...

Εἰκόνα

Ἀσφαλὸς 300.
Λίκνισμα ἡμιγύμων γυναικῶν,
κατηφεῖς ἀδιάφοροι.
Μουσικὴ τῶν Ἰζιὺν— μπόξ
καὶ τῶν τυφλῶν χειρῶν.

Κάτοπτρα

Τὰ κάτοπτρα παραμορφώνουν
Λεῖα ἀπρόσωπη ἔκταση
σβύνει τὴ τὴ μνήμη.
Ὅλα οὐδέτερα στὴ στιλπνὴ
ἐπιφάνεια.
Τὸ εἶδωλό μας ξόανο.

ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΜΗΤΣΟΤΑΚΗΣ

Καλοκαιρινή ἐνόρασις

Τὰ γιασεμιά,
οἱ προσωπογραφίες τοῦ Γκρέκο
καὶ τοῦ Καζαντζάκη
καὶ τὰ στατικά ματωμένα πετεινάρια
εἶχαν δημιουργήσει τὴν ἀτμόσφαιρα
τοῦ ἔρωτα.

Κι ἐγὼ ἀφομοιώθηκα
μέσα σ' ὅλα τοῦτα τὰ παράξενα.
Ἀκούμπησα τὸ χέρι μου
ἐκεῖ πού πρὸ ὀλίγου ἦταν τὸ δικό σου.

Ἦπια ἀπ' τὸ ποτήρι
πού πρὸ ὀλίγου
ἄγγιζαν τὰ χεῖλή σου,
κι αἰσθάνθηκα
τὴ μυρωδιὰ τῆς σάρκας σου.

Κι ἦταν ὅλα ὑπέροχα!
Ἡ παρουσία σου πού δὲν διαλίθθηκε.
Τὰ γιασεμιά
τὰ πορτραῖτα,
καὶ τὰ ματωμένα στατικά κοχύρια.

Ὅλα τὰ ζωντάνεψες ἐσύ.
Μ' ἓνα τρόπο γεμᾶτο μυστήριο
ἔτσι πού ἔμεινα
γιὰ ὥρες ἄγρυπνος
στὸ χῶρο πού ἀνάστησε
ἡ πνοή σου
καὶ τὸ χάιδεμα
τῶν γαλάζιων ματιῶν σου.

Ίκεσία

Σὲ καλῶ ἐδῶ
 στὸν τόπο τῆς ἀνίας
 καὶ τοῦ πόνου.
 Ἐδῶ πού με κερνοῦσες
 τῇ δροσίᾳ τοῦ ἀνοιξιάτικου ἡλίου
 στὶς ὥρες τῆς ρέμβης
 τῆς κόκκινης ἐνόρασης
 κάτω ἀπ' τὴ ματιά τοῦ λαβωμένου πετειναριοῦ.

Τὸ γαλάζιο κορμί σου
 ἔπαιρνε τότε
 τὴν ἔκφραση τῆς θάλασσας
 ἀπ' τὰ δυὸ μπλάβα μάτια σου
 πού διαρκῶς μοῦ ξεφεύγουν.
 Κι ἐνῶ τὰ κλείνω στὸ στήθος μου
 ἐνῶ τὰ φυλακίζω στὴ σκέψη μου
 δραπετεύουν...
 κι ἐγὼ τὰ κυνηγῶ
 χωρὶς ξεκούραση
 χωρὶς νὰ ξαποσταίνω.
 Καὶ τὼ θέλω,
 τὰ θέλω
 γιὰ νὰ μὴ τ' ἀφήσω ποτέ.

ΛΕΙΑ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΑΡΑΒΙΑ

Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΓΕΝΙΑ ΣΤΗ ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Αυτό που λέγεται «μεταπολεμική γενιά» στη Γερμανική Λογοτεχνία, έχει τη μοναδική, ίσως, στον κόσμο παραδοξότητα να συμπεριλαμβάνει ανθρώπους από 35 μέχρι 75 —τουλάχιστο— χρονώ. Τούτο συμβαίνει γιατί η παλιότερη γενιά, εξόριστη, ή φευγάτη σ' άλλες χώρες, ή «πιο σιωπηλή από ποντίκι», όπως λέει η Γερμανική έκφραση, γράφοντας και καταχωνιάζοντας τα χαρτιά σε βαθιά συρτάρια, μέσα στο φοβερό κλίμα των τελευταίων πρὶν τὸν πόλεμο χρόνων, έγινε γνωστή στον ἴδιο της τὸν τόπο μόλις τὸ 1950. Τότε πρωτοδιαβάστηκε ὁ Τόμας Μάνν (στὸ τέλος ἰσχεδὸν τῆς ζωῆς του), ὁ Χέρμαν Χέσσε (73 τότε χρονώ), ὁ Μπέρτολντ Μπρέχτ (μεσήλικας πιά). Φυσικὸ λοιπὸν ἀφοῦ τὸ ἔργο τους ἐπηρέασε τὴν μεταπολεμικὴ Γερμανία, νὰ λογιᾶζονται «μεταπολεμικὴ γενιά». Ἐδῶ, ὡστόσο, τοὺς γνωρίσαμε νωρίτερα μέσω Εὐρώπης ἢ Ἀμερικῆς, κι ἄρκετὰ πράγματα ἔχουν γραφτεῖ γι' αὐτοὺς. Ἔτσι, τὸ ἐνδιαφέρον μας τῶρα μπορεῖ νὰ στραφεῖ στοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸν καιρὸ τοῦ δεύτερου παγκόσμιου πολέμου ἦταν κάτω ἢ λίγο πάνω ἀπ' τὰ εἴκοσι. Στους ἀνθρώπους ποὺ στρατεύτηκαν παιδιὰ σχεδόν, μερικοὶ μόλις δεκάξη χρονώ, κι οἱ πικρὲς ἐμπειρίες τοὺς ἔχουν ἀφήσει ἀνεξίτηλα σημάδια. Ποιοὶ εἶναι; Τὶ γράφουν;

Ἄν εἶναι νὰ χαρακτηρίσει κανεὶς μὲ μιὰ λέξη τὴν κατάσταση, ἡ λέξη εἶναι. «ΣΙΩΠΗ». Τὸ δρόμο τῆς φυγῆς ἀπὸ τὰ καυτὰ θέματα, ποὺ εἶχε συστηματικὰ διανοιχτεῖ ἀπὸ προπολεμικά, τὸν ἀκολουθοῦν πολλοὶ νέοι συγγραφεῖς. Ταξίδια σὲ ξωτικές χώρες, ρωμαντικές ἱστορίες παρελθόντων αἰώνων, κωμωδίες περὶ ἀνέμων καὶ ὑδάτων, ἢ ἀτέλειωτη ἐνδοσκόπηση. Μερικοὶ ἔχουν δραματικὴ ἐπίγνωση τῆς θέσης τους. «Γράφω διασκεδαστικὰ ἔργα», λέει ὁ θεατρικὸς συγγραφέας Κάρλ Βίτλινγκερ (γεννημένος στὴν Κάρλσρουή τὸ 1922), «γιατὶ δὲν τὰ βγάζει πέρα κανεὶς μὲ τίποτ' ἄλλο. Ἀπ' ὅλες τὶς ἄκρες τῶν δαχτύλων μου σπρώχνει ἡ ὁρμή νὰ γράψω ἓνα κοινωνικὸ ἔργο. Ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατο. Στὴ χώρα μας

δὲν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀγγίσει τὸ καὐτὸ θέμα, χωρὶς νὰ χαρακτηριστεῖ κομμουνιστὴς, ἐδραῖος ἢ ναζί». Ἔτσι, τὰ ἔργα του, «Ἐπίσκεψη Νεαρῆς Ἀγάπης», «Λάζαρος», «Ξέρετε τὸν Γαλαξία;», «Τὰ παιδιὰ τῆς σκιάς», «Δυὸ Δεξιά, Δυὸ Ἀριστερά», διασκεδάζουν ὅλο τὸν κόσμον, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ἴδιον.

Στοὺς λιγοστοὺς ποὺ τολμοῦν νὰ ποῦνε οὐσιαστικὰ πράγματα, θὰ γυρίσουμε λοιπὸν τὴ ματιά μας. Δὲν ξεκίνησαν ὅλοι ἡρωϊκά. Ὁ Πέτερ Χίρσε, (γεννημένος τὸ 1923), ἐμφανίστηκε μὲ σωφροσύνη μὲ τὸ θεατρικὸ ἔργο «Ἡ πιὸ παράξενη ἱστορία τοῦ κόσμου», συνέχισε μὲ τὴν «Ἐπιστροφή», κι ὕστερα, ξαφνικά, παρουσίασε τὸ συγκλονιστικὸ ἀντιπολεμικὸ ἔργο «Θρίαμβος σὲ χίλια χρόνια», ποὺ πῆρε τὸ βραβεῖο Γκέρχαρτ—Χάουπτμανν, τὸ 1956.

Δὲν εἶναι τυχαῖο ποὺ ἀναφέρονται περισσότερα ὀνόματα θεατρικῶν συγγραφέων. Πολλοὶ νέοι ἄνθρωποι, ψάχνοντας μιὰν ἀμεσότερη ὁδὸ ἐπικοινωνίας μὲ τὸν κόσμον, στράφηκαν στὸ θέατρο. Ὁ Ντίτερ Μάϊσνερ, (ποὺ γεννήθηκε στὸ Βερολῖνο τὸ 1928), ἄρχισε σὰν πεζογράφος, καὶ τὸ μυθιστόρημά του «Οἱ σπουδαστὲς τοῦ Βερολίνου», εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία. Ἐπειτα ὅμως ἔγραψε τὸ θεατρικὸ ἔργο «Ἐπίσκεψη ἀπὸ τὴ ζωὴ», ποὺ ξεσήκωσε θύελλα ἀπὸ διαμαρτυρίες κι ἐπαίνους. «Ὅταν βρῶ καινούριο ὑλικό», λέει, «θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ γράψω γιὰ θέατρο. Βαθεῖά μου ξέρω πόσο σπουδαῖο πρᾶμα εἶναι ἡ εὐκαιρία τῆς ἄμεσης ἐπαφῆς μὲ τὸ κοινόν, ποὺ μοῦ προσφέρει».

Τὸ μόνον κακὸ εἶναι πὼς γιὰ νὰ ζήσει ἓνα θεατρικὸ ἔργο, πρέπει νὰ βρεθεῖ σκηνὴ νὰ τὸ ἀνεβάσει. Δὲν εἶναι σὰν ἓνα βιβλίο, ποὺ τὸ τυτρά ποὺ δὲν ἔχουν σὰ μόνον κριτήριον τὴν ἐμπορικότητα τοῦ ἔργου ποὺ ἀνεβάζουν. Μὰ καὶ πάλι, λίγοι εἶναι κείνοι ποὺ ἔχουν τὴν τύχη τοῦ Πέτερ Χάκς (ποὺ γεννήθηκε τὸ 1928) καὶ τὰ ἔργα του «Ἐγκαίνια τῆς Ἰνδικῆς ἐποχῆς», «Ἡ μάχη τοῦ Λόμποζιτς», «Ὁ Μυλωνὰς τοῦ Σάνσουσί», παίζονται μὲ τὴν ἴδια ἐπιτυχία καὶ στὴν ἀνατολικὴ καὶ στὴ δυτικὴ Γερμανία.

Συμπληρωματικὲς εὐκαιρίες δίνει τὸ ραδιόφωνο, ἡ τηλεόραση, κι ἀκόμη τὸ «καμπαρέ» (μὲ μιὰν ἔννοια ἐντελῶς διαφορετικὴ ἀπ' ὅτι τὴ συνηθίσαμε στὸν τόπον μας). Ἀπὸ τὴ μικρὴ ἐξέδρα ἐνὸς κέντρου, παρουσιάζεται πότε ἓνας ποιητὴς ποὺ διαβάζει τὰ ποιήματά του στὸν κόσμο, πότε μιὰ μικρὴ ομάδα, συχνὰ μαζὶ μὲ τὸν ἴδιον τὸ θεατρικὸ συγγραφέα, μ' ἓνα μονόπρακτο, ἢ μὲ πολλὰ μικρὰ κομμάτια, σὰν ἐπιθεώρηση πολιτικοκοινωνικοῦ περιεχομένου. Πάμπολλοι Γερμανοὶ θυμοῦνται ἀκόμη τὸν Βόλφγκανγκ Μπόρχερτ, τὴ δραματικότερη φυσιογνωμία τῶν τελευταίων χρόνων στὴ Γερμανικὴ λογοτεχνία, ν' ἀπαγγέλλει σὲ καμπαρέ τὰ ποιήματα ποὺ ἔγραψε στρατιῶτης 21 χρονῶ, ὕστερα φυλακισμένος (ἐπειδὴ τοῦ πιάσαν ἀντιπολεμικὰ ποιήματα), περιμένοντας ἕξη μῆνες τὴν

ἐκτέλεσή του ἀπ' ὥρα σ' ὥρα, τέλος σταλμένος μὲ τάγμα θανάτου στὴ Ρωσία, σὲ ἀντάλλαγμα γιὰ τὴν ποινὴ ποὺ τοῦ χάρισε. Τὸ 1947 ὁ Μπόρχερτ πέθανε φυματικὸς στὴ Βασιλεία 27 χρονῶ, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποῦ, ξεπερνώντας τὸ μηδενισμό του. (ἔντονο στὸ «Ἐξω ἀπὸ τὴν Πόρτα»), ἄρχισε νὰ κηρύσσει τὴν ἀγάπη στὰ τελευταία διηγήματά του.

Τὸ κουκλοθέατρο εἶναι μιὰ ἀκόμη λύση, καὶ κάμποσοι νέοι ἄνθρωποι ἀσχολοῦνται σοβαρὰ μ' αὐτό. Φτιάχνοντας μόνοι τους σκηνικά, κοστούμια, μαριονέττες, προσαρμόζοντας γιὰ κουκλοθέατρο λαϊκὰ παραμυθοτράγουδα, καθὼς τὸ «Ὁκασὲν καὶ Νικολέττα», καὶ ἔργα τοῦ διεθνoῦς δραματολογίου (Λόπε δὲ Βέγκα, Γκολντόνι Μολιέρο Ὁσκαρ Οὐάϊλντ), ἀνέβασαν τὸ εἶδος στὸ ἐπίπεδο τῆς ὑψηλῆς τέχνης. Ἀρχισαν νὰ γράφονται ἔργα εἰδικὰ γιὰ τὴ «μικρὴ σκηνή». Ὁ Τάνκρεντ Ντόρστ (ποῦ γεννήθηκε στὸ Ζόννενμπεργκ τῆς Θουριγκίας τὸ 1925) εἶναι μιὰ ἐντελὴς ξεχωριστὴ μορφή στὸν χῶρο αὐτό. Γνώρισε τὸν κόσμον μὲ τὰ ταξίδια ποῦ ἔκανε. Ὅχι τουριστικά. Δεκαεφτὰ χρονῶ πῆγε στρατιώτης στὴ Γαλλία, ὕστερα αἰχμάλωτος στὸ Βέλγιο, τὴν Ἀγγλία καὶ τὴν Ἀμερικὴ. Μὲ τὸ ὄξύ του βλέμμα, κοίταξε γύρω του —πρόσωπα, χειρονομίες, καταστάσεις— καὶ μετάφρασε ὅλες του τίς πικρὲς ἐμπειρίες (πικρὲς, μὰ ὄχι ἀπαισιόδοξες) στὴ γλῶσσα τῶν μαριονεττῶν. Τὰ ἔργα του, «Ραμσίνιτ, ἢ ἡ ἐντελὴς ἀσυνήθιστη δυσκολία ἐνὸς κλέφτη νὰ συλληφθεῖ», τ

καὶ τὸ «Εὐγένιος, μιὰ ἀξιοπρόσεχτη ἱστορία», ξεχειλίζουν ἀπὸ ποίηση καὶ ἀνθρωπιά. Δεῖγμα γραφῆς, ἓνα μικρὸ κομμάτι ἀπὸ τὸν «Εὐγένιο».

Τούτῃ τῇ στιγμῇ ὁ Εὐγένιος, ἀπροσάρμοστος, πάντα στὸ σύγχρονο στεγνωμένο ἀπὸ αἴσθημα κόσμον, ψηλόλιγνος, μὲ μακριὰ ἀνάστατα μαλλιά, ἓνα τριμμένο φράκο, κι ἓνα μεγάλο κόκκινο φιόγκο ἀντὶ γιὰ λαίμοδετῆ, κάθεται στὴν ἄκρῃ τοῦ δρόμου, κουρασμένος ἀπὸ τὰ ταξίδια του στὸν κόσμον, ἀναζητώντας «τὸν ἄνθρωπον». Ξαφνικὰ βλέπει ἓναν ρεπόρτερ νὰ στήνει βιαστικὰ τὴ φωτογραφικὴ του μηχανή. Ψηλά, στὴν κορυφὴ ἐνὸς οὐρανοξύστη, ἓνας ἄνθρωπος στέκει, ἕτοιμος νὰ πηδήσει, ὅμως ἀκόμη δισταζόντας. Ὁ Εὐγένιος πλησιάζει ἀλοκάγαθα τὸν ρεπόρτερ.

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Πρόσεξε! Πρέπει νὰ πάρουμε μιὰ φωτογραφία στὸν ἀέρα.

Ἐλπίζω νὰ πηδήξει μὲ τὸ κεφάλι. Θάναι δραματικότερο.

(Στήνει μαζὶ μὲ τὸν Εὐγένιο τὴ συσκευή).

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: (Κοιτάζει πρὸς τὰ πάνω μὲς ἀπὸ τὸ τηλέμετρο). Ὅμως ἴσως ὁ Κύριος ἐκεῖ ἀνω νᾶναι λυπημένος.

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Πρέπει τῶρα νὰ ὑπολογίσουμε τὴν ταχύτητα τῆς πτώσεως.

Προσαρμόζω τὸ φακὸ στὸ δέκατο ἕκτο πάτωμα, εἶναι περίπου τὸ μέσον.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: (Φωνάζει πρὸς τὸν αὐτόχειρα ψηλά). Πῶς εἰστε;

ΑΥΤΟΧΕΙΡΑΣ: (Πολὺ ἀπόμακρὰ, ὕστερα ἀπὸ παύση). Ἀσχημα.

Ρ

ΕΥ

ΡΕ

ΕΥ

ΡΕ

ΕΥ

ΑΥ

ΕΥ

ΡΕ

ΕΥ

ΑΥ

ΕΥ

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Τὰ βλέπετε, εἶναι ἄσχημα· τὸ ὑπέθεσα ἀμέσως.

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Καταπληκτικό!

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: (Φωνάζει πάλι πρὸς τὰ πάνω). Τὶ θέλετε νὰ κάνετε ἐκεῖ ψηλά;

ΑΥΤΟΧΕΙΡΑΣ: (Ἀπόμακτρα, ὕστερα ἀπὸ παύση). Θὰ πηδήξω!

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Αὐτὸ μου τὸ ὑπόσχεται ἐδῶ κι ἔξη μέρες.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: (Φωνάζει πρὸς τὰ πάνω). Θάθελα νὰ σὰς βοηθήσω!

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Γιὰ κλείσ' του τὸ μάτι μήπως καὶ πηδήξει ἐπιτέλους.

ΑΥΤΟΧΕΙΡΑΣ: (Μόλις τῶρα ἐπιστρέφει ἢ ἀπάντησή του). Εἶναι ἐντελῶς ἄσκοπο.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: (Φωνάζει πρὸς τὰ πάνω). Θὰ κρυώσετε! Στὸ τέλος θ' ἄρρωστήσετε στὰ σοβαρά!

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Μὴν τὸν βάζεις σὲ πειρασμὸ τὸν ἄνθρωπο!

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Πάω νὰ πιστέψω ὅτι δὲν ἔχει καθόλου ὄρεξη γιὰ ζωή.

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Κι ὅμως ἔχει περισσότερη ἀπ' ὅση χρειάζεται γιὰ μιὰ κάπως ἱκανοποιητικὴ φωτογραφία.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Πρέπει κάποιος νὰ τοῦ πεῖ τί εἶναι πραγματικὰ ἡ ζωή.

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Γιὰ κάν' το! Τότε θὰ πηδήξει ἐπὶ τέλους στὰ σίγουρα.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: (Φωνάζει πρὸς τὰ πάνω). Ἀγαπᾶτε τὰ λουλούδια;

ΑΥΤΟΧΕΙΡΑΣ: (Ὑστερα ἀπὸ παύση). Ὁχι!

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Τὰ βλέπετε, ἔχει ξεχάσει ὅλα τὰ λουλούδια.

(Ἐνῶ ὁ Εὐγένιος τὰ ὀνοματίζει σιγανὰ, μὲ μιὰ μικρὴ μουσικὴ, αἰωροῦνται ζωηρόχρωμα λουλούδια πρὸς τὸν αὐτόχειρα ψηλά)

Ἀνεμώνες, Τουλίπες, Μοσχομπίζελα,

Κρινάκια, Ρεζεντά,

Κυκλάμινα, Χρυσάνθεμα καὶ

οἱ χοντρές κίτρινες μαργαρίτες στὸ ρυάκι.

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Τὶ κουταμάρες εἶν' αὐτές;

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Ἔχετε τὴ γνώμη πὼς δὲν θὰ ὠφελήσουν;

(Φωνάζει πρὸς τὰ πάνω). Ἔχετε φίλους;

ΑΥΤΟΧΕΙΡΑΣ: (Ὑστερα ἀπὸ παύση). Ὁχι.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: (Φωνάζει). Δὲν ἔχει σημασία. Θὰ σὰς διαβάσω λιγάκι ἀπὸ τὸν τηλεφωνικὸ κατάλογο — ἓνα ἐξαιρετικὰ ὄμορφο κομμάτι. Ἀκούστε!

(Ἐνῶ σιγοτραγουδᾷ τὸ κομμάτι τοῦ καταλόγου, αἰωροῦνται πρὸς τὰ πάνω μικρὰ λεπτοφτιαγμένα ἀντικείμενα ποὺ χαρακτηρίζουν τὰ ἀναφερόμενα πρόσωπα).

Κθαμπελμπέκ, Ἀλοῖς, Ἐφοριακὸς

Κβέλλενμάϊερ, Φρειδερίκος, Μασσέρ

Κβινγκελντίππελ, Ὁθων, Ἀγρονόμος

Κβίτμαν, Χέντβιχ, Οἰκοκυρὰ

Κβίκλινγκ, Ἀντρέας, Δασάρχης

Μιὰ μέρα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὰ ὀνόματά τους ἀρχίζουν ἀπὸ
«Κβ» θ' ἀνταλλάξουν ἐπισκέψεις!

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Ἔ, ἂν δὲν πέσει καὶ τώρα...

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Ἴσια ἴσια ποὺ τραβήχτηκε λίγο πρὶς πίσω!

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Σίγουρα γιὰ νὰ πάρει φόρα.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: (Φωνάζει κατὰ πάνω). Ἀγαπάτε τὰ ποιήματα;

ΑΥΤΟΧΕΙΡΑΣ: (Ἀπόμακρα, ὕστερα ἀπὸ παύση). Ὁχι!

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: (Φωνάζει) Ἔχετε μεγάλο ἄδικο! Θ' ἀρχίσω μ' ἓνα πολὺ
ἀπλὸ τραγουδάκι ποὺ ἀσφαλῶς θὰ σᾶς ἀρέσει. Ἀκούστε!

(Ἐνῶ τραγουδᾷ, αἰωροῦνται πρὸς τὰ πάνω ζωηρόχρωμες σα-
πόυνόφουσκες).

Πολλὰ παιδιὰ εἶχε τὸ γεροφεγγάρι

κι ὅλα τὰ καλνάζει νὰ πιοῦν καφέ.

Ἦτανε τὸ μέλι πάνω σὲ ζεστὲς φραντζόλες

κι ἦταν τὰ φλυτζάνια κι ὅλα τ' ἄλλα

πορσελλάνινα.

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Ὡραῖο μέχρι θανάτου.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Δὲν εἶναι;

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Νὰ δοῦμε, θὰ φέρεي ἀποτέλεσμα;

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Στὴν πραγματικότητα εἶναι ἓνα παιδικὸ τραγοῦδι. Μοῦ
τὸ τραγουδοῦσε ἡ γιαιγιά μου ὅταν εἴμαστε τσακωμένοι. Ἐκεῖνὴ
βέβαια τραγουδοῦσε κάπως καλύτερα ἀπὸ μένα.

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: (Κοιτάζει κατὰ πάνω). Πάντως δὲ βλέπω νὰ ὠφέλησε κα-
θόλου.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Κυρίως νὰ μὴν ἀπελπιζόμαστε. (Φωνάζει πρὸς τὰ πάνω).

Ἔχετε ἄλμπουμ μὲ φωτογραφίες;

ΑΥΤΟΧΕΙΡΑΣ: (Ὑστερα ἀπὸ παύση). Ὁχι.

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: (Φωνάζει). Δὲν εἶναι καθόλου ἀπαραίτητο. Πάντως ἐγὼ σᾶς
στέλνω μιὰ φωτογραφία μου. Τὴν ἔβγαλε μόλις τώρα ὁ φίλος
μου ὁ ρεπόρτερ· τὴν πέτυχε πολὺ. Σᾶς παρακαλῶ, μὴν δώσετε
σημασία ποὺ εἶμαι ἀτημέλητος— προσέξτε καλύτερα ὅτι χαμο-
γελῶ!

(Ἐνῶ μιλά, αἰωρεῖται πρὸς τὰ πάνω μιὰ ἄδεια χρυσὴ κορνίζα).

Αὐτὸς εἶμαι

ὁ Εὐγένιος, ὁ ταξιδιώτης.

Ζητῶ ἓναν ἄνθρωπο.

Μήπως —ἐσεῖς;

ΑΥΤΟΧΕΙΡΑΣ: (Ὑστερα ἀπὸ παύση). Εὐχαριστῶ.

ΡΕΠΟΡΤΕΡ: Ὅριστε, τὰ βλέπεις τί μοῦ ἔκανες;

ΕΥΓΕΝΙΟΣ: Τώρα εἶμαι πολὺ εὐτυχισμένος.

ΧΡΟΝΙΚΑ

● 'Η ευπαιδευτική μεταρρύθμιση

‘Η ‘Εκπαιδευτική Μεταρρύθμιση που ἀνήγγειλε ἡ Κυβέρνηση, δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ συνήθη τυπικὰ μέτρα ποὺ καλύπτουν κατὰ κάποιον τρόπο ἓνα Κυβερνητικὸ πρόγραμμα. ‘Εδῶ ἐπιχειρεῖται, γιὰ πρώτη φορά, μιὰ γενναία προσπάθεια νὰ ἀνορθωθῇ ἡ Παιδεία, νὰ πατήσῃ σὲ γερά, ἀκλόνητα θεμέλια ποὺ θὰ ἀποτελέσουν τὴν ἀφετηρία καὶ τὴ βάση γιὰ μιὰ συγχρονισμένη, πλήρη, ἐκπαίδευση τοῦ ‘Ελληνικοῦ λαοῦ, εἰδικώτερα στοὺς σημερινούς καιρούς, ποὺ καὶ ἡ χώρα μας θὰ ὑποχρεωθεῖ ἀπὸ τὰ πράγματα νὰ μπεῖ στὸν εὐρύτερον σκληρὰ ἀνταγωνιστικὸ Εὐρωπαϊκὸ χῶρον.

Τὰ θεμέλια πάνω στὰ ὁποῖα ἐπιδιώκει νὰ στηριχθεῖ ἡ μεγάλη ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση εἶναι δύο:

‘Η προσαρμογὴ τῆς Παιδείας πρὸς τὶς σύγχρονες ἐρευνητικὲς ἀντιλήψεις τῆς ἐπιστήμης καὶ ὁ σεβασμὸς τῆς πρὸς τὴν ‘Ελληνικὴ Παράδοση —καὶ ἐδῶ δὲν ἐννοεῖται μόνο ἡ ἀρχαία παράδοση, ἀλλὰ καὶ ἡ Βυζαντινὴ καὶ περισσότερο ἀκόμη ἡ τόσο περιφρονημένη Νεοελληνικὴ ποὺ θὰ ἀποτελέσει τὶς βάσεις γιὰ νὰ δημιουργηθεῖ ἓνας νέος τύπος “Ελληνοῦ, ἱκανοῦ, δημιουργικοῦ, μὲ πρωτοβουλία, αὐτοπεποίθηση καὶ ζωτικότητα, γιὰ νὰ κρατήσῃ στὰ χέρια του στερεὰ τὶς τύχες τοῦ “Εθνικοῦ καὶ τῆς Δημοκρατίας, στὸν ἀγῶνα ἐπιβίωσης στὸν Εὐρωπαϊκὸ καὶ ἴσως ἀργότερα καὶ παγκόσμιον χῶρον.

‘Ηταν νὰ περάσουν 130 χρόνια ἐλεύθερου πολιτικοῦ βίου, γιὰ νὰ σημάνῃ ἐπὶ τέλους ἡ ὥρα ποὺ ἡ πολιτικὴ ἡγεσία θὰ κάνει τὸ μεγάλο καὶ ἀποφασιστικὸ τόλμημα νὰ ἀνακαινίσῃ μιὰ Παιδεία ποὺ εἶχε πάρῃ δυστυχῶς ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ‘Ελληνικῆς ‘Ανεξαρτησίας τὸ στραβὸ δρόμον. Λειψή, ἀνεδαφικὴ, ὑποχονδριακὰ στρωμένη σὲ μιὰ νοσηρὴ καὶ τυπομανὴ ἀρχαιογνωσία, κομπάζουσα μὲ ρητορικὰ σχήματα γιὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα, ἐνῶ στὸ βάθος περιφρονούσε καὶ

μισούσε τον Έλληνικό λαό, τη Νεοελληνική παράδοση, όπως την έφερε μέσα στο αίμα του ο λαός, ό πάντα έτοιμος για τις θυσίες και πάντα άγνοημένος.

Η Έκπαιδευτική Μεταρρύθμιση στο σημείο αυτό της έπαφής της με τη γνήσια Νεοελληνική παράδοση, εκφράζει την ψυχή, τις προδομένες ελπίδες, τα διαψευσμένα όνειρα, τους άτέλειωτους μόχθους μιάς σειράς μεγάλων διδασκάλων του Γένους των χρόνων της Δουλείας και φωτισμένων πνευματικών ήγητόρων, που στάθηκαν οι παραστάτες και όδηγοί του λαού, που θέλησαν να χαράξουν φωτεινούς δρόμους για το ταλαίπωρο Γένος. Είναι ό Ρήγας, ό Κοραής, ό Κανταρτζής, ό Παλλίδας και ό Βηλαράς και τόσοι άλλοι, που σε πείσμα συντηρητικών καταστάσεων έδειξαν τον παιδευτικό δρόμο που ώφειλε να ακολουθήσει το Έθνος. Το πνεύμα αυτό του συντηρητικού λογικωτατισμού, της αρχαιοπληξίας και του κοσηρού ρωμαντισμού δεν πέθανε καθόλου. Θα δώσει τη μάχη του κατά της Έκπαιδευτικής Μεταρρύθμισης, ακολουθώντας τους παλιούς γνώριμους δρόμους του. Βέβαια οι συνθήκες είναι δυσμενείς γι' αυτό. Γιατί το πνεύμα της έπιστήμης και των κολοσσιαίων έπιτευξεων του σημερινού ανθρώπου δεν εύνοεί καθόλου τη στράτευση πιστών, όταν θα σημάνει τον κώδωνα του κινδύνου, γιατί δέθαν κινδυνεύουν «τά όσια και τα ίερά» με τη γνώση του άθάνατου κλασσικού πολιτισμού και από μεταφράσεις, γιατί θα χάσωμε τα Λατινικά από υποχρεωτικό μάθημα και γιατί τα Έλληνόπουλα θα μάθουν περισσότερα γράμματα και δεν θα πάνε στο έργοστάσιο ή στο χωράφι από την ηλικία των 12 χρονών.

Όλοι μας λοιπόν με συναίσθηση ευθύνης για τη χώρα μας, για το λαό μας, για τη νέα και τις μέλλουσες γενιές, ως χαιρετήσουμε το πράγματι μεγαλόπνοο πρόγραμμα της Παιδείας.

Υπάρχουμε και δά υπάρχουνε

Άνησυχίες και κρυφές χαρές προκάλεσε ή καθυστέρηση της κυκλοφορίας αυτού του τεύχους της «Ένδοχώρας». Άνησυχίες στους φίλους —μήπως και το περιδικό μας ακολούθησε την τύχη που συνήθως έχουν οι εύγενείς άγώνες, το άδιέξοδο. Κρυφές χαρές στους «άλλους», ως τους πούμε έτσι, πως έπιτέλους «σκοτεινές δυνάμεις» υπέρσχυσαν και μάς ανάγκασαν να κατεβάσουμε την παντιέρα μας. Χαρά μας που δεν συμβαίνει τίποτε απ' τα δυό. Λόγοι καθαρά τεχνικοί έπιβάλανε την καθυστέρηση και την έκδοση διπλού τεύχους.

● 'Ο... 'Ηλιος τῆς Δωδώνης

Σε σύγχυση θα πρέπει να 'χε περιπέσει κατά τὴν προεκλογικὴ του περίοδο ὁ ὑποψήφιος δήμαρχος καὶ τέως βουλευτὴς κ. Πρόεδρος τῆς Ε.Η.Μ., γιὰ νὰ φτάσει στὸ σημείο νὰ ἐπιτεθεῖ στὸν προεκλογικὸ του λόγο ἐναντίον τοῦ Περιοδικοῦ μας καὶ ἐναντίον μέλους τῆς ἐκδοτικῆς μας ομάδας —τοῦ κ. Γιάννη Δάλλα συγκεκριμένα. Εἶναι τὸ μοναδικὸ ἄλλοθι ποὺ θὰ μπορούσε νὰ δεχτεῖ κάθε καλόπιστος, μιὰ καὶ ὁ κ. Πρόεδρος ἔφτασε στὸ σημείο νὰ μᾶς θεωρήσει σὰν πολιτικοὺς ἀντιπάλους, ἀνταγωνιστὲς γιὰ τὸ Δημαρχιακὸ ἀξίωμα! Μακάρι ὥστόσο νὰ στέκονταν ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ σ' ἐκείνον ἓνα χάσμα ποὺ θὰ τὸ εἶχαν δημιουργήσει κομματικὲς ἀντιθέσεις. Μακάρι, γιὰτὶ τότε θὰ ὑπῆρχε ἐλπίδα εὐκόλα νὰ γεφυρωθεῖ τὸ χάσμα —καὶ κάτι τέτοιες γεφυρώσεις δὲν μᾶς ξενίζουν πιά. Οἱ διαφορὲς μᾶς δυστυχῶς εἶναι ἄλλου ἐπιπέδου, ἐπιπέδου οὐσίας. Θὰ τὸ καταλάβει ἄραγε ὁ κ. Πρόεδρος; Ἀς προσπαθήσουμε νὰ τοῦ τὸ ἐξηγήσουμε:

Ὅταν πρωτάρχισε τὴ σταδιοδρομία τῆς ἡ Ε.Η.Μ. ἤμασταν ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποὺ τὴν ἐπικροτήσανε (ἴδὲς καὶ Α' τόμο «Ἐνδοχώρας»), «ὅτι πολὺ ἐπιστεῦσαμεν». Πιστέψαμε σ' ἓναν σοβαρὸ καὶ σκληρὸ ἀγῶνα, γιὰ νὰ γνωρίσουμε σὲ βάθος τὸν ἡπειρωτικὸ λαὸ καὶ νὰ τὸν διαπλάσουμε μὲ κάθε μέσο κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Κι ὕστερα εἶδαμε μὲ πόνον ψυχῆς πὼς ἡ αὐθόρμητη ἐμπιστοσύνη ποὺ ὁ λαὸς αὐτὸς ἔδειξε στὴν ἀρχὴ (πράγμα ποὺ δείχνει πὼς τοῦ ἦταν ἀναγκαῖο καὶ ζητοῦσε ἓνα τέτοιο κάλεσμα) χρησιμοποιήθηκαν γιὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ προσωπικὴ προβολή, πὼς οἱ καλὲς προθέσεις δὲν ἦταν παρὰ προφάσεις, πὼς τὰ φῶτα ποὺ πιστεύαμε πὼς θ' ἀναβαν δὲν ἦταν παρὰ φῶτα τῆς ράμπας καὶ προβολεῖς ποὺ φῶτιζαν ναρκισσισμοὺς καὶ βεντέτες. Εἶδαμε τὸ παλιὸ ἐκεῖνο παιγνίδι, ποὺ ἀσκεῖ ἓνα εἶδος γοητευτικῆς καπηλείας μὲ τὸ ποντάρισμα στὰ «ἡχηρά», ἀκόμα μιὰ φορὰ νὰ ξαναρχίζει τόσο πιὸ ἐπικίνδυνα ὅσο πιὸ θεμιτά. Κι ἀνοίγονται μπροστὰ μας ὁ σαφὴς διαχωρισμὸς ποὺ ἀποκάλυπτε στὴν πορεία τῆς ἡ πραγματικότητά: Τὸ ἀδίσταχτο πρόσχημα, ἡ δημιουργικότητά ποὺ ἐλίσσεται ὠφέλιμα στὸ χῶρο τῆς ἀντιγραφῆς, ἡ ἔπαρση κι ἡ ἀσυλλόγιστη μετὰ, ἀπ' τὸ διάδρομο τῶν «ἡχηρῶν», καταδίκη κάθε ἀντίρρησης —ἀπὸ τὴ μιά: τὰ πράγματα κι ὁ χαμηλὸς τους τόνος, ἡ αὐτὰρ ἀρνήση κι ἡ ἔλλειψη ἀποσκευῶν— ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἦταν λοιπὸν ἀνάγκη ἐκλογῆς.

Ἄν τὸ περιοδικὸ μᾶς ὄχι μόνον δὲν θέλησε νὰ πάρει μέρος σ' ἓνα παιγνίδι σὰν αὐτὸ ποὺ ἐπεδίωξε ὁ κ. Πρόεδρος, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ

καταγγείλει —πράγμα που τον εξώργισε, καθώς αποτελούσε εξαίρεση στις εύκολες υποκλίσεις— έμεις το θεωρούμε τιμή μας. Τιμή μας και την όργη του πάνω στον προεκλογικό εξώστη. Τιμή του και του κ. Δάλλα που φρόντισε γρήγορα να διαχωρίσει τις ευθύνες του απέναντι της Ε.Η.Μ. Τέτοια λόγια παστρικά, τίμια και θαρρετά για πρώτη φορά φυσικά τ' αντιμετωπίζει ο κ. Πρόεδρος. Και με το δίκιο του να εξοργίζεται.

● Περί Λεβεντιάς

Το κέφι του κάνει ο κ. Παύλος Παλαιολόγος με το να ψάχνει σε κάθε περίπτωση την «άλλη θέση, της λεβεντιάς», όπως ο ίδιος την αποκαλεί (Βλέπε χρονογράφημά του στο «Βήμα» της 11ης Ιουλίου 1964), της στρεψοδικίας για μάς και της έσκεμμένης παρερμηνείας των γεγονότων. Έπι δυο πετραετίες (καλύτερα να αριθμείται έτσι για τον κ. Χουρμούζιο ο χρόνος θητείας του στο έθνικό μας θέατρο) ή Χουρμουζιακή ακρίδα δεν άφηνε τίποτε χλωρό στην Κρατική μας Σκηνή. Όσο που έφτασε να ώθήσει σε αυτοεξοσπρακισμό τον Άλέξη και την Κατίνα Μινωτή, που ο κ. Π.Π. τους αποκαλεί «μοχθηρούς». Έπρεπε, λοιπόν, μετά την αποπομπή του Ροντήρη από το Έθνικό Θέατρο, να απολυθεί κι ο Μινωτής που έδωκε καινούργια μορφή —κοντά σε όσα κατόρθωσαν ο Φ. Πολίτης και ο Ροντήρης— στο χορό και ή Κατίνα Παξινού, που ο κ. Π.Π. την κατηγορεί για Μήδεια, που θέλει να πνίξει τα παιδιά της στο θέατρο.

Τώρα αποφάσισε το Υπουργείο Παιδείας να αναστηρίξει σε στερεές βάσεις την Κρατική μας Σκηνή και να την εκσυγχρονίσει, όχι με τα τουρνέ, αλλά με μόρφωση των στελεχών, με ανανέωσή τους, με με-tάκληση στο Έθνικό Θέατρο καλών ήθοποιών που δεν σταδιοδρομούν στην Κρατική μας Σκηνή, με ανάδειξη ήθοποιών που έμειναν στην αφάνεια, για να αποβεί το Έθνικό Θέατρο μορφωτικό και να ανέβει η ποιότητα της δουλειάς του. Έπόμενο είναι, με το να αναθέσει το Υπουργείο Παιδείας στον αρμοδιότερο την καλλιτεχνική μας διεύθυνση του Έθνικού μας Θεάτρου, να υπάρξουν αντιδράσεις και θόρυβοι για άλλότριους σκοπούς. Έπόμενα είναι ακόμα και τα σφάλματα όπως έγινε με τις γνωστές δηλώσεις του κ. Μινωτή που δείχνουν κεντρομόλες προθέσεις του και τάσεις προς καλλιτεχνικό δικτατορισμό. Όλα αυτά μπορούσαν να καυτηριαστούν βέβαια. Από κεί και πέρα όμως είναι έλλειψη αιδούς να αποδίδονται στον Μινωτή «σχέδια» καλλιτεχνικής εξόν-

τωσης τῆς κ. Συνοδινού, ποὺ ἀποχώρησε ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο, χωρὶς τὸ ἀντίκρουσμα τῶν συγκεκριμένων γεγονότων στὰ λόγια τῆς. Γιὰ μᾶς τὸ κρούσμα αὐτὸ εἶναι σπάνιο καὶ προσβάλλει τὸ θεατρὸ μας καὶ τὶς προσπάθειες ποὺ καταβάλλονται γιὰ τὴν ἀνόρθωσή του. Τῇ «λεβεντιά» ᾧ τὴν χαίρεται ὁ κ. Π.Π. Μόνο νὰ μὴ συμβεῖ καμμιά ὑπαναχώρηση τῆς «πρώτης κυρίας τοῦ θεάτρου» καὶ τότε τὰ λόγια δὲν ὑπαναχωροῦν· ἔτσι δὲν λέγει ὁ Ὅμηρος;

● Σκουφᾶς καὶ «Σκουφᾶς»

Μᾶς λένε: εἴσαστε ἐπαρχία. Κι ἐμεῖς ἀγαναχτοῦμε, φωνάζουμε, τοὺς θυμίζουμε πὼς τὸ «φῶς τὸ ἀληθινὸ» —τὰ ἀγνὰ ἦθη— βρίσκονται πιά μονάχα σὲ μᾶς— καὶ τὸν ἴδιο καιρὸ κάνουμε ὅ,τι μπορούμε γιὰ νὰ μᾶς ξαναποῦν: ἐπαρχία. Καὶ πάλι ἀγαναχτοῦμε, φωνάζουμε...

Ἄς ἀλλάξουμε στάση ὅμως, ὅσο θὰ μᾶς λείπει ἡ σοβαρότητα κι ὅσο τὰ «πνευματικὰ» σωματεῖα μας —ὅπως ὁ «Σκουφᾶς» τὸ Πάσχα στὴν Ἄρτα— θὰ ὀργανώνουν μεγαλοπρεπεῖς γιορτὲς μὲ λόγιους ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, μὲ ἡθοποιούς τοῦ Ἐθνικοῦ, γιὰ νὰ τιμηθοῦν ἰθαγενεῖς στιχουργοὶ —ᾧς ἀφήσουμε ὅμως νὰ μιλήσουν γιὰ τὴν ἀξία τους οἱ ἴδιοι τους οἱ στίχοι:

«Σκαλί, σκαλί τ' ἀνέβηκα τὸ πατρικὸ μου σπίτι...»

«Νάτος ὁ κάμπος λιόχρυσο χαλὶ καὶ τὸν πατάω...»

«Τὸ μήνυμά σου ἔφερες ἀργὰ μέσ' στὴ ζωὴ μου...»

«Γιὰ θώρα πάνω στὶς πλαγιὲς πὼς σαλαγὰν τὰ πράτα...»

Αὐτὰ ποὺ κάνουμε, δὲ μᾶς δίνουν τὸ δικαίωμα ν' ἀγαναχτοῦμε, ὅταν μᾶς λένε ἐπαρχιώτες. Νὰ σκύβουμε τὸ κεφάλι μονάχα γιὰ νὰ δείξουμε πὼς ἔχουμε ἀξιοπρέπεια: ξέρουμε ποιοὶ εἴμαστε. Ὁχι νὰ καθόμαστε, νὰ τρῶμε καὶ νὰ... μιλάμε στὴν Ἄρτα καὶ τὴν... Ἀθήνα νὰ φοβερίζουμε, ὅπως οἱ παλιοὶ κλέφτες, καὶ μαζὶ μὲ τὴν Ἀθήνα, νὰ λέμε «ἐξωφρενικὸ» κάθε σύγχρονο, νὰ βρίζουμε τὴ «σύγχρονη κοσμοπολιτικὴ τεχνοτροπία».

Ὅσο θὰ παρασέρνουμε τὸν ἀνύποπτο σὲ στιχάκια λέγοντάς του πὼς τοῦ ἀποκαλύπτουμε τὴν ἀληθινὴ ποίηση, δὲν εἴμαστε μονάχα ἀθῶοι —ἢ κι ἀμαθεῖς— ἐπαρχιώτες· εἴμαστε κι ἐμπόδια στὴν πνευματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ τόπου, σωστοὶ δολιοφθορεῖς τῆς παιδείας.

Βέβαια τὰ «πνευματικὰ» σωματεῖα μπορεῖ νὰ νιώθουν τὴν ὑποχρέωση νὰ «παινέσουν τὸ σπίτι τους». Δὲ συγχωροῦμε ὅμως ἐσᾶς, κύ-

ριε Περάνθη, που δεχτήκατε να μπει στη γιορτή σαν «πατέντα» τ' όνομά σας, φανήκατε για λίγο στο προσκήνιο με δυο καλοειπωμένες, μα δίχως ουσία, φράσεις —ξέρουμε, φταίει το «θέμα», όχι έσείς— κι αφήσατε έλεύθερο το χώρο σε φλύαρα θυμιάματα για στίχους σαν τους παραπάνω.

Μην άνεδαίνετε κι έσείς, κύριε Περάνθη, στον άραμπά...

● 'Αδλιότητες

Επισημαίνουμε το γεγονός, μιá και γράφονται τόσα για το έτος Σαίξπηρ. Κυκλοφορούν με πολύχρωμα εξώφυλλα έργα του ποιητή διασκευασμένα... π.χ. 'Ο 'Οθέλος μυθιστόρημα.

Οί νόμοι δέν ξέρομε άν προστατεύουν τα πνευματικά δημιουργήματα. "Αν υπάρχουν, καταπατούνται άσύδοτα, άν όχι ή παράλειψη είναι έγκληματική.

Από το έργο ούσιαστικά δέν μένει τίποτε παρά μόνο ό τίτλος και τ' όνομα, άπαραίτητο δόλωμα για τους άφελείς.

Συζητείται άν μπορεί να γίνει μετάφραση από γλώσσα σε γλώσσα κι από ανθρώπους υπεύθυνους. "Οχι διασκευή από ποίηση σε πρόζα.

Άσφαλώς ή περίπτωση Σαίξπηρ δέ θάναί μοναδική. Τί γνώμη έχουν οί άρμόδιοι;

Υ.Γ. Για την ιδιοκτησία υπάρχουν νόμοι, δικηγόροι, είσαγγελείς. Έτούτα τα οικόπεδα γιατί μπορεί να τα καταπατήσει ό κάθε σπεκουλάκτης;

Η ΖΩΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

"Αλντους Χάξλεϋ

Σάν από κάποια σαρκαστική έμπνευση τής τύχης, ο "Αλντους Χάξλεϋ πέθανε μια μέρα ύστερ' από τη δολοφονία του Προέδρου Κέννεντυ· κι έτσι δεν πρόφτασε να δει μιάν ακόμη ανθρώπινη πράξη που φανέρωνε πώς ο σημερινός κόσμος δεν ήταν ούτε γενναίος ούτε καινούριος: ένας φόνος τόν πήγαινε πίσω στο Παλιό και στο "Αγριο, στο σκοτάδι που κάθονται και περιμένουν την ώρα τους οί στρατιώτες του Μίσους...

Ήταν κι ο Χάξλεϋ —όπως κι, ο Κέννεντυ— έχθρός τους. Αυτόν βέβαια δε σκέφτηκαν ποτέ να τόν δολοφονήσουν —το Μίσος δε φοβάται ακόμα την Τέχνη. «Ειρήνη» ζητούσε ακούραστα, όχι όμως με τη μορφή κάποιας λαφρυάς μονάχα νάρκης τών όπλων, κάποιας επιφανειακής γαλήνης και βαθεία μ' έναν βουδό και σκληρότατο πόλεμο: την πείνα, τη δυστυχία. Ειρήνη ίσαμε το βυθό, ειρήνη σ' όλους και για όλους. "Αλλο μέσο, για να τ' καταφέρουμε αυτό, από την έπιστήμη, δε βρήκε· μαζί με κάποια μέτρα ν' αναχαιτιστεί ή αύξηση του πληθυσμού —αυτά τ'α δυό, πίστευε, θα γαλήνευσαν τόν κόσμο. Να σήμαινε αυτό κι εύτυχία; Στόν «Γενναίο Καινούριο Κόσμο» είπε, κάπως πλάγια, όχι· μαζί με τ'α δεινά έφυγαν από τόν κόσμο κι οί μεγαλύτερες χαρές —ό έρωτας, ή μητρότητα... 'Αδιέξοδο λοιπόν; 'Ισως —ένα τέτοιο συμπέρασμα όμως δε μ'αs έμποδίζει να συνεχίσουμε, τ'ο ψάξιμο... Αυτό έκανε ο Χάξλεϋ· και βρήκε φαίνεται την καλλιέργεια του νοϋ, την εξύψωση του ατόμου, την αλλαγή τής εξωτερικής μορφής τής κοινωνίας σαν άλλη «λύση».

Πίστευε πολύ στόν ανθρώπινο νοϋ. Χωρίς αυτόν, «θα αισθανόμαστε μέσα στο χάος». "Ενα χάος που δεν είναι γύρω μας, δεν είναι μακριά μας, είναι μέσα μας: τ'α ένστιχτα. Φοβόταν πώς ο καιρός μας πήγαινε να τ' αφήσει να κυβερνήσουν τη ζωή. "Ενας άλλος μεγάλος, ο φίλος του Λώρενς, πιστεύει στα ένστιχτα· ο Χάξλεϋ αντίθετα φοβάται πώς ή πίστη μας σ' αυτά και στην τεχνοκρατία «μ'αs έδωσαν απλούστατα τρόπους να όπισθοχωρούμε αποτελεσματικότερα». Κι ακόμα: ο ανθρώπινος νοϋς με τ'ο έργο του, οδηγώντας τόν άνθρωπο από την άγνοια στη σοφία, μπορεί να μεταβάλει τόν 'Απολεσθέντα Χρόνο σε 'Ανακτηθέντα Παράδεισο. «'Αφετε τούς νεκρούς θάψαι τούς έαυτών νεκρούς». "Αν θέλεις να ζεις την κάθε στιγμή, «πρέπει να πεθαίνεις την

ἐπομένη...». Ζώντας ἔτσι μιὰ ἥρωίδα του, «πέθαινε σὲ ἡμερήσιες δόσεις. Κι ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα τοῦ τελικοῦ ἀπολογισμοῦ, δὲ χρωστοῦσε τίποτε...».

Ἡ ἀναζήτησις τῆς «λύσεως» ἴσως τὸν ἔσπρωξε καὶ σὲ κάποια «ὀλισθήματα»: στὴν ἱστυπαθέστατη σὲ πολλοὺς δυτικούς διανοητὲς ἀνατολίτικη φιλοσοφία —μὰ καὶ στὸν ἀπίθανο γι' αὐτοὺς χῶρο «φυγῆς»: τὰ ναρκωτικά... Σ' αὐτὰ ὅμως ὄχι μὲ τὸ πάθος τῆς «φυγῆς», ἀλλὰ μὲ τὴν διάθεσιν τοῦ ἐρευνητῆ ποὺ δὲν τοῦ φτάνουν μονάχα οἱ παρατηρήσεις πάνω σὲ ἰνδικὰ χοιρίδια· ἤθελε νὰ ξέρει ὁ ἴδιος, νὰ νιώσει ὁ ἴδιος· νὰ μπορεῖ ν' ἀποκριθεῖ σὲ κάθε ἐρώτησιν σχετικὴ μ' αὐτὸν τὸ λαχταριστὸ γιὰ πολλοὺς τόπο... Οἱ ἄνθρωποι, πίστευε, τὸν λαχταροῦσαν, γιὰτὶ ζοῦσαν μὲ βάσανα καὶ στερήσεις —ποὺ κι αὐτὰ πάλι ἦταν ἀποτελέσματα τοῦ ὑπερπληθυσμοῦ. Αὐτὸ τὸ πρόβλημα βοισάνισε σ' ὅλην του τὴν ζωὴν τὸν Ἄλντους Χάξλεϋ.

Ἐφερε στὴ λογοτεχνία μιὰν ἀστραφτερὴ ἐξυπνάδα κι ἅπειρες γνώσεις —τὴν κράτησε ὅμως κι ὁλότελα δεμένη μὲ τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ καιροῦ μας· δὲ θέλησε νὰ κάνει λογοτεχνία «φυγῆς», ἀποφάσισε νὰ πολεμήσει, ἀδιαφορώντας ἂν θὰ πέσει, ἂν ἔχανε ἓνα πολὺ μεγαλύτερο κράτος ποὺ ἴσως χάριζε στὶς δυνάμεις του μιὰ λογοτεχνία «φυγῆς».

Πέθανε μαζὶ μὲ τὸν Τζὼν Κέννεντυ... «Κακὸ αὐτό, θὰ μπορούσε νὰ πεῖ ἓνας ἀπὸ τοὺς λίγο κυνικούς κι ἄρκετὰ παραδοξολόγους ἥρωές του, «κακό... γιὰ τὴν ὑστεροφημία σου... Ἄν τὴν ἀγαπᾷς, φρόντισε νὰ μὴ πεθάνεις τὴ μέρα ποὺ δολοφονεῖται ἓνας πρόεδρος...».

Ἐμεῖς ποὺ μέinaμε πίσω του, δὲ μπορούμε νὰ τοῦμε ἂν ὁ Γενναῖος Καينوῦριος Κόσιμος φάνηκε στὰ μάτια μας, ἀκόμη καὶ σὰν «ροδοδάκτυλος Ἡῶς...».

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ